Hur Lars Anders och Jan Anders byggde gärdesgård

Förord till den elektroniska utgåvan

Under arbete...

Ensamhetens gåtor.

I ensamhetens tystnad gro de stora lidelserna och den hemlighetsfulla naturens kraft, vilken bringar lika ofta förödelse som växt. Människosinnet synes i fullkomlig avstängdhet från världen och andra människors liv utveckla möjligheter, vilka lika ofta innebära den renaste religiositet som den mest utpräglade brottslighet. Lika som grubblet, denna ensamhetens självskrivna sysselsättning, förädlar sinnet och breder något av andaktens helgd över simpla, till och med grova människors hela liv, så har också grubblet den förmågan att ur människosjälens outforskade djup frammana drifter, begär, fantasier och handlingar, vilkas vildhet kommer oss att rygga tillbaka, på samma gång vi i rysande undran fåfängt sökt förklara den ofta olösliga gåta, som dessa handlingar gömma. Liksom människans inre syn tyckes skärpas i ensamhetens avstängdhet, så att hon ser, vad andras ögon icke se, hör vad andras öron icke höra, så får hon även drift och styrka att göra gärningar, vilka icke tåla vid dagsljuset av umgängesvana människon gladare solskensliv. Och sägnen, som aldrig dör, om än mången till en tid synes tro det, svärmar därför ännu kring de platser dit icke många komma, sökande efter de öden, vilka uppenbara människohjärtats mest svåråtkomliga djup.

***Det ligger ute i Östersjön en ensam ö, där ingen kan landa, ifall sjön går hög, där ingen kan skörda eller så, och där ingen bor utom de människor vilkas sysselsättning är att till vägfarandes ledning tända och underhålla elden på den fyr, vilken under vinterns och höstens långa nätter kastar sina breda ljusfloder fram över Östersjöns oroliga vatten. Under vinterns månader besöker ingen människa ön, utom när lotskuttern på bestämda tider kommer med proviant och post, bud från världen, som fjärran från de instängda vid fyren ter sig hundrafalt mera lockande, hundrafalt mera innehållsrik. Hur har man icke väntat på denna kutter, hur ofta har man icke, när dagen grydde, eller solen stod högt på himmelen, riktat den långa tuben mot den punkt på himlaranden, där man under rådande vind kunde beräkna, att dess rigg skulle dyka upp. Och hur ofta här man icke skakat på huvudet, utbytt nedslagna blickar och undrat, vad som nu kunde hindra den sjöstarka farkosten att kasta ankar utanför ön. Det är fyrmästaren och fyrvaktaren, vilka från den lilla plattform, som löper nedanför fyrens huv, utbyta dessa tankar, medan vinden är frisk och vågorna gå vita en vacker oktoberdag.

Men liksom allt, på vilket vi vänta, det må vara gott eller ont, dock slutligen kommer, så kastade också kuttern ankar en blåsig afton i lä bakom ön, och fyrens väktare hade dragit ut båten för att hjälpa till med att frakta gods och passagerare. Ty kuttern medförde i dag en passagerare, och det var honom man väntat på fyren med större oro än både provianten och budskapen från den värld, från vilken havet skulle skilja dem alla över vintern.

När kuttern sista gången gick ifrån ön, hade den nämligen fört med sig underrättelsen, attbland de tre, som skulle sköta fyren, hade biträdet dött, och under den tid, som åtgått, innan kutter kom tillbaka, hade de två, som lämnats ensamma, fått passa fyren allena. De hade därför väntat på den kamrat, som skulle bliva den tredje i deras krets, och kanske med en ej mindre iver på den arbetskraft, som skulle giva deras egen bättre tid att spara sig och vila ut.

Nu satt han i båten, en gammal man, med en liten spädlemmad tolv åts flicka vid sidan, och de båda andra rodde

med långsamma, betänksamma årtag in mot den landningsplats, där det vid nordlig vind gick lättast att lägga till. Det gick hög sjö, och kuttern, där man ville begagna sig av vinden för att få god gång söderut, lättade redan ankar, och bommen knakade under den hårda vinden.

Varken fyrmästaren eller fyrvaktaren hade hunnit att utforska lotsarna tillräckligt för att få någon klar ledning för det omdöme, som de borde fälla över det nya biträdet. Han var mager och liten, av en senighet, vilken samtidigt tydde på mycken vighet, och hans skägg, som skiftade mellan rött och vitt, dolde alldeles munnen och nedre delen av ansiktet, ovanför vilket ett par små, djupt liggande ögon tittade fram under långa, glesa ögonbryn. Han var resklädd, i tjock kavaj och låg svart hatt, och han tog knappast avsked, när han lämnade kuttern. Sedan han hälsat på sina blivande förmän, lät han dem ro sig i land, som om han betraktat sig själv som en gäst, vilken borde behandlas med förekommande artighet, och när han kommit i land, frågade han efter sin bostad. När han fått sig den anvisad, började han omedelbart att med de andras tillhjälp bära in sina effekter, lät den lilla flickan gå före sig in och stängde sedan dörren, utan att bekymra sig om de båda andra.

Dessa båda stodo en stund ute på backen och stirrade tyst efter den bortgående kuttern, vars segel höjde sig på böljornas ryggar för att i nästa ögonblick dyka ned i en väldig vågdal, så att endast gaffeln och en flik av vitt tecknade sig över det mörka vattnet. De stodo en stund, som de så många gånger förr stått och, utan att egentligen göra sig reda för sina egna tankar, låtit ögonen följa den väg, som ledde bort ifrån ensamheten. Men när kuttern blev allt otydligare, och dess rigg endast syntes som en silhuett mot den molndigra himmelen, vände sig fyrmästaren till fyrvaktaren och yttrade:

»Hörde Karlsson, vad han hette?»

»Jag tyckte, han sa’, att han hette Berglund», genmälde den tilltalade och såg upp på fyrmästaren med en min, som om han väntat något ytterligare meddelande.

»Hm!» sade fyrmästaren. Och i det han vände sig för att gå in till sig, tillade han: »Det är väl så gott, att han får vara i fred för i natt.»

Därmed skildes de båda, och ute på planen omkring fyrtornet och de små byggnader, som lågo däromkring, blev det tyst. Inga nya ljud hördes utom blåsten, som ven, och vågorna, som slogo mot den låga stranden.

Men när en stund förgått, sedan de båda männen försvunnit, öppnades sakta dörren till den nykomnes stuga, och Berglund trädde ut. Han hade ömsat dräkt, och på hans huvud satt en låg mössa. Han stannade ute på backen, och hans små ögon började livligt undersöka både byggnaderna och deras omgivning. De fäste sig vid den större av byggnaderna, där en bred trappa förde upp till fyrmästarens bostad, och han syntes räkna fönstren med deras vita gardiner och väl hållna fönsterposter. Han observerade de vitstrukna knutarna, hela den prägel av snygghetoch hemtrevnad, som låg över denna byggnad, och på gaveln fäste sig hans ögon vid den lilla dörr, som ledde in till fyrvaktarens rum. Han flyttade sig, som för att se bättre utåt sjön, men hans ansikte fick ett eftertänksamt, grubblande uttryck, när han upptäckte en liten trädgårdstäppa, sinnrikt anordnad i lä för blåsten med husgaveln på ena sidan och en uppförd stenmur på den andra. Där växte bärbuskar och små fruktträd, medan de tomma rabatterna och grupperna läto förstå, att när sommaren kom, de skulle täckas med blommor och grönt. Sedan han länge betraktat allt detta, vände han sig om mot sin egen stuga, hans ansikte fick ett förgrämt, nästan inbitet uttryck av bitterhet, och till sist lät han sin blick glida upp efter fyrtornet, som mätte han dess höjd och beräknade, huru många trappsteg där kunde finnas för att komma upp och ner. Därefter suckade han djupt och gick, tyst som han hade kommit, in genom sin dörr, som han stängde.

Men på fyrens sida var ett litet fönster bakom vilket det var mörkt, och i detta fönster, dold i den djupa gluggen, hade fyrvaktaren stått och undrat över den nykomnes sätt och beteende. Det hade farit igenom honom som en misstanke, att allt icke var helt med denne gamle man, vilken blivit sänd ut på fyren för att sköta dess mest underordnade post. Fyrmästaren å sin sida hade också av den nykomne haft ett intryck, vilket var allt annat än gynnsamt. Inne i sitt rum gick han, vände på tidningarna, utan att läsa dem, som han ofta gjorde, när han ändå visste, att de långa veckorna skulle giva honom tid att läsa dem om och om igen. Men hela tiden sysslade hans

tankar med den skäggige, fåordige mannen, och när han på aftonen satt ensam uppe i fyren, och dess bländande ljus skar ut stora vyer överdet mörka vattnet, kunde han icke fria sig från en besynnerlig känsla av ofärd, som icke lämnade honom förrän han avlöstes av fyrvaktaren och en stund senare somnade in vid sin hustrus sida, vaggad till ro av havets brus och blåstens buller.

Men där fanns ännu en, vilken sett den gamle mannen, när han gick utom sin stuguknut och i sina tankar värderade sitt och andras goda. Det var öns äldsta invånare, en gammal gumma, vars man varit fyrvaktare därute och nu efterträtts av sin son. I fyrtio långa år hade den gamla bott på den öde ön i Östersjöns mitt, och endast en gång hade hon lämnat den för att fara över till släktingar på fastlandet, varifrån hon kom åter med den fasta övertygelsen, att hon icke ville byta sin ö mot allt gott, som fanns att få i den värld, där hon glömt att känna sig hemma. När mannen dog, flyttade hon med sin bibel, sin psalmbok och sin katt bort till en ensam stuga, som låg långt borta från fyren. Här levde hon, som endast den ensamma kan leva. Dagarna gingo så lika varandra och så lugnt, och var kväll lyste det ensamma ljuset från hennes fönster över sjön. Hon läste flitigt både i sin bibel och psalmboken, och hon hörde till dem bland allmogen, vilka tänka djupt om de heliga tingen, och tänka för sig själva, utan behov av det stöd i opinionen och meningsfränder, som utmärker de skaror, vilka flocka sig kring en lekmannapredikant. Kanske begrundade hon ej de heliga tingen med den klyftighet, som skulle satt henne i stånd att tala bland bröder och systrar på ett bönemöte. Men när hon tillbragt den långa vinteraftonen med att läsa uti den stora boken med de nötta knäppena, då satt hon stilla i sin ensamhet. Och vad hon då tänkte, talade hon icke om. Men hon hade god tid att bringa sina känslor i samklang med det liv, som blivit hennes.Utan att hon visste det, smälte kanhända ljudet av havets dån utanför hennes fönster samman med de känslor, vilka för henne inneburo lösningen av hennes eget enformiga livs enkla gåta. Och kanske låg i detta hennes underliga samliv med bibel och natur förklaringen, varför hon på ett så egendomligt sätt var fäst vid det enda sällskap, hon numera i allmänhet sökte.

Detta sällskap var ett djur, en svart och vit katt, vilken följde gumman på hennes vandringar som en hund, tog sin mat ur hennes hand och sov nedkrupen under täcket vid den gamlas fötter. I många år hade man vant sig att se dem tillsammans, den lilla gumman, som långsamt och krökt vandrade fram utmed stranden, böjande sig mot blåsten, och katten, som betänksamt klev fram vid hennes sida, städse hållande sig i lä bakom gummans kjol. Så kommo de fram till fyren och så vandrade de därifrån. När sonen blev fyrvaktare därute, talade han ofta med modern om, att hon skulle lämna sin ensamma koja och flytta över till honom. Men den gamla menade städse, att hon trivdes bäst, där hon var, och med katten vid sin sida gick hon tillbaka hem, nöjd med sin ensamhet, sin bibel och havet, som sjöng sin sång utanför stugans vägg.

Men så hände det en dag, att katten dog, och nyheten härom mottogs som en underlig, betydelsefull sak i det lilla samhället på ön. Ingen kom sig egentligen för att tala med den gamla om denna händelse. Ty att en katt dör, är ju en alldaglig sak, och det är icke gott för andra att blanda sig i sådant. Själv talade gumman heller icke därom. I tysthet grävde hon ned den döda kroppen och hon försökte gå hem, som om ingenting hänt, och leva som förut.

Den gamla hade överlevat tvenne barns dödoch stått svartklädd vid sin mans begravning. Efter sorgen, som sakta och omärkligt släpper sitt tag, hade hon återtagit samma liv, som hon alltid levat. Men denna gång kunde hon ej komma till rätta med sig själv, och icke ens i den gamla boken fann hon längre någon vägledning. Ensamheten blev henne till sist så tryckande, att hon en dag gick fram till fyren och frågade sonen, om hon ej nu kunde få flytta över till honom. Ty nu när katten dött, nu kände hon sig ensam.

Så gick det till, att mor Karlsson kom att bo hos sin son på gamla dagar, och så hände det också, att hon satt bakom gardinen i hans rum och iakttog, när Berglund stod ensam på planen därutanför och betraktade den nya lilla värld, som nu skulle bli hans. Och hon varnade samma afton sin son för det nya biträdet, därför att han hade en så skygg och så ond blick.

***

Vintern gick, och den misstämning, vilken från början rått mellan det nya biträdet och hans förmän, minskades icke genom den dagliga sammanvaron. Det grov sig in i allas sinnen, och det fick den karaktär av en dov,

undertryckt kamp, vilken är egen för misshälligheter på en plats, där några få människor äro uteslutande hänvisade till varandra.

Berglund gick ifrån början sin väg fram, utan att synas bekymra sig om de andra. Han försökte på allt sätt göra sig nyttig, och när han ombads uträtta något, som låg utanför hans tjänstgöring, vägrade han aldrig. Men det låg över hela hans uppträdande vid dylika tillfällen något, som syntes visa, att han underkastade sig enförolämpning, därför att han var van att foga sig och visste, att motstånd tjänade till intet. Andra kunde sätta sig till motvärn mot en orättvisa, men han kunde det icke, och han lät denna känsla utan ord synas på ett sätt, som ej kunde undgå ens dessa enkla och föga skarpsynta människor. Han var endast undfallande i sin ton; i hans väsen låg även vid de mest krypande ord en sturskhet, som han förteg, men aldrig dolde. Han var okänslig för vänlighet, åt, när man bjöd honom, drack, när man räckte honom ett glas, och stoppade sin pipa med andras tobak, så ofta tillfälle erbjöds. Men det märktes aldrig, att han tog emot en vänlighet som ett närmande. Hände det däremot någon gång, att han fick tillsägelse om något, som han gjort fel, åhörde han städse förmaningen utan att svara. Men i hans ögon, vilka städse syntes betrakta en punkt någonstädes bortom den person, han talade med, låg en glimt, som tydde på inre uppror, och när en gång fyrmästaren tilltalade honom med stränghet, fick hans ansikte ett så hotfullt uttryck, att de andra ett ögonblick trodde sig bliva vittnen till ett utbrott av raseri.

Eljest var det egentligen mot fyrvaktaren, som hans groll var mest i ögonen fallande. Karlsson var en ung man, och han stod icke över honom på samma sätt som fyrmästaren. Men han hade icke desto mindre en ställning, vilken var för mer än hans egen, och detta tillsammans gav den gamle anledning att mot honom rikta hela det hat, vilket syntes uppfylla honom mot allt och alla.

Alla, som bodde vid fyren, förenades i en gemensam känsla av fruktan för Berglund. Han passade icke där, och han hörde kanske till dem, för vilka ensamheten är farlig. När hans rödgråa skägg, ovanför vilket de outgrundliga ögonenlyste, plötsligt visade sig, medan de andra voro samlade, blev det gärna i början ett ögonblicks tystnad, och det gick därhän, att man ej kunde låta bli att följa honom med ögonen, när han gick med sin spann till brunnen eller med ett fång ved på ryggen stapplade uppför sitt förstugukvist. När han var ledig, låg han alltid inne hos sig, läste icke, arbetade icke, endast stirrade upp mot taket, medan den lilla flickan satt tyst i en vrå och stavade i en bok, eller stillsamt, som hon plägade, vände på en gammal söndrig docka, som var hennes enda leksak. Fyrvaktaren, som en gång oförvarandes kom in för att söka honom, trodde sig hava hört honom hålla på med att för sig själv utstöta en rad av förbannelser.

De andra visste icke mycket om mannen, och vad de fingo veta, var icke heller mycket, ehuru de vid varje besök av lotskuttern forskade efter hans föregåenden. Han hade varit sjöman vid flottan, kommit därifrån för uppstudsighet och tjänstefel och fått sin nuvarande anställning som en reträttplats, vilken bjöd honom livsuppehälle på ålderdomen. Själv gav han inga detaljer om sitt liv. Han nöjde sig med att framkasta vinkar om livets orättvisor och människornas falskhet samt antydde en gång, att han haft en fiende, som han försökt att knäppa, men utan att lyckas. Han ställde detta försök i ett visst hemlighetsfullt samband med sin förvisning, som han kallade det, till fyren.

Men i de mörka vinternätterna, när snön yrde som ett moln omkring ön, och fyrens sken endast med våld syntes tränga fram över en liten yta, där flingorna flögo som eldgnistor i mörkret, eller när dimman tätnade över havet, och gonggongens dova slag ljödo som varsel om död och olycka över det osynliga vattnet, då sänkte sigmedvetandet om denne mans närvaro som en ohygglig fasa bland dessa fredliga människor, vilka alla kände och litade på varandra; när det en gång hände, att fyren slocknade, och svart mörker låg över himmel och hav, då blev denna händelse till ett förebud om ont, vilket länge låg som en smygande skrämsel över allas sinnen; och när äntligen vintersolståndet var över, och dagarna småningom märkbart förlängdes, då var det, som om en mara lyfts ifrån en sovandes bröst, och lättnaden kom med sin vanliga känsla av, att varje farhåga varit ogrundad och fåfäng.

Och när våren kom, grodde gräset på den lilla ön, sjöfåglarna häckade som förr, drivisen flöt i väldiga solglittrande block på den upprörda sjön, och himmelens blånad blev varm som när sommaren nalkas.

Nu började också den lilla ljushåriga flickan synas ute, och som en lössläppt hundvalp tumlade hon om på backarna och nere vid stranden. Under vintern hade fadern ständigt hållit henne inne, och kvinnorna på ön hade tyckt synd om det stackars barnet, som skulle gå allena i stugan med denne man, som ingen trodde om gott. De hade gjort sina försök att få henne in till sig, men dessa hade ständigt avvisats av fadern. Nu när hon kom ut, följde han henne med en besynnerlig svartsjuk misstänksamhet. Det var, som om han fruktat, att någon skulle göra henne ont, eller som om han trott, att hennes pratsamhet skulle kunna yppa något som han ville dölja. Och när detta märktes, upphörde alla att sysselsätta sig med barnet, drivna av denna obestämda fruktan att väcka enstöringens vrede, vilken alla delade, men varför ingen skulle hava kunnat uppgiva något skäl.

Under denna tid använde fyrvaktaren alla sina lediga timmar att ordna den lillaträdgårdstäppa, som redan den första dagen ådragit sig den nykomnes uppmärksamhet. Den lilla flickan hade med barnets intresse för varje arbete plägat åse hans sysselsättning, och gång efter annan fann han henne ensam därinne, fundersamt betraktande denna uppluckrade jord, vilken dolde frön till sommarens blommor.

Då hände en dag, att flickan om av nyfikenhet eller oförstånd lade sig ned på marken och med händerna grävde igenom en liten rabatt för att få se dessa frön, vilka med så stor omsorg blivit dolda i jorden. Hon var så sysselsatt med detta, att hon icke såg upp, förrän hon plötsligt kände sig gripen av en omild hand, som lyfte henne från marken och en röst ljöd i hennes öra med hot och förbud om att någonsin sätta sin fot på den inhägnade platsen. Gråtande sprang flickan därifrån, och fyrvaktaren glömde i ögonblicket allt för intresset att rädda sina blommor fran förstörelse.

Men på trappan till sin bostad stod Berglund och åskådade detta uppträde. Han blandade sig icke i leken, endast tog flickan i armen, när hon gråtande kom emot honom, och med en knuff flyttade han henne innanför dörren. Men han stod kvar och betraktade den andres arbete, medan stora svettdroppar runno från pannan ned i hans toviga skägg.

Som en blixt hade detta lilla uppträde slagit ned i hans själ, och allt hans ensamma grubbels vanmäktiga raseri fick i detta ögonblick som ett mål, mot vilket det kunde samla sig. Det var honom, den underordnade, den tillbakasatte, som kastats bort ur världen för att dö på denna öde ö ute i havet, det var honom, endast och allenast honom, som man kunde behandla på detta sätt. Det var icke därför att en flicka hade gjort ohägn i ett trädgårdsland, somfyrvaktaren hade behandlat henne, såsom han gjort. Det var, emedan det var hans, Berglunds, flicka. Det var honom, förolämpningen träffade, och det syntes honom, som om denna sak endast var fortsättningen och rågan på en förföljelse, vilken börjat i den stund, då lotskuttern första gången satte honom i land på denna plats, där hans öde skulle gå i fullbordan.

Han gick bort i en förfärlig sinnesstämning mitt emellan ångest och ruvande raseri. Han gick över planen, ned till stranden och företog sig att ändamålslöst gå runt omkring ön. Hemkommen kastade han sig som vanligt på sin säng, ett rov för en förbittring, vilken kom hans tanke att liksom förtrollad kretsa kring en enda punkt, vilken värkte inom honom som sår från ett glödande järn. Och denna punkt växte. Den förstorades och åt omkring sig som en pestsmitta, vilken får makt med en hel organism, och besatt av denna värkande vrede, vilken drev honom med makten av ett helt livs dolska förbittring, grubblade han på medel att bliva sin plåga kvitt.

Det gick dagar och veckor, under vilka han icke kände någon lisa, förrän den dag då han en gång höll medlet i sin hand. Med fingrar som darrade av feberoro, vecklade han upp det lilla papperet, som innehöll ett vitt pulver, och i rummets mörkaste vrå stod han länge, hållande detta pulver i sin hand. Nu var oron borta, en känsla av fasansfull trygghet fyllde honom, och han lät dagar gå, under vilka han endast njöt av den säkra hämnd, som icke kunde gå honom ur händerna.

När fyrvaktaren hade fått sitt hotade trädgårdsland i ordning igen, greps han av ett slags ånger, att han icke låtit udda vara jämnt, och han berättade på aftonen händelsen för sin mor.Den gamla skakade betänksamt sitt huvud och menade, att härav kunde intet gott komma. Men Karlsson sade, att vad som skett, kunde icke göras ogjort, och när dagarna gingo, och den andre ingenting sade och ingenting heller inträffade, bleknade minnet av den obetydliga händelsen bort, och han fann ingenting märkvärdigt uti, att Berglund en dag bad honom stiga in till

sig och dela hans middag.

Men efter den middagen blev fyrvaktaren död, och det kom en underlig tystnad över byggningarna omkring fyren. Alla dess invånare smögo förbi varandra, som om de fruktat för sina egna liv, och det fanns icke en, som icke visste, att ett brott blivit begånget. Det fanns icke en, som ej kunnat nämna den brottslige vid namn, och det fanns ingen, som ej brann av detta begär att utlämna honom till straff, vilket griper alla när en oskyldig blivit offer för en missgärning.

I båtskjulet vid stranden stod fyrvaktaren lik, och kring bräderna, på vilka den döde vilade, hade enbuskarna fått släppa till sina kryddoftande grenar. Varje dag gick den gamla modern dit ned och såg till sin son. Den gamla bibeln hade hon med sig, och varje gång satt hon där länge. Hon fick också gå många gånger. Ty liket måste bliva ovan jord, till dess att läkare hann anskaffas för besiktningen.

Den ende, som ej visade något tecken till oro eller förvåning över det skedda, var Berglund. Krökt i ryggen och undfallande som alltid gick han sin väg fram, talade lika litet eller lika mycket som vanligt och övertog utan att knota den del av vakthållningen vid fyren, som eljest skulle fallit på den avlidnes lott.

Men den dag, då doktorn väntades, var han borta. I gryningen rodde han bort från ön, ochhan medtog ingenting annat än de kläder, han bar på sig, och några kakor bröd. När man kom in i hans rum, sov den lilla flickan ensam i den utdragna fållbänken.

***

Här slutar sagan om detta underliga brott, som en gammal gubbe utan begriplig orsak begick ute på den ensamma ön, där diktaren ville drömma, att friden skulle råda bland förnöjsamma människor. Hur han blev gripen och ficks att bekänna, kommer icke denna historia vid. Bekännelsen bröt över hans läppar, när lotsen på det fartyg, där han fiskades upp, kände igen honom och kallade honom för mördare. Bekännelsen gick över hans läppar och fullbordade hans öde. Men motiven till själva handlingen höra till dem, som undandraga sig vår kunskap, liksom brottslingen själv icke kunde förklara sig tydligare.

Men kring ön sjunger vinden sin sång, medan vågorna gå, och den stora tystnaden ruvar tung över ensamhetens gåtor. Och stirrar man från ett fartygs reling bort mot denna öde strand, smälter det hemlighetsfulla samman med verkligheten, som när ett mörkt moln kan stiga vid synranden och inom några korta stunder famna både himmel och jord.

*

En mörderska.

En ensam kvinna gick vägen fram, som leder från Skurubro och in över Värmdön. Hon gick långsamt och med möda. På hennes tunga gång och den starka rundningen av hennes kropp skulle en mötande ha sett, att hon var havande.

Snön föll tätt, så att den bländade hennes ögon, och utan att hon märkte det, hade hon kommit in på en smalare väg, som ledde ned bland villorna vid Skurusund. Det var skymning, och över de mörka höjderna, som i jämn linje följde det smala sundet, blänkte granarnas toppar av vitt.

Den ensamma kvinnan stannade ofta och drog efter andan. Med en konvulsivisk rörelse av smärta böjde hon sig framåt, under det att hela hennes kropp skakades och från hennes mun ljödo kvävda skrik. Men när hon hämtat sig en stund, gick hon åter vidare, gick, som om det gällde livet, medan den mjuka snön föll över hennes hår, som glidit fram under hucklet, och framför hennes fötter på vägen, som slingrade sig fram mellan sundet och skogsbranten.

Där vägen svängde omkring bergklinten, föll ett ljusskken över snön och darrade i luften bland de skimrande snöflingorna. Kvinnan stannade som bländad av ljuset. Hon såg ett fönster, som lyste i mörkret, en byggnads

mörka konturer, som stego fram ur skymningen, en rök, som steg uppur en skorsten och lyste grå mot de vita flingorna, en trappa, övertäckt med snö.

I samma ögonblick böjde hon sig framåt av smärta, samlande sina sista krafter sprang hon fram mot trappan, där hon sjönk ned med ett förtvivlat skrik, som ljöd hemskt i den stora tystnaden, och när dörren över trappan i nästa ögonblick gick upp, blickade ett vithårigt gubbansikte med undrande och skrämda ögon på en främmande kvinna som låg på tröskeln till hans hus, upphävande födslovåndans genomträngande, darrande ångestrop.

Dagen därpå stodo främmande människor böjda över hennes bädd, och undrande föllo hennes ögon, icke på ett, utan två små barn, som lågo vända emot varandra i vaggan bredvid sängen och girigt sögo den mjölk, som modern själv icke mäktade giva dem.

Hon slöt ögonen, och när barnen somnat, gledo hennes minnen fram, och under de darrande ögonlocken trängde sig stora, tysta tårar.

Att han hade kunnat lämna henne så ensam, förstod hon. Men hon sörjde däröver med den övergivnas hela ensamma bitterhet. Hon visste så väl, att när männen fått, vad de åtrått, gå de sin väg och lämna mödan åt kvinnorna, och om den, som övergivit henne, visste hon, att han hade gjort så förr. Det var flera kvinnor än hon, som setat med barn efter honom, när han for till Amerika. Att han lockat henne först och sedan övergivit henne, det hade hon sörjt över så länge, att den sorgen liksom stelnat inom henne. Det kändes, som om den plats, denna sorg förut intagit i hennes hjärta, nu var kall och tom och icke ens lönade mödan att söka återfinna.

Hon såg bara en scen, och det var, hur hon en dag hade kommit fram till arrendatorn, hos vilken hon tjänade. Som den naturligaste sak ivärlden hade hon sagt honom, att nu kunde hon inte tjäna längre. Det var bäst, att hon finge gå hem till sina föräldrar, innan det blev för sent. Han hade svarat helt lugnt, att det var nog det bästa. Så hade han sett nedåt hennes kropp och dragit på munnen.

Och så hade hon gått, ensam med ett knyte i handen. I fönstret hade barnen setat och sett efter henne, och hon hade märkt, att de knuffat på varandra och skrattat.

Det såg hon i minnet, medan den trånga gården med brunnen och skrindan, som alltid stod vräkt mot staketet, trädde fram för hennes inbillning. Men vad som grämde henne var, att husbonden inte kunde ha spänt för en häst för den skrindan och skjutsat henne hem, eller åtminstone bara ett stycke av vägen. Då hade hon kommit till de sina och fått föda sina barn i ro, och hon hade icke behövt att ligga främmande människor till last och veta, att de gingo och väntade på att hon skulle bliva frisk, så att hon kunde komma ur huset.

För resten voro de vänliga mot henne. Det var herrskapsfolk, till vilka hon kommit. En gammal fru gick ut och in och gav henne allt vad hon behövde, både mat och hjälp med barnen. Och en gång, när hon låg och blundade, och de andra trodde att hon sov, hade en gammal herre varit därinne. Hon kände igen samma ansikte, som hade böjt sig över henne på trappan, och hon hörde honom säga till den gamla frun:

»Ja, ja, Kristin! Också vi ha en gång varit unga.»

Men hela tiden plågade henne den tanken, att hon låg främmande till last med sina barn, och hon skämdes också, att främmande skulle se dem. Ty det var hos herrskapsfolk hon låg, och inte hos sina likar.

Därför steg hon upp på femte dagen, och fast de gamla gjorde allt för att hålla henne kvar, tog hon sina barn på armen och gick, sedan hon tafatt sagt farväl och tackat för vad hon fått och för det besvär, herrskapet gjort sig.

I fönstret stodo de båda gamla och skakade sina huvuden, när de sågo efter den ensamma flickan, som ej kom sig för att vända sig om och hälsa till avsked, där vägen svängde vid bergklinten.

Den unga kvinnan tänkte underliga tankar, när hon ensam gick vägen framåt med sina barn. En kall vind svepte omkring henne och ruskade i granar och tallar, så att stora snöflingor föllo ned och gjorde djupa hål i den lösa snön. I öster stod ett stort, tjockt moln, och genom den gråa vinterdagern lyste ingen solstråle fram. Skärgården var kall och öde, den såg hemsk ut, över alla föremål låg dagerns entoniga känslolöshet.

Flickan gick långsamt framåt för att ej trötta ut sig, innan hon ens kommit så mycket som halvvägs på den mil, hon hade att gå. Barnen höll hon ett på var arm, tätt insvepta med schalar och lindor, som hon fått till låns av den gamla frun. Hela deras kroppar voro nästan begravna i klutarna, och hon höll deras små ansikten lutade mot sin skuldra, för att de ej skulle bli kylda av den skarpa blåsten.

Från det stora molnet i öster kom en skarp, kall vind, som med ett vinande ljud strök fram mellan träden.

Den unga kvinnan påskyndade sina steg, i det hon ängsligt såg åt det håll, där tjockan steg ifrån havet. Med skärgårdsbons instinkt förstod hon betydelsen av denna vind, visste, att den skulle föra fara med sig.

»Å, Herre Gud», sade hon sakta. — »Å, Herre Gud.»

Hon gick snabbare och snabbare, gick, fastän den hastiga gången plågade hela hennes kropp, och fast barnen tyngde på hennes av sjukdomen svaga armar. Hon såg ställe efter ställe, som låg vid vägen. Men med läppar, sammanbitna av trots, gick hon förbi. Ty hon kunde ej en gång till ligga främmande till last med dessa barn, som ingen i hela världen mer än hon ville kännas vid.

Och som hon gick, började snön att vräka ner. Den kom icke längre i lätta, mjuka flingor, vilka sakta gledo in i trädens barr eller stilla täckte den frusna jorden. Den kom i massor, den yrde i stora moln omkring henne, så att den hämmade andedräkten och tvang henne att stå stilla för att pusta ut. Den lade sig tung över hennes fötter och tornade upp sig tvärs över vägen i höga drivor, som hon måste vada igenom, under det att varje steg pinade hennes medtagna kropp.

Och medan hon då vandrade framåt, omtöcknades småningom hennes sinnen. Det gick upp för henne, hur förfärligt ensam hon var. Andra kvinnor klemades det med, när deras stund var kommen. De hade en varm bädd att vila i och en vänlig hand som strök deras panna, när den var våt av feberns svett, hon ensam jagades ut i snön, och hon tyckte, att dessa barn började tynga henne, att hon aldrig skulle orka att ensam bära dem ända fram. Hade hon fått vila sig en stund, hade det funnits en annan som bara ett ögonblick lyft bördan från henne, han skulle fått misshandla, slå, piska henne, och hon skulle ändå ha följt honom, därför att han sörjde för hennes barn, och därför att utan honom skulle hon ej orkat bära dem ensam. Men nu! Som hon nu gick, skulle hon ensam gå också genom livet. Barnen skulle växa upp, de skulle bli större och större, hon skulle segna i snö för den börda som tryckte henne mot jorden, och om hon än släpade sigtill döds, skulle dessa barn ej komma i ett varmt rum, där de kunde trivas och äga ett hem.

Hon kände på deras ansikten. De voro kalla av den genomträngande blåsten, men vid beröringen började den ena att skrika. Den andra vaknade också, och med darrande händer trevade modern i sin ficka efter en diflaska, som var full med mjölk. Drypande av svett stod den unga kvinnan stilla i snön och såg på, hur de små girigt sögo till sig mjölken på var sin sida om flaskan. Och när hon märkte, hur hastigt mjölken sjönk, darrade hon av förfäran, och stora tårar runno utan mening eller ord utför hennes infallna kinder.

Hon frös och gick åter vidare. En iskall förfäran hade kommit över henne. Hon kände ej längre igen vägen. Och hela tiden vräkte snön ned och yrde upp i stora drivor omkring henne.

Åter stannade den unga kvinnan och såg sig omkring. Här gick gångstigen, där hon skulle gå över gärdet. Den var alldeles översnöad, och hon kände faran, visste att hon kunde komma in bland drivorna, så att krafterna sveko henne och hon dignade ned i snön. För yrvädrets skull kunde hon ej se till andra ändan av gärdet, men i förtvivlan letade hon sig över bron och arbetade vidare genom snömassorna.

Mjölken i flaskan hade för länge sedan tagit slut och hela tiden, medan hon gick, hörde hon de små, som kvidde av hunger. Hon försökte knäppa upp sin klänning och giva dem bröstet. De sögo, som om också de vetat, att det gällde livet, men — hon visste det väl. Vare sig det kom av sinnesrörelsen eller överansträngning, mjölken hade sinat och efter en stund släppte de små och skreko med detta omedvetna, egennyttiga raseri, som kommer hos barn, när de lida. Hon stapplade framåt som i yrsel och kom först till klart medvetande, när hon märkte att hon föll. Det var ettstort dike hon kommit ned i, och sättande sig till rätta på den plats, där hon fallit, grät hon konvulsiviskt, grät, utan att en tår fuktade hennes ögon.

Med darrande händer grep hon napparna på flaskan. De smakade ännu av mjölk och barnen togo emot dem. Plötsligt brände i hennes hjärna en av dessa tankar, som födas i livets mest förtvivlade ögonblick, när varje hänsyn till människor och människors fordringar glidit tillbaka till intet, och människan står ensam med sig själv och med de handlingar, som endast den yttersta nöden förstår. Det var, som om smärtan med ens manade fram vilddjurets råaste självbevarelseinstinkt, och i hennes naturs innersta växte de drifter, som slumra under livets vardagssorger. Hennes händer darrade icke längre, hennes hjärna var i detta ögonblick så klar, som om hon fullgjort ett länge övertänkt beslut. Hon grep den ena efter den andra av napparna och förde dem så långt in hon kunde i vardera barnets hals. Hon tryckte dem båda mot sitt bröst och med återhållen andedräkt lyssnade hon på deras andedräkt till dess allt blev tyst och färgen försvann från de små skrynkliga ansiktena. Då lade hon dem sakta, väl inlindade ned i snön och satt länge och såg på, hur snön som ett vitt täcke lade sig över de livlösa kropparna, över vilka välvde sig små rundade kullar.

Med huvudet lutat i sina händer satt hon sedan länge stilla, men när hon såg upp och gjorde en ansträngning för att gå ifrån dem, då var det som påminde hon sig något, hon hade glömt, och med knäppta händer vände hon sig mot de små gravarna, som nu nästan försvunnit i snön. En känsla som om hon gjort dem gott bemäktigade sig henne, och från hennes läppar steg en illa framsagd, underlig bön. Det var ordutan mening, psalmverser och bibelspråk och stumpar av böner, hon läst som barn, blandade om varandra. Men ur allt detta virrvarr banade sig slutligen begripliga ord fram, och ensam i den kalla snön framsade hon den bön, hon hört prästen läsa från altaret, samma bön, med vilken de gamla hebréerna fordom invigde sina blodigaste slaktningar.

»Herren välsigne Eder och bevare Eder!... Herren give Eder en evig frid!»

Så steg hon upp och arbetade sig ensam fram genom drivorna, lämnande de små, som ingen bärare längre behövde, att sova den eviga sömnen i snön.

Det var sent, när hon knackade på sina föräldrars dörr, och hur hon kommit dit, visste hon icke. Ingen var uppe, som kunde öppna för henne, och när hon äntligen lyckades att göra sig hörd och modern blev vaken, då gled hon som en skugga in genom den öppnade dörren, gick fram till soffan och föll omkull på den. Innan någon hann tala till henne, sov hon, sov med jämna, regelbundna andetag, lika fri från tankar som de små, vilka sovo i snön.

Det kan ske mycket i fattigmans liv, när anhöriga äro skilda åt, utan att den ena kommer att tänka på att meddela det till den andre. Tekla hade aldrig kommit sig för att skriva till modern och berätta, hur det stod till med henne. Hon tänkte, att när hon kom hem med barnen, skulle det inte behövas så många ord, och när hon nu vaknade, var hennes första tanke, vad hon skulle säga åt föräldrarna.

Men när Tekla väl var vaken, och modern slutligen började ansätta henne med frågor, svarade flickan helt enkelt:

»Barnen ha dött!»

»Barnen?»

»Ja, det var två.»

Modern teg en stund, och hennes blick sökte dotterns.

»Äro de döda båda två?» sade hon till sist.

I hennes ansikte syntes något av den fattiga kvinnans misstänksamhet, som känner världens gång och vet vad som händer och kan hända.

Tekla visste, att hon ej kunde undkomma denna blick, och med en röst som innebar en hel bekännelse svarade hon:

»De ligga i snön.»

Den gamla torparhustrun slog häftigt ihop händerna, och i hennes ansikte kom ett uttryck så hårt och vasst, att dottern ej tordes svara.

Och samma dag blevo de små liken burna in i Teklas familjehem.

Det blev rättegång om den saken, hur Teklas barn hade dött. Hela historien lät så besynnerlig, att den väckte uppseende både nära och fjärran. Inför rätten bekände Tekla, att hon hade kvävt sina barn, hon visste ju att det lönade sig icke att neka. Ty hennes utseende, när de påträffades, vittnade emot henne och det skulle också knappast ha varit henne möjligt att neka. Efter mordet hade hon blivit förändrad. Hon var nästan folkskygg, och när hon sedan blev dömd till straffarbete, föreföll det henne nästan, som om det vore en välgärning, att hon åtminstone finge dölja sig för de närgångna människornas onda blickar.

På frågan, varför hon dödat sina barn, kunde hon aldrig giva en nöjaktig förklaring. Hon kom alltid med olika uppgifter. Ty när människan är i sin yttersta nöd, då överröstas inom henne varje stämma, vilken hon under livets vardagar igenkänner som sin, och hon grubblar efteråt fåfängt för att finna svaret på det varför, som är hennes naturs eviga gåta.

*

Det, som aldrig blev sagt.

Ett brott var begånget och domen hade fallit. Detta brott var av så särskilt uppseendeväckande beskaffenhet, att det helt naturligt överallt väckte den pinsammaste uppmärksamhet. En ung man ur arbetarklassen hade nämligen på öppen gata skjutit ned en person. Därpå slängde han revolvern ifrån sig och lät sig utan motstånd häktas av första tillskyndande poliskonstapel. Blek och behärskad följde han sin vaktare genom den upprörda människomassan, och man sade, att han sett ut, som om han vandrat i en dröm.

Tidningarna hade kommenterat den beklagliga tilldragelsen och på sitt sätt sökt att förklara densamma. Reporters hade gjort besök hos brottslingens hustru och redogjort i spalterna för den uppfattning hon hade av den sorgliga händelsen. Med ett ord — hela Stockholm hade tagit del i familjens olycka, och brottet hade i sällskap med den sista premièren och en skandalös äktenskapshistoria från den högsta societeten gjort sin rond på den sista veckans middagar och supéer. Man fann historien horribel och tröttnade snart att söka lösa den gåta, vilken historien egentligen gömde.

Denna historia gömde nämligen onekligen på en gåta, och denna gåta låg däruti, att den unge mannen städse gjort sig känd för det mestexemplariska uppförande. Han drack icke. Han levde icke utsvävande. Hans hem var ett mönster av trevnad och ordning, och han var bland sina kamrater omtalad för att hysa en sällsynt tillgivenhet för sin hustru. Hur det var möjligt, att denne person begått ett brott, var och förblev oförklarligt.

Det var också denna gåta, vilken sysselsatte den unge fångpredikanten, när han låg vaken om nätterna efter den dag, då domen fallit, och fången blivit förflyttad till cellfängelset. Denna historia hade nämligen allt ifrån början icke blott upprört pastorn, utan även sysselsatt hans fantasi, och han hade hoppats, att det skulle bliva honom förunnat att i den nöd, vilken han här anade, lämna religionens hjälp. Pastorn menade verkligen allvar med denna sin förhoppning, och det var ingen ytlig nyfikenhet, som bestämde hans tankegång. Tvärtom kände han ett djupt medlidande med denne man, vilken så svårt förbrutit sig både mot mänskliga och gudomliga lagar, och det var med en uppriktig broderskänsla han hade närmat sig honom. »Dömer icke, så varden I icke dömde», var ett ord, som betydde mycket i pastorns hela världsåskådning. Det hade kostat honom icke ringa självövervinnelse att lyckas få detta ord i så fullkomlig samklang med det liv, han förde, att han själv åtminstone sällan märkte, att någon egentlig brist på dylik överensstämmelse fanns. Prästen var nämligen en allvarlig anhängare av nyare riktningar inom teologien. Han tolkade Jesu lära fritt, och han fäste framför allt avseende vid dess djupa, rent humanistiska betydelse. Skolastiska spetsfundigheter och teologisk säkerhet voro honom främmande.

Han visste därför också med sig, att vid de samtal, vilka han hittills hållit med fången, hade han gått honom till mötes som en broder.Det var en broders hand som han hade räckt honom och en broders ord som han talat till förmaning och tröst. Och dock måste det hava varit något, som fattats i all denna broderlighet, ty pastorn kunde

icke dölja för sig själv, att under de fyra eller fem samtal, vilka fången och han haft med varandra, kunde ingendera sägas hava kommit den andre närmare. Fången hade svarat hövligt och allvarligt på alla de frågor pastorn hade riktat till honom. Han hade icke undandragit sig att lämna de upplysningar om sitt eget själstillstånd, som pastorn hade begärt. Men han besvarade genomgående de framställda frågorna kort och knappt, och han undvek sorgfälligt att göra en enda av dessa utförliga berättelser på sidan om själva frågan, vilka alltid äro mera värda för själasörjaren än det direkta svaret självt. Ej heller kunde pastorn säga sig hava kommit så långt som han önskade i fråga om att väcka fångens syndakänsla, än mindre ånger. Det föreföll honom nämligen, som om denna känsla bort ligga så öppen och klar inom denna själ, som en blottad nerv. Han borde reagera vid minsta beröring. Ty mannens skuld ropade mot himlen, och han hade ingen ursäkt för sin synd. Men icke heller i detta fall kunde pastorn märka, att vad han väntat sig verkligen inträffade. Fången visade ingen motvilja mot de andliga samtalen, och han hade ingen obenägenhet emot att höra guds ord eller att sysselsätta sig med de andliga tingen. Men pastorn hade icke desto mindre hela tiden den uppfattningen, att den dömde hörde på honom mera av hövlighet än av behov. Det föreföll pastorn nästan, som om fången i sitt stilla sinne hade kritiserat själasörjaren, i stället för att det här om någonsin tillkom själasörjaren att vara den överlägsne, om också med bibehållande av det broderlighetens ödmjuka sinne,som Kristi lära kräver av sina bekännare. Det var emellertid nästan, som om fången hörde på hans ord med välvälligt överseende och kände sig glad, när han gick.

Icke heller, under rättegången hade man lyckats att sprida något ljus över motiven till denna sällsamma förbrytelse. Fången svarade på alla de frågor som framställdes till honom, och han gjorde det i en ton, vilken var foglig och mild, men eget nog icke saknade en viss anstrykning av värdighet. Det var endast i ett fall, som han totalt vägrade att lämna alla slags upplysningar, och det var när han tillfrågades angående motivet till själva brottet. Den mördade var en handelsresande och han hade helt nyligen kommit till huvudstaden. Han hade knappast varit där i två dagar, när plötsligt det olycksdigra skottet ändade hans liv. Den tilltalade hade gått fram till mannen, frågat honom, om hans namn var det och det. När den andre svarade ja, drog han upp revolvern och sköt på två stegs avstånd. Han hade alltså aldrig förr sett sin vederdeloman, och han bekräftade detta även inför rätten. Men i övrigt var han komplett halsstarrig och icke ens upplysningen, att kännedomen om de verkliga motiven till gärningen möjligen kunde mildra hans brott, lyckades att övervinna hans tystnad.

Mannen var och förblev en gåta i alla avseenden.

Det slags förbehållsamhet som denne man visat, och som låg i hela hans sätt, hade på pastorn under vissa stunder gjort ett pinsamt och nästan förolämpande intryck. Det kändes nedsättande för hans egen värdighet, och ehuru pastorn var alltför sträng mot sig själv för att tillåta en dylik känsla bliva den härskande, kundehan dock icke undgå att av densamma mottaga ett visst intryck, vilket var ogynnsamt för fången.

Fången var en vacker man på endast omkring tjugufem år, och hans ansikte var blekt. Han hade klara blå ögon och ljusa mustascher över en mun, vars uttryck var melankoliskt, snarare än hårt. Detta uttryck hade sysselsatt pastorn mycket, ty han kunde icke förlika sig med tanken, att en man, vilken mördat en människa, ej skulle hava åtminstone något i sitt yttre, vilket kunde tyda på att han var förhärdad i brottet. Ännu mindre kunde pastorn förstå uttrycket i fångens ögon. Ty dessa voro blå och irrande och buro på ett uttryck, som om den hjärna, vars språk de skulle tala, varit försänkt i evigt grubbel. Överhuvud måste pastorn säga sig själv, att allt vad han såg och allt vad han iakttog, på det bestämdaste stred emot, vad han skulle ansett vara sannolikt, om han hört historien berättas och sökt bedöma den på avstånd.

Men allra mest förvånade det pastorn, att han icke kunde göra ens det ringaste intryck på fången genom att försöka tala till honom om hans offer. Här hade pastorn trott sig hava funnit en punkt, som måste vara öm, och han hade därför försökt att vidröra den för att därifrån finna en väg direkt till den brottsliges hjärta. Men just på denna punkt hade fången visat sig vara som allra mest oåtkomlig. Icke med en min förrådde han, att detta samtalsämne var honom ens obehagligt. Medan pastorn talade, satt fången stilla och såg envist bort. Det var pastorn omöjligt att en enda gång fånga hans ögon, vilka oavlåtligt och utan att blinka tycktes stirra in i ett okänt djup. Ett ögonblick hade själasörjaren till och med tyckt sig se, att ett flyktigt leende överflög fångens drag, och

pastorn frös av ångest. Han fick den förfärliga föreställningen, att fångenhånlett åt sitt eget brott. Men i samma nu var uttrycket borta, och envist stirrande mot en punkt, som ingen mer än han själv tycktes kunna skönja, uttryckte fångens drag samma oåtkomliga, ruvande svårmod, som förut trotsat både religionens ord och prästens brodersinne. Övergången var så hastig, att pastorn trodde sig hava sett fel, och att leendet aldrig existerat.

Pastorn såg allt detta, medan han låg vaken i sin bädd, och glömde att läsa vidare i det exemplar av Teologisk Tidskrift, som låg viket på täcket. Skenet från stearinljusen bakom den gröna mässingsskärmen föll över rummet med dess bokhyllor och Kristusbilden av Thorvaldsen, vilkens utsträckta armar skymtade ur en grupp av blommor och bladväxter. Pastorn kunde se denna bild där han låg, och ur hans hjärta steg en stum bön om upplysning, huru han i denna sak skulle handla.

Ty han tänkte just på fångens sista ord när de samma afton hade skilts åt, och dessa ord hade inneburit något inom hans egen erfarenhet så nytt, att pastorn ännu ej hunnit sätta sig in i deras egentliga mening. De hade nämligen suttit samman i fångens cell. Emellan dem båda låg bibeln uppslagen på träbordet, och lampan kastade sitt ljus över bokens blad och de heliga orden. Pastorn hade nyss slutat en förklaring över Jesu liknelse om »Den förlorade sonen» och han såg upp. Då märkte han, att fången satt, som om han ingenting hade hört och hade detta frånvarande, inåtvända uttryck, som verkade skrämmande liksom från en, vilken var långt borta.

»Här ni icke hört, vad jag sagt?» frågade pastorn.

För förstå gången reste fången sitt huvud upp och såg pastorn i ögonen.

»Nej», svarade han med fast röst.

Och när pastorn ej fann ord för att svara, steg fången upp och stannade framför fängelsets präst, sägande med höjd röst:

»Lägg boken bort, herr pastor! Den hjälper inte mig.»

Pastorn hade ämnat svara. Han ville tala till försvar för detta ord, som sedan årtusenden burit lisa och tröst till alla människor. Men han såg åter på mannen framför sig, och det var något hos denne man, som band hans tunga och tvang honom att höra vidare.

»Den hjälper inte mig», upprepade fången.

Och hans röst lät stilla och mild som ett barns.

Utan att kunna hjälpa det, nästan mot sin vilja, följde pastorn fångens tankegång, och utan att kritisera den frågade han endast, fortsättande att spela på samma sträng, brottslingen själv hade anslagit:

»Vad är det då, som skulle hjälpa er?»

Den fångne såg åter bort, och det såg ut, som om han talat till sig själv.

»Ingen kan säga mig något», sade han, »som kan vara mig till hjälp. Men jag vill bedja er om en sak.»

Pastorn såg upp. Han förstod icke vart den andre ville hän.

»Vad då?» sade han tonlöst.

Fången sänkte sin blick, och med en plötslig omkastning i sin tankegång fortfor han:

»Säg mig först, om det är sant, att vad en människa yppar för en präst under biktens insegel, det kan denne icke berätta för någon, emedan hans ämbetsed binder honom? Är detta sant?»

Prästen bejakade detta.

»Gäller detta även för en... dömd man... sådan som jag?» frågade fången åter.

»Just för honom», svarade prästen ivrigt.

Fången drog ett andetag som av lättnad, och i det han fäste sin blick fast och klar på prästens anlete, sade han

sakta:

»Då vill jag säga er, varför jag gjort... vad jag gjort.»

Han drog åter andan, denna gång som om han haft svårt att få fram orden, och i det han böjde sig fram mot den andre, glänste hans ögon plötsligt som av eld.

»Jag gjorde det av hämnd», sade han.

Det var icke något särskilt tonfall i mannens röst. Orden kommo lugnt och kallt, utan någon understrykning, och dock darrade i denna klara röst ett hat, som var så våldsamt, att det kom prästen att rysa genom märg och ben.

»Av hämnd?» sade han mekaniskt. »Ni hade ju aldng förr sett mannen?»

Pastorn var som sagt ett tidens barn, och han var icke högkyrklig eller ens fullt ortodox. Men han hyste dock motvilja för många av samtidens idéer, och framför allt fyllde det honom alltid med ett slags upprörd vrede, när han hörde någon förklara ett brott eller en våldsgärning som frukten av en sinnesstämning eller ett sinnestillstånd, varunder gärningsmannen ej kunde sägas vara fullt ansvarig. En dylik uppfattning syntes honom på det allra bestämdaste strida mot möjligheten att överhuvud räkna med människans ansvar, och han plägade därför skjuta ifrån sig, även vad hans egen erfarenhet härvidlag fört inom hans synkrets. Men denna gång sköt inom honom upp som ett tvivel. Hämnd? På en obekant människa? Han kastade en nästan skygg blick på fången, som i sin gråa dräkt satt framför honom, och han kände något av den obestämdarysning, som brukar överfalla både sunda och nervösa människor, när de stå inför en dåre.

Fångens blick hade icke släppt pastorn. Fullföljande sin egen tankegång, satt mannen där, utan att ana, vad som försiggick inom den unge pastorn med sin tillknäppta svarta rock och det nervösa, rörliga ansiktet.

»Jag gjorde det av hämnd», fortfor han, som om han talat till sig själv. »Och jag har länge vetat, att jag skulle göra det. Tror pastorn, att en sådan synd kan vinna förlåtelse?»

Pastorn blev livlig och hans stämma varm.

»En uppnktig ånger», började han...

Men fången avbröt honom.

»Jag kan icke ångra», sade han.

Åter blev stämman underligt kall och klar, och hatet fyllde den som med glöd.

Det blev en lång tystnad, och den blev pinsam, emedan den tycktes innebära, att en själ var dömd.

Det var åter brottslingen, som talade:

»Vill ni höra mig ändå... fast jag icke kan ångra?»

Pastorn nickade, och fången vände sig bort. Han talade med ögonen riktade mot väggen och huvudet mot sin hand. Det var, som om han glömt, att han icke var ensam, och orden föllo snabba och tunga, som om han diktat om sitt eget liv.

»Det är nu många år sedan», började han. »Det är så många år sedan, att jag nästan tycker, att vad som hänt icke kan hava hänt mig. Jag var ett barn då, knappast tolv år gammal, och jag hade en syster. Hon var blond och ljus, hade blåa ögon och var städse glad. Hon var den äldsta av oss syskon, och det var fattigt i vårt hem. Det var så fattigt i mina föräldrars hem, att maten ofta tröt, och vi voro två, somskulle ha hela och snygga kläder och gå i skolan, min äldre broder och jag. Det var Signe, som hjälpte oss med våra läxor. Det var Signe, som tröstade oss, när vi gingo hungriga till sängs. Hon var vacker som sitt namn, och det var en klang i hennes stämma, som gav oss mod och kom oss att blygas över vår svaghet, när vi voro nedslagna. Ingen kan veta hur vi dyrkade henne. Hon var oss mer än far och mor, mer än själva livet.

»Så kom hon en dag hem och berättade, att hon blivit förlovad. Hon var så glad, att hon nästan grät, och hon

dansade i glädjen. Nu skulle det också bli bättre för oss, sade hon. Det skulle bli helt annorlunda mot förr. Hennes fästman var en burgen man. Han förtjänade pengar, och han skulle hjälpa oss, därför att han älskade henne.»

Fången vände sig plötsligt om och såg på den unge pastorn.

»Ni måste tro mig», sade han häftigt. »Hon var en ren och god kvinna. Hon älskade honom bara alltför mycket. Hon kände icke till svek själv, och därför kunde hon inte tro på något sådant hos andra. Det är icke något märkvärdigt med denna historia, och ingen kan kanske se denna historia och allt vad som tilldragit sig, med samma ögon som jag. Hon blev emellertid hans, innan han var bunden vid henne med lagens band. Jag minns det, som om det var i går. Hur sorgligt det blev hemma, och hur ont det kändes! Allt som tiden led, blev hon blekare och mera sjuk. Hon väntade på brev — ifrån honom. Å, vad jag ännu kan minnas, hur hon väntade. Hon satt tyst och med vidöppna ögon och stirrade ut i den tomma luften, satt så, så ofta vi talade om detta brev — som aldrig kom. Så kom den dag, då hon låg på sjukbädden ochfödde sitt barn. Sitt och hans. Då kom brevet. Det stod inte mycket däri, herr pastor. Men det dödade henne. Hon fick feber, och efter en dag var hon död. Hon kom aldrig så pass mycket till medvetande, att hon kände igen oss andra och fick säga oss farväl.

»Allt detta är icke mycket att tala om. Det här hänt flera än henne. Det vet jag nog. Men aldrig har det hänt någon, som mindre förtjänat sitt öde. Och aldrig har någon legat på sin dödsbädd så ren och skär och med en vitare panna. Ser ni, herr pastor, detta minns jag tydligare än något annat, och detta vill jag berätta er. Där låg hon på bädden, vi hade lagt blommor omkring henne på lakanet, och hennes händer vilade mot det vita lärftet, vitare än det underlag, på vilket de lågo. Min bror och jag voro inne i rummet. Han var då femton år och jag var tolv. Vi gräto icke, herr pastor, vi sörjde ej. Men som på en vink av någon annan sträckte vi händerna mot varandra, och våra händer vilade på hennes döda kropp. Han, som var den äldste talade först, och på hans ord svor jag med min brors hand i min och ögonen riktade på det bleka, kalla ansiktet framför mig: Jag svor en ed, att var jag mötte i livet denne man, som gjort henne så mycket ont, skulle jag döda honom eller sätta livet till. Min bror har mött honom en gång. Det är nu många år sedan. Han svek sin ed. Han sade, att han hade hustru och barn, och att han icke kunde. Jag har aldrig mött mannen förrän nu — när det skedde. Jag har också hustru och barn. Men jag höll min ed, jag sköt ned honom som en hund, och jag kan inte ångra vad jag gjort. Säg mig, ni som är präst, om jag icke kan vinna förlåtelse utan ånger.»

Det blev tyst i cellen, och prästen torkadesin panna, på vilken svettdroppar pärlade fram. Farhågan att stå inför en abnormitet inom själslivet hade glidit bort under mannens berättelse, och känslan av det mänskliga i detta öde grep honom starkare, än han ville erkänna för sig själv.

»Svara mig, präst», sade fången. Och det låg förtvivlan i hans blick.

Men prästen kunde icke svara. Undvikande fångens blick, sade han ord, som icke hörde till saken, ord, vilka förde honom långt bort ifrån den egentliga frågan.

»Varför», sade han, »skall denna bikt hållas hemlig? Inför mänsklig lag skulle den måhända kunna lindra ert straff, om också icke helt och hållet borttaga det.»

Fången såg upp, och det drog sig två skarpa linjer kring hans mun.

»Min hemlighet är min», sade han. »Min och den dödas. Varför svarar ni mig icke?»

Men prästen teg fortfarande.

Utan att säga ett ord, reste han sig upp och gick. Och det enda svar han gav, kom i tårarna, vilka utan att han märkte det, runno utför hans kinder.

Men detta öde förföljde honom, och han kunde ej bliva det kvitt. Det följde honom i hans tankar, gnagde och oroade honom, ännu när han låg i sin bädd och skenet från stearinljusen bakom den gröna skärmen föll över hans örngott. Det fyllde honom med en oro, som om hela hans värld skulle falla i spillror inför denne mans öde, vilket av en underlig slump blivit honom bekant.

Full av de underligaste tankar, låg prästen vaken, och mitt i dessa tankar, vilka rörde hans ämbetsplikt och hans skyldigheter som människa och broder, hade en dunkel känsla bemäktigatsig honom, en känsla, att det fanns hos denne man, vilken han trots sitt kristliga sinne och sin uppriktiga gudsfruktan ej kunde tänka på att jämföra med sig själv, ett visst drag av lidandets storhet, som kuvade hans egna tankar och gjorde honom nästan rädd för vad han hört. Varför var han så osäker? Hade fångens tankar så stor kraft, att de nådde honom även om natten och tvungo honom att ligga vaken, medan denne mans öde pinade honom, som kunde han se det begynnas och fullbordas inför sina ögon.

Hur var han till mods? Vad var det dock, som skedde med honom denna natt?

Han låg där stilla i bädden, och innan han visste av det, kommo tårarna tillbaka, och pastorn grät som ett barn. Han sträckte ut sina armar, som om han slutit dem kring ett gudsförgätet, förvillat huvud och tryckt det mot sitt bröst. Han såg ånyo scenen i cellen, och han tyckte sig se sig själv hur han gick fram och tog fångens hand, medan ordet broder halkade över hans läppar, och i fantasien kände han försmaken av en tillfredsställelsens stora harmoni, sådan som människor aldrig erfara den i livet.

Han släckte ut ljusen och somnade in i den illusionen, att när morgondagen kom, skulle han utföra drömmarnas föresats.

*

Enstöring.

Ingen, som någonsin farit förbi, har kunnat undgå att lägga märke till en underlig byggning, vilken ligger i skogsbrynet just på den punkt, där vägen kröker ned över slätten. Det är en fyrkantig byggnad, vars tak reser sig upp till en spets. Ur denna spets höjer sig en skorsten, och när vädret är vackert, kan man ibland se den blå röken ringla fram ur skorstenen. Ser man noga efter, skall man finna, att dörren till den gamla, tämligen förfallna byggnaden ej sällan är stängd och nyckeln urtagen. Man kan iakttaga detta ofta, just när den blåa röken ringlar upp ur den murade skorstenen.

I denna byggnad bodde en besynnerlig enstöring, som hette Per. Ingen människa kallade honom för annat än Per, och ingen tänkte på, att han kunde hava ett fullständigare namn. Han hade nu bott där i så många år, att man ej heller längre funderade över varför han egentligen bodde där. Ensam var han icke. Ty en gammal fattig gumma skötte hans hushåll. Sysslolös var han ej heller. Ty Per var smed, och bönderna plägade hålla vid hans stuga för att få sina hästar skodda. Dessutom hade han sitt eget åkerland och sin egen täppa. Allt detta var ordnat för länge sedan, och det hade växt in i bygdens tankar, att det ej kunde vara på annat sätt.

Hur det hade gått till, att Per blev smed, det visste egentligen ingen, även om vem som helst hade lov att hava sina gissningar; men att det låg en hemlighet under detta förhållande, det visste var man. Ty Per var äldste sonen till en rik bonde, och det var egentligen en orättvisa, att han skulle behöva sko böndernas hästar och laga stugornas lås.

Men Per hade aldrig förstått att taga vara på sin egen fördel, och han hade varit en underlig kurre, redan när han var en helt ung man, och ingen kunde tänka annat, än att det skulle bli han, som en dag ärvde gården efter fadern. Och att han tidigt var konstig och olik andra barn, kom måhända därav, att fadern hade slagit honom.

Gamle Lars Olsson, Pers far, hörde till dem, om vilka omdömet gå, att de äro elaka. Tidigt hade han gift sig, och när Per föddes, var det nästan, som om han varit rasande över att sonen kom till. Det händer så ibland med män, vilka gifta sig mycket unga, och möjligen beror detta på att ett barn, vilket växer upp, alltid är en sorts påminnelse för fadern, att hans tid snart kan vara förbi. Hur det nu var eller inte var, visst är, att Lars Olsson alltid hade varit hård emot Per, och vid minsta anledning slog han honom. Han slog honom ej heller på det sätt, som en far vanligen agar sitt barn, utan de, som sett det, berättade, att när pojken skulle agas, kom Lars Olsson i en sorts raseri, som var hemskt att åse. Han slog barnet med tillhygge eller med knuten näve, och han vårdade sig

icke om var slagen träffade. Efter sådana scener gick pojken med stora valkar både på ben och rygg, och det hände att han hade öppna sår både på huvud och händer.

Av detta blev Per varken hård eller elak, som man kanske kunnat vänta. Han blev bararädd. Han brukade gå och gömma sig, när han såg fadern komma över gården, och när han blivit mer än vanligt illa slagen, hände det ett par gånger, att gossen sprang till skogs och ej återfanns förrän nästa dag.

Modem vågade icke heller taga honom i försvar. Hon var en liten, blek människa, som gick ur vägen för alla, och när Lars Olsson slog Per, brukade hon gå ut ur rummet och gråta i ensamhet. Men hon vågade ej lägga sig emellan. En gång hade hon gjort det, och då hade hon trott, att Lars Olsson skulle slå ihjäl gossen på stället. Men hon smekte Per, när de voro ensamma, och grät över honom.

Hur det nu kom till, men efter det att Per var född, fingo makarna under många år inga barn. Per var ovän med fadern, och deras förhållande blev icke bättre med åren. Grubblande som Per var av naturen eller blivit genom omständigheterna — vilketdera kan ingen människa avgöra — så vande han sig småningom vid den tanken, att allting skulle vara sorgligt för honom. Det föreföll honom alldeles naturligt, att han skulle vara knuffad, tillbakasatt, trampad och tillintetgjord. Han var så förtrogen med denna tanke, att när föräldrarna efter tjugu års äktenskap fingo sin andre son, tog Per saken nästan lugnt, när han upptäckte, att denne andre son blev lika avhållen och omhuldad, som vad han själv blivit slagen och fått slita ont. I alla händelser fann han saken naturlig och alldeles som det skulle så vara.

Ensam, som han var med sig själv och sina funderingar, gick Per och såg på, hur allting utvecklades omkring honom, nästan som om han själv varit oberörd därav. Lars Olsson lekte och smektes med den yngre brodern, som Per aldrig fått leka eller blivit smekt. När pojken växte upp, fick han gå med på åkern, han som de andra.Men han var alltid liksom ett stycke husbonde, och det var ingen, som nekade honom att låna hästarna, när han ville, eller att få fridag och fara till sta'n en lördagskväll med fickorna fulla av pengar. Var det slåttergille, var det alltid Karl Johan, som gick först både inför folket och hemma i stugan, och gällde det arbete på åkern eller körslorna om vintern, alltid var det Per som var drängen, och alltid var det brodern, som höll honom — Per — nere.

På så sätt gick det till, att Per, när han var fyrtio år, flyttade ifrån föräldrahemmet. I hans tungsinta, kanske icke alltid så klartänkta hjärna kom den tanken fram, att det inte var lönt att spjärna emot. Karl Johan var redan då, så pojke han var, nära nog husbonde på gården. Han och fadern höllo ihop. Hårda och oregerliga voro de bägge, snara att gå till handgripligheter, giriga om sitt och fulla av ondska. Per visste, att de icke önskade högre än att bliva honom kvitt, och då han ej förmådde kämpa emot, kuvad som han var ifrån barndomen, så föredrog han att i tid maka sig undan. Därför gick han i smedslära, och en vacker dag flyttade han in i den fyrkantiga byggnaden, som ligger i skogsbrynet, där landsvägen gick förbi.

Han flyttade på sätt och vis icke alldeles godvilligt. Han flyttade därför att från hans barndom hade alla gjort honom så mycket ont, att han ej kunde tänka sig annat än att en vacker dag skulle det yttersta kunna hända. Slagen och misshandlad hade han blivit som barn, förtryckt och undanskuffad som man. Hela hans liv trängde sig samman till ett fåfängt varför, vilket städse ropade inom honom och icke kunde få svar. Han trodde, att man helst ville döda honom, bara tillfället kom, och han flyttade undan för att icke genom sin närvaro giva näring åt faderns ochbroderns hat. Han skulle visa, att han var dem för slug. Hihi! Han skulle lura dem, det skulle han. Var han väl borta, trodde Per, att han borde få lugn.

Men så blev långt ifrån händelsen. I stället var det nästan, som om Pers ängslan och osäkerhet blivit större, sedan han väl kommit i ensamhet. Dag ut och dag in tänkte han icke på annat än allt ont, som människor gjort honom genom hela hans liv. Han tänkte icke längre på fadern och brodern. Han tänkte på brodern ensam, och allt mer och mer växte inom honom den tanken, hur brodern bestulit honom på allt, som en gång varit hans. Karl Johan skulle få ärva gården. Karl Johan skulle bli rik, aktad och ärad, och Per skulle sitta i sin stuga till döddagar, smida hästskor och laga spadar och knappast ha så mycket som ett fattigt potatisland, däri han kunde skörda sin egen potatis. Det gick månader, och det gick år, medan ingenting av allt detta förändrades. Per blev grå i skägget, och hans hy blev allt blekare grå. Och under tiden, blev hans fader gammal, och hans yngre broder gick hemma på

faderns gård och styrde och ställde, som rådde han om alltsammans.

Under detta blev Per alltmer rädd. Han var till sist icke rädd endast och allenast för brodern, han var skygg för alla människor. Talade han vid någon, kunde han plötsligt bryta av mitt inne i samtalet, kasta en misstänksam blick på den, med vilken han talade, och så tvärtystna, som om han ämnat säga något farligt och tappade modet att tala. Kom någon och sökte honom, kunde det hända, att den besökande fann dörren stängd utifrån med hänglås, och medan han vände om och gick utför gångstigen, syntes Pers stora, skäggiga ansikte betrakta honom genom rutan. Ofta, när bullret avvagnshjul hördes på vägen, gick Per bort över slätten, steg över gärdesgården och gömde sig i skogen, till dess att vagnen rullat förbi. Folk sade, att han var konstig, men huru han blivit konstig, hade de flesta för länge sedan glömt. Ty Per var nu femtio år gammal, och hans fader levde ännu.

Så hände det en sommardag, att Per upptäckte, att han behövde kupa sin potatis och att han borde köra sten för att fylla ett par hål, som kommit av ålder i byggningens stenläggning. Han stod och stirrade på detta hål i stenläggningen, och han kom att tänka på att han icke hade ens en häst att köra efter några stenar från skogen. På gården fanns gott om hästar, och Karl Johan begagnade dem.

Hur Per fick mod att utföra en sådan handling, är icke gott att säga. Men en dag gick han hem till brodern och bad att få låna hästarna. Han möttes av ett hånskratt, men han försökte att stå på sig och bad brodern en gång till. Det blev ett långt samtal dem emellan, och samtalet slutade med att Per fick gå sin väg med oförrättat ärende.

Men nu inträffade det allra besynnerligaste av allt. Det var nästan, som om Per i en enda handling velat uttömma all den opposition, som grämelsen fött på botten av hans förskrämda sinne, och en natt stal han broderns hästar för att kupa sin egen åker och köra sin sten. Brodern upptäckte tilltaget, och han lovade Per alla världens olyckor, om han gjorde om sin bragd. Men, när ett par nätter hade förgått, kunde Per ej hålla sig längre. Åter fångade han in broderns hästar i hagen och åter körde han dem svettiga och trötta, till dess att dager vart ljus.

Så länge natten varade, kände sig Per djärv och kry, och han var till och med stolt över sitt dåd, ja, han var stark i känslan av sin rätt.Ty var det icke hans hästar lika mycket som broderns? Per kunde bygga många och långa historier på detta lilla tankeuppslag.

Men när dagen kom, svek honom åter modet, och han började grubbla över vad han gjort; han kände sig med ens så ömklig och så liten, och han visste på nytt, så säkert som han vetat det, under detta långa år, som gått, att han — Per — hade ingenting att hoppas, ingenting att vänta, honom hjälpte ingen; honom hatade alla. Var han gick, sjöng det i hans öron som en underlig sång, att han kört med broderns hästar och gjort sig olycklig. Han hade gjort sig olycklig, olycklig, olycklig. Ingen makt på jorden kunde hjälpa honom längre.

Det var en lång historia, hur han kommit in i denna olycka och hur det egentligen kunnat gå så långt. Per kunde icke reda den; på morgonen, när han gick ut, var han blott ännu mera förskrämd än vanligt, och i en dunkel känsla av att något skulle kunna hända honom, satte han hänglåset för dörren. Själv gick han ned på ängen, där han börjat bryta sten. Järnspettet höll han i handen, och mitt i arbetet stannade han ofta, grubblande över de underliga ting, som fyllde hans hjärna.

Då hörde han på avstånd rop av högljudda röster, och han igenkände Karl Johans röst bland de ropande. Han hörde hur de skreko hans namn och genom den klara morgonluften trängde förbannelser och hot. Därpå hörde han buller, som om någon hållit på att med våld bryta sig in i hans hus. Så skar en gäll kvinnostämma igenom det övriga bullret. Det var den gamla gumman, som ställde med hans hus. Hon tystnade åter, och den lyssnande mannen förnam nu ett annat oväsen, som han i början ej kunde förklara. Det var ljud som av stora stenar, vilka slogoemot varandra och krossades sönder. Det var skrapande, rivande, smällande och slitande ljud. Och med ens mindes han tegelhögen som låg framom vedboden. Männen kastade med tegelstenar, säkert hoppade de och svuro. Per tyckte sig nästan se dem, och denna mörka skräck, som hopat sig över hans levnad, tycktes samla sig i dessa vilda tjut, vilka hotade honom till liv och lem.

Hela tiden stod Per stilla och lyddes. Hans förfäran var så ytterlig, att han för intet pris skulle vågat gå sina motståndare till mötes. Han stod endast stilla, medan svettdropparna trängde fram på hans panna, och rädd som

ett skrämt djur, var han beredd att vända om och smyga sig undan inåt skogen.

Då hörde han plötsligt, huru rösterna ett ögonblick sänkte sig. Det lät, som om de rådgjort om något, som om deras raseri för ett par minuter stillats, och så hörde han tydligt steg, som nalkades. Det låg en kulle mellan hans stuga och den plats, där han stod, så att i början kunde han intet se. Men efter en stund syntes broderns huvud komma upp över kullen. Det följdes av ännu ett, och Karl Johan kom gående mot sin bror, följd av gårdens dräng, en f. d. gardist, som blivit avskedad för slagsmål och superi, en hård, elak och farlig man, som Per fruktade mera än alla andra.

Som fjättrad vid marken stod Per stilla. Järnspettet höll han i hand, och instinktlikt höjde han det i jämnhöjd med sitt eget huvud. Han skulle velat ropa på hjälp, men vågade icke. Han skulle velat fly, men kunde icke. Han stod blott stilla och såg brodern med långa, ivriga steg komma allt närmare, och allt blodet frös av ångest i hans kropp. Nu var stunden kommen, då de, som berövat honom allt, också skulle taga hansliv, och om Per i denna stund vågat eller kunnat, hade han satt sig ned och gråtit i förtvivlan. Men han vågade ej ens det. Han stod blott stilla, med spettet höjt över sitt huvud, och skrek:

»Kom inte hit! Kom inte!»

»Jag ska' ge dig för att komma, din hästtjuv», svarade Karl Johan.

»Kom inte hit!» sade Per. »Det blir en olycka.»

Karl Johan svor en lång ed och sprang över diket, som skilde dem åt. Med knuten hand gick han fram emot brodern, och vansinnig av rädsla lät Per det tunga spettet falla mot den kommande.

Han hade icke beräknat, att spettet var så tungt, ej heller att slaget skulle träffa mitt över hjässan. Han stod stilla och såg som i en dröm brodern ramla åt sidan, göra ett par raglande steg, falla ihop som ett dövat slaktdjur och tungt digna mot jorden.

Med spettet i handen stod Per och stirrade på brodern, som låg orörlig på marken. Hatten hade fallit av, och det flöt blod ur hans mun.

»Kom upp, Karl Johan, ligg inte där», stönade den olycklige.

Men nu hade drängen hunnit fram och böjde sig ned över den liggande. Han sade blott ett enda ord, och i nästa nu låg Per på knä på marken. Hans röst var kvidande som ett barns, när det gjort något illa, och hans händer voro hopknäppta.

»Min bror», ropade han, »min bror. Jag har slagit ihjäl honom.»

Oråtande överljutt, sjönk han ned bredvid den döde, och som tryckt till marken av sitt eget öde, låg förövaren av detta sällsammabrodermord stilla snyftande på knä vid liket, till dess att främmande händer grepo honom och förde honom bort.

***

Så passerade händelsen ute på landsbygden, och nu skulle rättvisan taga hand om den farlige mördaren, vilken på det urtima tinget fördes in framför domarbordet och följdes av alla de ögon, som, fasande för hans brott, fordrade straff över mördaren.

Han stod vid bordet och hörde på alla de underliga ord, som sades och vilka han icke förstod. Vittnen kommo fram, och hans ögon stirrade på de talande, som om han väntat, att någon skulle hava något att säga till hans försvar. Men målet gick sin gång, och av allt vad Per kunde fatta, drog han den slutsatsen, att han på förhand var dömd och att ingen skulle få reda på annat, än vad man kunde se för sina ögon, och det man kunde se var ingenting annat än just det, vilket Per själv omöjligt kunde fatta: att brodern var död och att han själv hade dödat honom.

Med händerna hopknäppta över bröstet stod Per framför domaren. Han visste, att nu var allt sagt, som sägas

kunde, och nu skulle domen falla, domen, som beseglade den olycka, vilken legat över hela hans liv. Han stod och vred sina hopknäppta händer, som om han velat draga dem från varandra men icke kunnat, och åter såg han sig om, som om han väntat hjälp från någon, hjälp från Gud eller människor, hjälp, som icke kom.

Då ljöd domarens röst:

»Har den anklagade något mera att säga?»

Åter såg Per sig om, och i förtvivlan kändehan, hur ensam han var. Han tyckte, att här fanns mer än mycket att säga, ty intet av det, som skulle sägas, hade egentligen blivit sagt. Och som om han gjort ett försök att för första gången i sitt liv reda ut för sig och andra, hur underligt hela livet syntes honom, började Per att tala.

»Detta hör icke till saken», avbröt honom domaren.

Per såg sig rådvill omkring och tystnade. Hans händer fortforo att arbeta, som om han ej kunnat lösgöra dem från varandra, och hans blick blev skum, som hade han försökt att se in i sig själv och finna något, som nu kunde duga att yppa för andra.

Tre gånger upprepade domaren sin fråga, om den anklagade hade något mera att tillägga, tre gånger började Per att tala, och för varje gång avbröt honom domaren:

»Detta hör icke till saken.»

Då teg Per på fullt allvar, ty han förstod, att nu kunde han ingenting mera säga, och han visste, att vad han än sade, var det dock ingen, som ville lyssna därpå. Hans öde blev oförklarat, helt enkelt emedan Per själv ingenting kunde förklara och ingen annan fanns, som kunde se in i hans förvirrade själ.

Och så föll äntligen domen.

När den var avkunnad, drog Per en djup suck och såg sig omkring. Icke heller nu sade han något. Men med förtvivlan märkte han, att hopen vek undan, där han gick fram, och när Per satt på fångkärran, som rullade bort, gick genom mängden som en suck av tillfredsställelse, att den ensamme mannen fått orätt in i det sista.

*

Bort.

Fadern, som hade varit en ökänd dryckesbroder och slagskämpe, blev ihjälslagen på ett gille i grannsocknen, och modern, som just då var havande, blev, när dödsbudet kom, sjuk och satte livet till, då hon bragte ett dödfött barn till världen. Emma Pehrson skulle, när hon var tre år gammal, stått utan huld och skydd, om icke moderns syster, som var gift med en rik bonde, tagit henne om hand och fostrat henne upp som eget barn.

Hon trivdes bra hos mostern. Ty madam Olson var nog en kvinna, som hade skinn på näsan när det gällde, men hon hade ett eget gott och varmt hjärtelag, som skymtade fram vid högtidliga tillfällen. Och sådant förstå barn sig på.

Föräldrarna kunde hon ej egentligen sörja över, emedan minnet av dem var för svagt för att uppväcka längtan eller sorg, och för att vara föräldralös hade hon det bra på alla sätt. Mostern vande henne tidigt vid arbete. Från det hon var så pass stor, att hon orkade bära en spann, fick hon hjälpa till att bära vatten ifrån källan. Hon fick vara med om att mjölka korna, att riva upp ogräs, skura pannorna och ge hönsen mat. Och när hon hade ledigt, lekte hon med byns pojkar, med hunden, med katten, eller ocksåsatt hon tyst i en vrå, och hennes blåa, drömmande ögon stirrade utan mål rätt fram i den tomma luften eller mot kvällens skymning, som tung bredde sig ut över åkrarnas yta liksom över stugans golv.

Emma hörde ej till dem, som jämt voro glada, och hon tog allting så djupt. Om mostern gav henne snubbor, kunde hon en lång stund efteråt stå och se på henne med fuktiga, stora ögon, och hon gav sig ingen ro, förrän hon gjort allt gott igen. Ofta gick hon som barn ensam i den lilla trädgården med syrénhäckarna och de båda höga

oxlarna, de små äppelträden och de stora potatislanden och ställde med något, som hon själv hittat på, och som ingen fick veta, vad det var. Det kallade hon för att gå i hagen. Och då såg hon alltid allvarsam ut, och hennes lilla mun snörptes ihop. När hon var glad, kom själva glädjen på sitt underliga, stillsamma sätt. Hon var aldrig högljudd, men hela hennes ansikte lyste, och ögonen glänste tindrande varmt.

Hon var olik sina jämnåriga, ty hon tog allting så allvarsamt.

När hon konfirmerades gick hon icke till lek och dans med de andra, utan hon gick mest för sig själv och grubblade. Sysslorna skötte hon som förr, och hon var hela tiden mild och blid mot alla. På storförhöret lade folk märke till, att hon icke grät, utan med höjd panna och utan att darra på rösten svarade ja på prästens frågor. Och det tyckte folk var underligt. Ty Emma Pehrson brukade eljest taga allting så djupt. Och när hon gått fram första gången, gick hon efteråt hem och började, utan att någon bad henne därom, att lugnt hjälpa till med middagen. Hon var med om allting och gjorde allting ordentligt, men mostern tyckte ändå, att honsåg ut på ögonen, som om hon varit flera mil borta.

På eftermiddagen var hon ensam ute och gick på vägen, som går fram under de gamla pilarna djupt ner mellan två stenmurar. När man kommit fram genom dem, nådde man en punkt, från vilken man fritt kunde se ut över havet, vilket i aftonsolen som en mörkblå ring slöt sig utmed det låga, flacka landet. — —

I norra ändan av byn, vilken, som bruket är på Öland, lång och smal sträckte sig på båda sidor om landsvägen, bodde en sjöman, som hette Knut. Av sin far hade han ärvt en liten gård, och där bodde modern mest ensam, medan sonen var ute på färdvägar. Han hade varit borta i många år, och det sades, att när han sist reste, hade det skett i sorg över, att han ej fått den flicka han tyckte om. Och det sades också, att den flickan var just Emmas moster, som nu blivit madam Ingrid Olson. Ty de två hade på den tiden följts åt till dansestugorna och i höbärgningen, de hade gått samman om sommarkvällarna, när ledigheten från arbete förde ungdomen i byn ut på rolighet, och de hade brukat mötas ensamma, när vintermörkret föll på och ingen såg, hur ömt de smektes utanför porten, där hennes föräldrar bodde.

Men så kom Olson och friade, medan Knut var borta. Och då gav Ingrid honom sitt ja, därför att hon ej tordes annat. Ty hon levde på den tiden, när barn i allt lydde sina föräldrar. Hon skrev till Knut, och efter det brevet hade han ej varit hemma mer än en gång på ett litet ryck, och när han då kom hem, gick han aldrig fram till byn, utan han höll till i en av grannbyarna, och där hade hans mor hälsat på honom. Gumman var gammal och skral, och ingen hade tänkt, att hon skulle kunna leva, till dess att sonen komigen. Men man sade också, att han hade haft andra skäl, varför han bott i den byn, och att när han inte kom tillbaka, fanns där en övergiven flicka med ett barn, som väntade på honom.

Det kan väl hända, att han varit något lättsinnig. Men han var ung och ståtlig, frisk och stark. Det låg en glädje över honom, när han var uppsluppen, och en kraft, när han tog i med ett arbete, som alla tyckte om. Aldrig var han sniken eller trög. Alltid talade han glatt eller sjöng. Och det var det, som en gång hade gripit Ingrid så starkt. Men nu var han borta, och hon var gift. Om han tänkte på henne, det kunde hon inte veta, och det frågade hon heller aldrig om. Till det allra mesta hade hon glömt honom.

Men när de skulle skiljas, sved det i dem båda, och det kändes, som om ingenting på jorden kunde bliva som förr.

En vacker dag hade Olsons far kommit över till hennes föräldrar och friat för sin son, som skulle ha gården efter honom, när han en gång var död. Till dess skulle sonen bo gift hemma och sköta om gården. Det var gudskelov god plats, och gubben Olson själv började känna sig gammal.

Mellan de båda kontrahenternas föräldrar hade detta länge varit en avgjord sak. Men när nu frieriet på allvar framställdes för Ingrid, då måste sanningen fram. Hon tog mod till sig och talade vid modern, grät och bad, men det hjälpte inte. Modern svarade henne, att hon inte förstod sitt eget bästa, vilket hennes föräldrar, som levat mycket längre, förstodo vida bättre. Inte var det värt att gifta sig med den där, som inte hade något. Bara hon bleve gift med Olson och finge en gård att sköta om, så skulle hon nog glömma den andre. Och så talade modern om, att när hon var ung, hade hon också haft ettsådant där tycke för en pojke, som tjänat i granngården, men hon

var glad, att hon lytt sina föräldrar, för se'n hade han slagit sig på att supa brännvin, gift var han också sedan flera år tillbaka, och hon hade själv varit i hans stuga och sett, hur de hade det. Och med hans hustru ville hon då rakt inte byta.

Men dottern hade ej velat giva med sig. Hon sade, att det kan gå över för en, men det är inte sagt, att det är likaså för en annan. Hon förklarade rent ut, att hon ville aldrig gifta sig med Olson. Det skulle aldrig ske. Förr ville hon gå i sjön. Hon grät och talade för sig och ville ej höra på modern.

Men då kom fadern till och sade henne, att om hon tredskades, kunde hon gå vart hon ville med sin juvel till fästman. Men till fadern var det inte värt, att hon kom. Inte en skilling skulle hon få hos honom, och då fick hon väl se, hur hon skulle få det med honom, som var bara pojken och inte hade något att leva av.

Senare på kvällen kom modern och talade vackert vid henne, bad henne att inte göra sina gamla föräldrar sorg och sade, att allting nog skulle bliva bra.

Och hur det nu var, antingen hennes kärlek ej ägt så särdeles djupa rötter, eller det var en följd av vår naturs märkvärdiga förmåga att böja sig och lämpa sig efter förhållanden, vilka från början synas oss aldrig så vidriga, alltnog — det blev bra. Hon blev gift med Olson och födde honom barn. Några år senare voro hans föräldrar döda, och hon fick styra och ställa som hon ville i huset utan någon svärmoder, som ville ha ett ord med i laget. Hon var gift med den rikaste bonden i trakten. Hon hade fullt upp med allt vad hon kunde önska sig, ett stort hus att styra och befalla över, ladugård med flerakor än de haft hemma, tre pigor och fyra drängar i maten. En pojke hade hon också fått, som i sin tur kunde övertaga gården, när hennes man en gång i tiden föll ifrån, och Olson själv hade hon inte något ont av. Han var en duktig bonde, som skötte sin gård bra. Han drack, när det så skulle vara, men sällan till övermått. Full var han egentligen aldrig. Det var, när höbärgningen var slutad, och ibland om julen. Men det kunde ingen säga något om. Det hade ju vem som helst lov till.

Han var snarare liten än stor, gick en smula kutryggig, hade ett litet svart huvud, en skarp näsa, ett par gråa, kloka — somliga sade listiga — ögon, små, smala polisonger och en lång mun med ett föga förtroendeväckande uttryck. Hon hade haft litet svårt att vänja sig vid honom i början, och under det första halvåret de voro gifta hände det nog, att hon grät för sig själv utan någon anledning, och att hon kom att tänka på, att hon egentligen borde ha haft en annan. Men hon hade mycket att göra, och det dagliga arbetet gav henne föga tid att tänka på sig själv och sina egna tankar. Hon hade inga långa förmiddagar, då hon var ensam med sina egna tankar, inga aftnar, då hon kunde sitta vid ett piano och fantisera över sitt olyckliga öde.

Någon sommarkväll, när solen sken varmt över alvaren och havet utanför låg ljust och blått, långsamt vaggande in mot stranden, eller en kulen vinterafton, när hon en stund satt och vilade sig och såg in i elden, där de torra riskvistarna sprakade under grytan eller kaffepannan, kunde det komma över henne ett slags beklämning, som hon ej ens ville efterforska orsaken till. Men den känslan skakade hon snart av sig, och ju äldre hon blev, dess mer sällan kände hon något dylikt. Att modern och fadern i sin tid hade haft rätt,det var hennes övertygelse. Ty så hade hon lärt av erfarenheten. Hon hade det bra på alla sätt, och det föll henne minst av allt in att betrakta sig som ett offerlamm.

Hon tog dagen, som den kom, och visste säkert, därför att hon såg det besannas alla dagar, att ingen människa får det som hon vill här i världen.

***

Det gick ett rykte i byn, att Knut skulle komma hem, och att han kom hem som en annan än när han for. Pengar hade han samlat, påstods det, han var mest som en herrskapskarl nu, kunnig i allt, som fattigt folk ej få lära sig, karl för sin hatt och kapabel, om så skulle vara, att köpa vilket hemman som helst i hela socknen. För resten visste ingen, om han var sig lik eller inte, men alla hans vänner betraktade honom på förhand med misstro. Ty det var ju så troligt, att han skulle vara stormodig av sig. Med pengar blir ingen densamma som han var, innan han hade några.

Snart visste hela byn, att han hade kommit. Det var en söndag på högsommaren, och man stod uppställd på

kyrkbacken för att se på honom, när han gick till kyrkan. Han kom också snart gående, litet långsamt och släpande, klädd i en blå kavaj och en halsduk, som hängde i sjömansknut. Han hade en låg, svart hatt och amerikanskt, tvärhugget helskägg. Allt ibland stannade han och såg sig omkring. När han kom upp på kyrkbacken, gick han fram till ett par av de yngre bönderna, som han kände, och kring dem skockade sig snart allt flera.

Man talade om vädret och årsväxten, om hurlänge Knut varit borta, om utsikterna i Amerika, och om det var bättre där än här.

Knut förklarade, att det berodde på. För somliga blev det bättre, för andra sämre. Litet berodde det på tur och litet på, hur pass man kunde arbeta. Men man lärde sig förstå världen på ett bättre sätt där. Åtminstone hade han gjort det.

Vad han menade med det?

Ja, det bleve för långt att tala om. Men det var det, att ingen människa där var för mer än den andra, annat än när man var dugligare, skickligare eller förstod en sak bättre.

Nej, man medgav, att han ej blivit stormodig. Han talade vänligt med alla och mindes alla.

Knut stod och såg på, hur den ena mörkklädda gruppen efter den andra gick in genom kyrkogårdsmurens grind, vandrade fram över den sandade gången och försvann i den låga porten, som ledde in i kyrkan. Gummoma höllo näsduken hopvikt utmed psalmbokspärmen och buro svarta hucklen av siden. De nego, när klockorna började ringa, och gingo långsamt in genom den låga porten. Gubbarna lyfte sakta på hatten för klockorna, och när de kommo på tröskeln, stannade alla, togo av hattarna och ströko håret ur pannan.

Slutligen började orgeln i ett långt, klagande preludium, och en psalm spelades upp. Dörrarna stängdes, och utanför dörrarna samlade en liten hop, som skulle gå in, när nästa psalm började.

Knut anmärkte, att de hade fått en ny orgel.

Jo, den var från Stockholm och hade kostat tre tusen kronor.

I detsamma kommo Olsons, både Ingrid och Emma, och stannade vid kyrkdörren. Knut gick fram och hälsade på Ingrid. Alla visste ju, attde varit bekanta och goda vänner. De båda skakade hand, och Ingrid önskade honom välkommen hem. Hon kände sig litet underlig till mods, och han sade heller ingenting. Han bara stod och såg på Emma, som med undrande ögon betraktade honom. Han såg, att hon var lik Ingrid, och han frågade:

»Är det din dotter, det?»

»Nej, det är min systers flicka, som har kommit till oss, när min syster dog. — Ja, hon är lik mig ändå», tillade hon.

Och en stund därefter:

»Hon heter Emma.»

»Du har det bra nu», sade han för att säga något.

»Ja, gudskelov, vi har hälsan allihop. Olson är hemma, för han skulle ut och titta på fölungarna ett tag.»

Han stod en stund och såg ned mot marken, medan han vred den ena foten fram och tillbaka i sanden. Han ville säga något skämtsamt, men kunde ej hitta något. I stället såg han på Emma igen, så att hon blev röd och vände bort ögonen.

»Jag får väl se inom till ert en av dagarna», sade han.

I detsamma slogos kyrkdörrarna upp och ut på backen hördes tydligt sången: Allena gud i himmelrik. Han ville draga sig tillbaka, men Emma såg på honom, som om hon frågat, varför han icke ville gå in med.

»Jag går just aldrig i kyrkan», sade han, i det han tog farväl, och det kom en antydan av ett leende över hans

drag. Hon såg på honom med ett par outsägligt förvånade ögon och följde i detsamma med mostern och de andra.

Vad det var underligt. Att han inte gick med i kyrkan. Han såg inte ut, som om han hörde till dem, vilka fördrevo söndagsförmiddagenmed att supa brännvin och spela kort. Hon grubblade på det under hela predikan, och när hon gick ut ur kyrkan, kände hon sig icke så glad som vanligt.

***

Knut besökte Ingrid strax därefter, och han träffade även då Emma. Hon satt inne i stugan och hörde på, medan han och Ingrid samtalade. Hon höll på att karda ull och hon vände icke ett ögonblick uppmärksamheten ifrån vad hon hade för händer. Men på minspelet i hennes ansikte såg Knut, att hon lyssnade till varje ord. Och det eggade honom att tala.

Han talade om, när han först kom till Amerika. Han hade tagit hyra på ett skepp, så att överfarten kostade honom ingenting, och när han kom fram, hade han ej haft mycket att svänga sig med under den första tiden. Men slagit sig fram, det hade han, fast det varit svårt, och fast det bitit emot i början.

Men ju mera han märkte, hur Emma lyssnade på honom, desto livligare började han tala om sina egna intryck och minnen. Han fick en lust att bekänna kort, att dela med sig av sina tankar, att få någon som förstod vad han kände, när han kommit tillbaka till fosterjorden och minnena från fordom samlade sig inom honom. Vad han allra först hade känt sig tilltalad av ute i Amerika det var, att alla kallade honom för det engelska hr eller mr och att, hur uselt han än hade det, det icke föll någon in att obedd komma och kalla honom för du. Icke för att han var titelsjuk. Men ingen kunde veta här hemma, påstod han, hur det höjde arbetslusten, när ingen behövde frukta, att hans födsel skulle sätta honom i en låg klass, som varken arbete ellerduglighet annat än i vissa undantagsfall kunde lyfta honom ur. Och så levde folk enklare. Om två människor ville gifta sig, behövde de bara gå till en notarie och teckna under ett kontrakt, så voro de lagligen vigda vid varandra. Blevo de icke lyckliga med varandra, så var det ingenting som hindrade dem att skiljas åt. Och det gav icke, som folk påstod, anledning till flera äktenskapsbrott. Visst inte. Och om två människor höllo av varandra, men ej hade råd att sätta bo, så gingo de inte och väntade både kärlek och ungdom ur kroppen på sig för att först samla ihop till ett bo, utan de gifte sig med minsta möjliga, och sedan hjälptes de åt att draga till boet. De ogifta kvinnorna försörjde sig lika bra som männen och ofta med samma slags sysselsättningar. De bildade ej där två olika kaster, som inbördes trakasserade varandra, utan de uppfostrades i samma skola, lärde detsamma och lärde därför först och främst att känna och förstå varandra.

»Men religionen? Hur är det med religionen?»

Ja, det talade man aldrig om. Det behöll var och en för sig själv. Knut hade känt massor av människor, men det var inte om många han kunde sagt, att de voro luteraner, metodister, katoliker eller över huvud kristna. Han trodde för sin del, att de flesta människor i hjärtat icke hade någon bestämd religion, utan att det bara var vissa känslor, som de vant sig att kalla så, men som alldeles icke voro övernaturliga.

När Knut talat slut om detta, såg han hur Emma betraktade honom med stora, klara ögon, som om hon velat utforska honom ända in till hjärtrötterna. Han skulle velat fråga henne, vad hon tänkte, men han kom sig icke för. Ty när hon såg på honom på det sättet, hade han mest lust att stiga upp från stolen och gå bort och klappa hennes hår.Sedan träffades de ofta, och alltid kommo de in på dessa ämnen om, vad han sett ute, och hur han kände sig till mods hemma bland alla dessa människor, av vilka de allra flesta skulle dö i den övertygelsen, att sådan deras värld var, sådan var också världen.

För Emma var det, som om hon bott i en koja, alldeles kringvärvd av skog, där varje skymt av utsikten var stängd, och så helt plötsligt någon komme och gjorde en uthuggning, så att hon såg en sträcka av himmel och av det hav, som svallade utanför. Helt nära där hon stod varsnade hon blott något litet, men ju längre bort hon flyttade ögat, desto vidare blev synkretsen, desto friare svängde himmelen sin blåa valvbåge, desto större blev ytan av dansande vågor och desto längre flögo hennes tankar, långt bortom de dansande vågorna och den välvda himmelen.

De träffades emellertid ofta, och deras samtal rörde sig om allt och ingenting. Hon började slutligen att fråga, och han svarade henne på allt, som han kunde svara på. Långsamt, stilla och fast växte deras förhållande ut, till dess det för henne rymde hela världen, hela den värld han talade om, blev den uthuggning i skogen, genom vilken hon såg allt, kände allt och anade allt — himmel, vågor, främmande kuster, nytt liv och nya människor.

Knut tänkte och grubblade mycket under denna tid, när han gjort klart för sig, att han älskade Emma. Ty det var en sak, som plågade honom så, som han aldrig trott att något sådant skulle kunna plåga honom. Han tänkte om och om igen den tanken, att ett barn fanns till, som hade rätt att kalla honom för far, och att han, om han gifte sig med Emma, satte henne kanske mot hennes vilja på en plats, till vilken en annan hade företrädesrätt.Men han kunde ej heller släppa kärleken till Emma. När hans första kärlek gått över bord, hade han tyckt, att nu kunde vågorna gärna få spola med sig vad som helst. Och när han sedan var hemma, och denna olycksaliga förbindelse, som han nu nästan glömt, kom till stånd, då hade han heller inte tänkt så mycket över dylika saker. Ingen hade någonsin lärt honom bättre, och han hade tyckt som så, att bara han inte lät barnet lida nöd, så kunde ingen säga något om honom för det. Men nu tyckte han, att det kunde ej vara hjälpt med pengar. Det for ibland igenom honom som en hemsk, stickande känsla av rädsla, en ond aning, att hans forntid gömde ett spöke, som kunde skrämma alla goda andar på flykten. Emma var också så ömtålig i denna punkt, ty hon tog allting på sitt särskilda sätt.

Men han skulle tala om det för henne vid första bästa tillfälle, alldeles som han berättat så många andra episoder ur sitt liv. Hon skulle veta det, innan han sade henne något mer. Hon var också så olik alla flickor av sin klass. Han kände inte en enda annars, som skulle bry sig om den saken alls.

Men tala skulle han. Intet bedrägeri. Öppet skulle han åtminstone gå till väga.

Och så gingo dagarna, till dess att september månad stod för dörren, och det led på tiden. Ty till vintern måste han vara borta igen. Och ännu hade han ej i denna sak kunnat få ett ord över sina läppar.

***

Det var sista söndagen i augusti, när det var afton, och skymningen låg stillsam och tyst över hav och land. Emma och Knut gingoensamma den smala vägen förbi kyrkmuren och nedåt sjön,

En enstaka fågel drillade här och där i någon av de små buskarna, vilka som enstöringar slagit sig ned på den vida, sanka slätten, och över ett litet kärr till vänster låg som ett gråvitt flor av kall, fuktig dimma. Havets tunga dån hördes stönande från stranden, mot vilken de gingo, byns byggnader mot kyrktornet, som stack upp i mitten, hade de lämnat bakom sig, och de stora fyrkantiga, inhägnade gårdarna stucko upp som stora mörka fläckar bland de små, i rad liggande låga kojorna.

»Får jag ta dig i hand?» sade Knut om en stund, och hans röst lät så underligt tjock.

Emma räckte honom stillatigande sin, och så gingo de framåt en stund. Hon talade hela tiden och han hörde förstrött på, tänkte över, vad han ville säga, och visste ej, om han skulle säga det.

Det var kyligt, och Emma drog handen till sig emedan hon frös. Han tog den igen och förde den ned i sin rockficka, där han höll den fast.

Han kände sig retlig, det var en massa känslor som flögo igenom honom, allt var så rikt, så skönt, så varmt, och ändå kände han en oro, som gjorde honom rädd. Det var något, som band hans tunga. Han skulle velat tysta Emma, som gick bredvid honom med små, hoppande steg och fritt såg upp i hans ansikte, medan hon pratade om allting. Han tyckte sig behöva känna den stora tystnaden omkring sig för att få samla sina tankar. Och samtidigt tyckte han, att de redan voro kärestafolk och han begrep inte, varför han gick här och plågade sig utan orsak.

Plötsligt spratt han till vid att Emma sade:

»Se dit nu i kärret. Se bara.»Hennes röst lät på en gång drömmande och skämtsam.

»Vad är det?»

»Jo, där ser jag min fästman.»

»Hut ser han ut då?»

Han gjorde lös sin hand och blev alldeles blek.

Hon skrattade.

»Å, som en av de andra albuskarna.»

Då tog han henne i ärmen, så hårt, att hon blev rädd.

»Vad menar du?»

Hon såg förskrämd på honom, men drog sig icke undan.

»Jag menar ingenting alls. Vad skulle jag mena?»

»Men om jag nu säger dig, att jag håller av dig?»

»Å, Knut.»

Hon var så vacker, när hon sade detta, att han velat kyssa henne utan att fråga om lov, och det var en ton i hennes röst, som han tyckte gav eko i honom själv.

Hela hans kropp darrade, och han frågade om en stund:

»Nå, vad svarar du?»

Hon såg bort, men det låg en mjuk färg över hela hennes ansikte, som Knut aldrig hade sett förr.

»Inte än. Inte nu, Knut. Inte nu.»

Han blev häftigare.

»Säg inte, att du inte har vetat det. Du kan inte annat än ha märkt det.»

»Ja. Ja. Men jag kan inte svara. Det kom så tvärt. Om ett par dar. Låt mig tänka på det. Jag vet inte, om jag tycker om dig, såsom jag ville.»

De hade vänt om och gingo åt byn till.Knut kände sig lugn. Varje tanke på hans barn hade försvunnit. Han var så viss på sin lycka, att han tyckte sig kunna hoppa över det förflutna som ingenting. Han sköt undan varje tanke därpå. Inte var det värt att komma med detta nu, innan hon ens givit ett svar. Och hand i hand kommo de förbi kyrkogårdsmuren igen, upp på stora landsvägen och fram till den stora, svarta porten, som ledde in till Olsons gård. Omkring dem föll skymningen allt tätare. Ur de små fönstren lyste här och där ett blekt ljus, som tindrade långt bort över den mörka, tomma slätten.

Emma tog honom i hand, innan hon gick in, och ingen av dem sade något. Men två dagar därefter visste hela byn och Knut också, att Emma och han voro fästfolk och skulle gifta sig, när vintern var förbi och han kommit tillbaka från Amerika för att hämta henne.

***

Knut undrade, om icke Emma ändå visste något om honom, fastän hon aldrig sagt det. Ty den där saken kände nog hela bygden till. Men så var icke förhållandet. Emma hade ett sådant väsen, att man ej gärna talade till henne om det, som var dåligt, och därför hade hon aldrig hört någonting.

Men medan Knut gick och betänkte sig, så led tiden, och dagen nalkades, när han skulle fara tillbaka till skeppsbyggeriet, där han var anställd i New York. Och dagen före avresan satt han inne hos Olsons och språkade med Emma. Och han hade ännu ingenting sagt.

Han tänkte att passa på, medan de voro ensamma, och han hade flera gånger ordet påtungan, men Emma hade så mycket att säga, att han ej nändes avbryta henne. Och när han äntligen trodde sig färdig att börja bekännelsen, kom madammen och avbröt dem.

Dagen därpå reste han, och för Emma började nu vintern. Först skulle höststormarna komma och svepa kallt fram över det flacka landet, sedan frosten, som tog bort grönskan, och sist skulle marken ligga vit, så långt ögat kunde se, och snön och blåsten skulle stänga dem inne.

Det var långt till våren. Men hon sörjde ändå icke. Ty hon visste ju, att våren skulle komma, och med våren Knut. Och han skulle taga henne med sig, och den strimma av världen han visat henne skulle vidgas, så att hon kunde se fritt och klart.

Hon skulle komma bort med honom. Bort. Vad det var underligt och lyckligt att tänka därpå.

En dag var hon ensam inne. Mostern var ute och såg till kreaturen. Genom fönstren såg hon ut på gården, vilken på öländskt vis var byggd i en fyrkant, så att boningshuset låg längst in, uthusen vette åt bygatan och inkörsporten var tagen tvärsigenom höladan. Det var klar höstluft. Två grisar lågo makligt i solskenet och läto maten sjunka, några sorgsna ankor försökte väta sina vingar i vattenpölarna omkring den stora hinken, vars långa stång pekade snett upp mot himmelen, och de tåliga, härdade gässen, som på den öländska alvarens torra bete nästan fullständigt lyckats vänja sig av med behovet av vatten, traskade snattrande om varandra, sträckte på halsarna och rotade ivrigt i marken efter föda. Ett par årsgamla fölungar försökte, så gott utrymmet tillät, att göra några levnadslustiga hopp, och skakade manarna omkring sina slankiga ha1sar.

Emma stod i fönstret och såg på allt detta,men vände slutligen blicken upp mot den lilla flik av blått, som syntes ovan byggningarnas tak. Hon fick tårar i ögonen, som hon genast torkade bort. Ty det knarrade i gårdsporten, och över gården kom en gammal gumma fram mot kökstrappan.

Det var en torparhustru, som Emma mycket väl kände. Hon hade tagit sin gamla sjuka mor till sig i huset. Men när säden, som kommunen gav i fattighjälp, ej ville räcka till, kom hon som oftast till Olson och klagade sin nöd. Och då fick hon hjälp med ett och annat, potatis, bröd eller litet sill, allt som det kunde falla sig. Nu visste Emma, att mannen varit uppe i Stockholm på arbete under sommarmånaderna.

Gumman stannade inom dörren och hälsade med denna blandning av undfallenhet och förtrolighet, som den fattige visar gentemot den, »som bara är en bonde».

Emma nickade vänligt och frågade, om hon hört något från sin man.

»Nej, det är just det, att jag rakt inte har hört något från honom. Inte har han skrivit, och inte har han skickat mig pengar.»

»Stig fram och sitt ner. Nej, stå inte där vid dörren. Har han inte skickat något?»

»Nej, nu är det fjorton da'r över tiden, när han brukar skicka, och jag har inte hört av honom med så mycket som ett ord. Inte har vi något i huset, och så är det det, att en aldrig vet, vad som kan ha hänt honom.»

Hon satte sig ned på träsoffan och såg framför sig med en tung och trött blick, suckade och strök håret tillrätta under hucklet.

»Å, inte har det hänt honom något. Då hade han väl sknvit. Hur är det med gamla mor? Det blir väl värst med henne.»

»Ja, det blir det förstås. För henne har hanalltid varit så märkvärdigt snäll mot. Inte ett ord här han sagt om, att han fått min gamla mor i huset att föda och sörja för. Tänk, att sist han skrev, så bad han mig, att om det var något, hon riktigt gärna ville ha, så skulle jag skaffa henne. En vet väl, hur andra bruka vara. Men hon ville inte ha annat än litet saffransbröd till kaffet, och det fick jag då köpa åt henne.»

Emma började taga fram litet mat åt gumman, både bröd, mjölk och till och med en bit fläsk. Historien om mannens vänlighet mot svärmodern hade rört henne. Ty det hörde ej till vanligheterna på landsbygden, att man visade godhet mot någon, som fattigvården understödde, antingen det nu var en svärmor eller någon annan, vilken som helst.

Därpå tog hon fram kaffepannan, som stod på spiseln, och slog i en kopp kaffe.

»Drick en tår kaffe, mor.»

Torparhustrun gjorde för brukets skull ett par svaga försök till motstånd, men det syntes på hennes sätt att äta, att hon ej betraktade detta mål enbart som en förfriskning. Hon åt långsamt och först under tystnad. Sedan sade hon:

»Ja, och Emma, som skall gifta sig till våren. Och med en så'n karl se'n. Det är ledsamt nu förstås, när fästman är borta.»

»Å, de här månaderna gå snart.»

»Ja, jag säger väl det, jag. Hon här inget nu för allt vad hon har pratat, flickan i Hållby, om att hon skulle ha Knut Blomqvist, eller Bloom, som di nu kallar'n. Nu kan hon ha't, som hon har'et. När en släpper till sig åt en karl, så får en sitta där sen med skammen.»

»Vem talar I om, mor?» sade Emma med låg röst.

Hon såg lugn ut, men hela rummet dansade för hennes ögon, spiseln och klockan 6ch bordetoch hustrun, som satt där. Dagern, som kom in genom fönstret, tyckte hon var svart.

»Om henne, som han har pojken med, vet jag. Dann efter karlar har hon alltid varit, och vad karlarna kan få, det tar di, det vet en väl.»

Emma kände en brännande tomhet i bröstet, just på den punkt, som alltid dallrat av glädje, var gång hon förut tänkt på Knut. Som om hon gått i sömnen, tog hon och lade i ordning matvarorna, som hon skänkt hustrun. Det gjorde ont i henne för varje sak hon tog i eller såg för sina ögon, alldeles som om den haft någon osynlig gemenskap med hela den stora sorg, som vältade sig över henne.

När hon tog adjö av hustrun, var det något i hennes ögon, som kom den gamla att spritta till.

»Jöss, jag här väl aldrig sagt något galet, vet jag.»

Emma rörde sig ej.

»Nej, visst inte.»

Hon stängde hårt igen dörren och med båda händerna pressade mot huvudet kastade hon sig i ett vilt behov efter att känna någon fysisk smärta handlöst mot väggen och en våldsam, tårlös snyftning skakade alla hennes lemmar. Hon vred sig som i kramp, stönade av smärta, kramade. händerna mot varandra, så att det knakade i knogarna och bröt plötsligen ut i ett vasst skrik, som skrämde henne själv. Det lät som om en annan skrikit. Hon störtade upp i ångest och såg sig omkring, tyckte att hon ej var ensam och fick en frysande känsla av rädsla, som kom henne att hacka tänder.

»Henne, som han har pojken med, vet jag.»

Hon ryckte till sig en schal, svepte den tätt omkring sig och störtade ut. Gick med snabba steg, medan det bultade i hennes hjärna, som om den velat sprängas, utan att veta vart detbar fram utmed landsvägen, som i en lång, buktig linje följer östra kusten av ön. Hon vaknade upp vid, att hon stod och såg på en väderkvarn, som var i gång. De stora vingarna rörde sig med pinsam enformighet i en stor, långsam cirkel. Hon begrep ej, varför hon stod och såg på den. Mekaniskt lät hon ögat följa än en, än en annan av vingarna. Nu var den högt uppe i luften, nu vände den långsamt nedåt, och nu strök den nästan utmed marken.

Hon spratt till och gick vidare. Den kännande tomheten kom tillbaka, och med den följde en hemsk ensamhetskänsla. Hon såg sig om och sprang, såsom när hon var barn och sprang i mörkret, utan att veta varför hon var rädd, bara sprang, så att hon tappade andedräkten, så att hjärtat bultade och tårarna voro nära att bryta fram. Hon tog av ifrån vägen och sprang rätt in över den öde alvaren, men sprang ändå. Och den hemska rädslan följde henne. Hon var förföljd. Någon var bestämt efter henne. Gud i himmelen! Varför sprang hon här ensam i mörkret ute på den skumma heden, som sträckte sig milsvitt bort? Hon frös, fast pannan var våt av svett. Hon

skrek igen. Det var, som om starka händer bakifrån tryckt henne till marken, och segnande ned brast hon i en häftig gråt. Det kändes som om hon fått luft, som om hon äntligen kunde draga ändan igen, och hon grät länge med det heta ansiktet tryckt mot den kalla jorden.

***

Dagen därpå smög sig Emma ensam in i stugan. Hon gick fram till den gamla gula byrån, öppnade klaffen och tog ut penna och bläck. Men när hon skulle sätta sig för att skriva, skalvhon i hela kroppen, så att hon måste lägga pennan ifrån sig. Hon andades ut en stund och tog därefter papperet, lade det framför sig och skrev långsamt med stora, stela bokstäver:

»Det är tungt att skriva det till dig. Men det får nu vara slut oss emellan. Du vet själv, att du har bedragit mig, och att det är en annan, som har rätt över dig. Kom icke tillbaka, ty det tjänar till ingenting. Kanske skulle jag kunna förlåta dig, men den stora kärlek, jag burit till dig, är borta, och den kan aldrig komma igen, jag må sedan tänka hur som helst.

Men att du kunde tiga med det, Knut. Att du kunde tiga, till dess det blev försent. Aldrig skulle jag kunnat fästa mitt hjärta vid dig, om jag vetat, att jag gjorde en annan olycklig.

Nu säger jag dig farväl och sitter här ensam igen. Och det lär heller aldrig bli annorlunda för mig i världen.

Emma.»

Hon lade ihop brevet och skrev utanskriften, gick till det lilla postkontoret och lämnade in det. Men när hon gick tillbaka igen, såg hon ett ögonblick ut över havet, där höstdimman låg tung. Med en rysning lyfte hon upp klinkan på porten, gick in och stängde den efter sig. Det kom ett ihåligt ljud, när hon stängde igen den, och med en känsla av hopplös leda gick hon till sina sysslor.

Och den känslan förändrade sig ej. Den låg över hennes sinne, som den gråa dimman låg över sjön.-------

Efter fem veckor kom det brev från Amerika till jungfru Emma Pehrson. Det var från Knut.

Emma bar det hela dagen obrutet i fickan. På kvällen tog hon en lykta med sig och gickupp på vinden. Där satte hon sig på en av takbjälkarna och bröt brevet.

När hon blev så lugn, att hon kunde se bokstäverna, läste hon detta, som var skrivet med klar och flytande stil, nästan så bra, som om skolmästaren hade skrivit det:

»Jag vet väl, att jag ej har någon rätt att försvara mig för dig. Men ett vill jag ändå säga dig. Och det är det, att jag tänkte för var dag som gick, att säga dig det. Och om jag inte sa' dig det, när jag friade, så var det därför, att min kärlek till dig var så stor, att då glömde jag allting annat. Och för var dag sköt jag upp med det sedan, tills det blev försent. Sista kvällen skulle jag just tala om det, när din moster kom in, och då fick jag det inte sagt.

Jag vill inte ta mig själv i försvar med, att så många andra gjort som jag. Men om du håller av mig, så har du heller inte rätt att säga, som du gör. Ty man möter inte lyckan många gånger här i livet, och jag har nu alltid trott, att om man håller av varandra, så är det inte för att plåga varandra, utan för att göra varandra lyckliga. Och om jag här brutit mot dig, så har du inte rätt, hör du, du här inte rätt att stöta mig ifrån dig, när jag erkänner min orätt.

Tror du, att jag kände mig lycklig, när jag visste, vad jag visste, och måste gå och tänka på det hela dagarna! Men vi träffades bara en vecka, och jag tänkte sedan, att det var lika bra, om jag skrev det. Ty jag trodde, att om din kärlek till mig var sådan, som du sade, att den var, så kunde du heller inte hålla av mig mindre, om du fick veta, att jag hade något på mitt samvete, som inte var rätt. Om jag inte varit så trygg på din kärlek, som jag var, då skulle jag väl hört mig för först. Men det tänkte jag aldrig på. För jag vet, att om en människa,som inte är dålig, gjort något ont, så är det just därför, hon bäst behöver en annan. Och nu ber jag dig, Emma, fast du skrev så hårt till mig, att tänka på det här en gång till och minnas det, att om jag här brutit mot dig i detta, så kan det göras gott igen. Men om du nu stöter mig bort, så kan det aldrig göras gott.

Och jag kan aldrig tro, att du fasthåller vad du skrev. För då gör du oss båda olyckliga för hela livet.

Jag tänker alltid på dig både dag och natt och förbliver din vän

Knut Bloom.»

Emma lät brevet sjunka och såg sig tyst omkring. Ljuset i lyktan flämtade för draget och kastade ett matt, darrande sken på det kvistiga golvet, in under taksparrarna, upp mot tegelpannorna, på kistor, gamla kläder, en sönderskruvad vävstol, som stod i ett hörn, och utför trappan med de smala, lutande trappstegen.

Hon skakade på huvudet, och de små läpparna slöto sig fast mot varandra. Den första känslan av skrämsel hade vikit för länge sedan och lämnat plats för eller kanske rättare helt naturligt förbytts i en annan. Det var henne alldeles klart, utan att hon egentligen kunde säga varför, att hon icke kunde tillhöra Knut. Hon hade givit sig åt honom i den tanke, att hon för honom icke blott var, utan även varit den enda kvinna i världen. Ty hans ungdomskärlek till mostern hade hon omedvetet reducerat i sina tankar, till dess att den endast hade utseendet av ett flyktigt tycke, som aldrig kunde hava anspråk på att kallas för kärlek. Hon hade skjutit hela detta förhållande undan i sina tankar, så att hon aldiig sett det klart, sådant det var, och med äkta kvinnlig inkonsekvens kom honaldrig på den tanken att använda samma metod med den andra, henne, som han verkligen aldrig älskat utan blott i sinnlig lusta fått barn med. Hon hade tänkt sig, att han liksom hon gått genom livet med en på förhand färdiggjord bild av den, han en gång skulle komma att älska, och med en känsla av stolthet hade hon övertygat sig om, att han hos mostern aldrig älskat mer än det, vari hon själv liknade mostern. När han sedan mötte henne själv, då var hon den enda, och för honom hade aldrig någon annan kvinna existerat. Hans kärlek var som en i åratal hopad skatt, vilken han skänkt åt henne, och hon var lycklig däröver.

Men nu. Nej. Hon kunde icke se honom igen. Den bild av lycka, hon under åratal drömt ihop, när hon under de milda sommaraftnarna såg ut över den färgrikt skiftande enformiga slätten med veteåkrar och torr alvar, med sammankrympta buskar och ljung, med de höga väderkvarnarna, som stodo i rad, och ut över havet, som fritt och blått vältade utanför, eller när hon en vinterkväll satt ensam och såg in i spiselelden, medan hon hörde snöstormen gnissla i skorstenen — den bilden satt så fast i hennes själ, att hon ej kunde taga emot lyckan på annat sätt. Aldrig skulle hon tro på någon annan lycka. Aldrig. Utan den kunde hon vara, men skulle hon äga den, ville hon äga den fullt.

Hon kunde icke älska Knut efter detta. Hon tänkte igenom det med en pinsam noggrannhet, som stack i bröstet. Det skulle komma dagar och år, och hon skulle sörja sig till döds. Men hon kunde icke svara honom annat, än vad hon redan sagt.

Hon gick in till sig och lade sig mekaniskt till sängs med brevet under huvudkudden. Hon låg i en vindskammare, och den ena avtjänsteflickorna, som om natten delade hennes rum, sov redan med jämna, hörbara andetag. Emma kunde icke sova. Hon vred sig otåligt i bädden och en kallsvett betäckte alla hennes lemmar. Hon steg upp och gick på de bara fötterna fram och tillbaka i rummet, till dess att hon frös i hela kroppen. Då svepte hon en schal omkring sig, tog ett ljus i handen och smög sakta utför trapporna.

Det låg ingen i stugan. Hon tog ned nyckeln, som låg ovanför dörrpanelen, vred sakta om låset och steg in. Därpå tog hon ut ett brevpapper, lade det på bordet och skrev:

»Det är bäst, att det blir, som det är. Jag kan inte svara på annat sätt. Det får vara slut oss emellan, och nu får jag också säga dig farväl.

Emma.»

Därpå lackade hon ihop brevet, skrev utanskriften, tog det med sig och gick med ljuset i hand samma väg, som hon kommit.

Ingen hade hört henne, och när hon kommit i sin säng igen, somnade hon tungt och drömde, att hon bars genom luften av osynliga händer, långt bort över marker och berg. Hon hisnade vid färden och höll andan, till dess att hon med ens kände sig utan fotfäste, föll och darrande av rädsla spratt upp ur sömnen med ett skrik.

Det var dager, och den andra flickan hade just stigit upp.

»Vad var det?»

»Det var bara något jag drömde.»

Hon slöt ögonen igen och kröp ihop i bädden. Ty hon fruktade arbetsdagen, bakom vilken hon icke ögnade en enda timme av helg.

***Psalmen hade förklingat, och prästen stod för altaret och läste med torr, entonig stämma textens ord:

»Kommen till mig, I alle, som arbeten och ären betungade, och jag vill vederkvicka eder. Tager på eder mitt ok och lärer av mig, ty jag är mild och ödmjuk av hjärtat, och I skolen finna ro till edra själar. Ty mitt ok är lustigt och min börda är lätt.»

Emma satt mitt i en bänk bredvid mostern och hörde på prästens ord. Mest brukade hon sitta och tänka på annat i kyrkan, och sedan hon lärt känna Knut, hade hon alltid haft så underliga tankar, när hon var där. Hon hade tyckt, att hon behövde ej allt detta för att leva sitt liv och dö sin död, när den en gång kom. Ibland hade hon stannat hemma. Ty hon behövde ingenting, så länge hon var lycklig.

Men i dag kände hon det annorlunda. Med ett slags bitter vällust insög hon varje prästens ord om det ok, som livet lägger på varje människa.

»Ty I veten, mine åhörare, I veten det alla av egen daglig och stundlig erfarenhet, att den värld, dit vi alla i synd födas, där vi i synd leva, och från vilken vi av all vår själ och alla våra krafter skola bemöda oss att andligen dö, den är icke något glädjens tempel. Det är en jämmerdal. Det är icke för intet, som den heliga skrift begagnar detta uttryck. Men, mine åhörare, det finnes två slags ok. Ty alla tråla vi under oket. Men det ena är världens ok, och de som tjäna världen, om dem säger Herren visserligen icke, att deras ok är lustigt och deras börda lätt. Ty för dem är berett det rum, där deras makt icke dör och elden icke utsläckes.

Men, mina vänner, det finnes ett annat ok, och den, som frivilligt ikläder sig detta, frånhonom faller det ok, som är världens. Och han är fri. Ty det ok han här tagit, det här han tagit av egen fri vilja, och det oket är Herrens Jesu eget ok. Och om detta ok är det, som Herren sägen Mitt ok är lustigt, och min börda är lätt.»

Ned i hennes sinne sänkte sig orden som sädeskorn i nyplöjd och grobar åker. Var det icke ett ok, hon hade tagit på sig? Men kunde det vara Jesu ok, som prästen talade om? Var detta icke det bittraste, det tyngsta, hon upplevat?

Med spänt allvar lyssnade hon vidare.

Och prästen talade om himmelen. »Ty varför var det, som Jesu ok var lustigt och hans börda lätt? Först därför att det var Jesu ok, därför att det var hans milda hand, som lade det på våra skuldror. Men först och sist var det lustigt och lätt, därför att den plåga, vi här have, är intet mot den fröjd, som en gång väntar oss ovanefter. I barnslig gensträvighet mot faderns vilja knota vi kanske över detta ok och klaga i fåvitskhet över lidandet, som dock blott är en ringa ting, när det öppnar oss vägen till det sälla land, där alla sorger tystna, och all klagan förstummas för den eviga fröjdens harpotoner. Och salige äro de, som icke förtröttas, salige de, som med undergivet sinne bära — icke världens ok — utan det ok, som Herren pålägger. Salige äro de, som Herren finner väntande, när han kommer. Saliga i evighet. Amen.»

En suck som av lättnad spred sig över hela församlingen, ett buller av alla dessa människor, som på en gång av bekvämlighet ändrade plats, ljud av näsor, som putsades, av halvhöga viskningar. Här och där ett ansikte, som förstulet böjde sig över näsduken eller handen och nyfiket såg ut över mängden av böjda huvuden. Ochuppe från predikstolen ljöd åter prästens röst, dämpad, torr, förändrad och likgiltig, så att den nästan blev oigenkännlig:

»Lovad vare Gud och välsignad i evighet.»

Det lät nästan som en belåten tacksägelse för att man äntligen kommit så långt. Men för Emma betydde allt, som nu sades, om ordet och de heliga sakramenten, om konungen och det kungliga husets anförvanter, om riksstyrelsen och Guds faderliga försorg, lysningsformeln, efter sitt allvisa råd hädankalla, Fader vår, psalmen

och välsignelsen — allt detta betydde för henne ingenting.

Med all sin kraft hade hon hakat sig fast vid denna tanken: Var det ok, hon tagit på sig, av gudi, eller var det icke? Och med en känsla av bedövande ro lät hon sina tunga sorger vila i den tanken, att hon var satt här på jorden för att lida, och att en gång skulle himmelens portar öppnas för henne, och hon skulle bliva salig, evigt salig. Hon blundade och ryste av att tänka själva ordet om och om igen. Och för hennes tanke visade sig i minnet hela hennes enformiga bamdomsliv, hoppet om att vinna den lycka, som hon med plågsam styrka bemödade sig om att kalla världens, hon såg den öde heden, där hon legat i gråt under den första förfärliga kvällen, hon såg sitt kommande, av ingen glädjedag avbruitna vardagsliv, och hon lät orgelns toner vagga sig till ro, medan hon slöt ögonen och hörde sitt hjärtas oröliga rop efter lycka försvinna i drömmen om en obestämd härlighet, vilken strålade för hennes syn, som när solens rödglänsande aftonskimmer dallrar över alvarens korta gräs och yviga ljung.

När gudstjänsten var slut, följde hon mostern hem, hjälpte henne i huset med allt som förelåg, och när kvällen kom, somnade hon in, trött avatt arbeta, tröt av att tänka, och omedvetet glad, att hon hittat om också ett svagt ljus i det mörker, som saknade dagens klara sol.

***

Mostern hade naturligtvis liksom alla andra mycket väl reda på Knuts forna kärlekshistoria, och hade Emma i det fallet varit lik andra flickor av hennes klass, så skulle hon för länge sedan ha vidrört saken och försökt att tala henne till rätta. Ty hon tyckte som så, att vad som en gång skett, stod icke att hjälpa, och ville flickan inte hålla av honom, sådan han var, så fick hon låta bli. Inte kunde hela världen bli full av änglakarlar, bara därför att en jänta ville ha dem på det sättet. Men när hon nu visste om brevet, som hade kommit, och så inte ett ögonblick såg flickan glad och inte heller hörde henne säga ett enda ord, mer än vad som var strängt nödvändigt, då blev hon i sitt hederliga och förståndiga bondhjärta ryss rasande, och en vacker dag passade hon på och frågade Emma, vad i Herrans namn som gick åt henne.

Mostern var liten och tunn och hade små gråa, kloka ögon, som nog kunde se ett och annat, när det gällde. Och nu var hela hennes lilla kropp i uppror.

»Vad är det åt dig, barn? Vad i Herrans namn går det åt dig? Är det fason te gå och se ut om dagarna här, som du gör?»

Emma svarade inte, utan satte sig i stället så långt bort hon kunde komma.

»Vad är det åt dig, barn? Här det hänt något ledsamt?»

»Det händer mycket, när en minst tror.»

»Är det något med Knut? Han är väl aldrig sjuk? Du har inte sagt ett ord om det.»Emma såg upp.

»Ja, det är så gott I får veta det, moster. Mellan oss är det slut, och det kan aldrig bli gott igen.»

Madam Olson märkte, att här fick hon till en början lov att ta i med lämpor. Det dög ej att fara våldsamt fram.

»Du har väl hört något om barnet och det där, kan jag tro», sade hon litet lågmält, men lugnt.

Emma nickade.

»Tala inte om det där», sade hon häftigt, »jag vet alltihop. Jag tål inte tänka på't längre.»

Men då blev madam Olson het om öronen, hon tog en slev, som hon höll i hand, och dängde den i bordet, så det skrällde i hela huset.

»Vad kommer det dig vid», tog hon till. >Ja, om det hade skett efteråt, då hade det kunnat något så vara. Men när det nu gått så många år, och den där gamla historien ä' glömd för länge i världen se'n, så kommer du och ställer te ett elände, som om han gjort allt ont, som tänkas kan. Du är så fin av dig, du, kan jag tänka, för att du alltid fått göra som du vill, och ingen här kunnat rå på dig, när du satt dig något i huvet. Men nu ska det vara slut, säger

jag. Tror du, att jag vill stå och säga åt Olson, att du går och bär dig åt som en vettvilling, nu, när en äntligen kan få dig bra och ordentligt gift. Jag som här fått honom te ta dig i huset och låta dig vara, som om du hade varit vårt eget barn. Nej, det ska ta mig fan bli slut, att du den här gången får som du vill. Tror du, att en alltid får den en vill. Nej, smaka på det du, ska du få se. Ja, det förstås, det går det med, fast man inte tror det i ungdomen. Men när en är så lycklig och får den, en tycker om, då skulle en väl vara galen, om en bär sig åt somdu gör nu. Vad tänker du ta dig te? Tänker du stanna här kanske, tills du blir en gammal käring?»

Emma reste sig.

»I ska inte behöva ha något ont av mig. Jag kan ta mig plats.»

»Pu-u-uh! Ta dig plats. Jag orkar inte höra på dig. Och så kanske vi ska ha det på oss, att vi inte vill fö' dig en gång. Kom inte med det där. Du är väl inte en torparetös heller, vet jag.»

Men då tog Emma bladet från munnen och talade ut om saken så lugnt, så kallt, så hårt och så obevekligt, att mostern blev nästan rädd. Hon sade, att hon kunde inte tvinga sig själv, och då kunde ingen annan människa i hela världen göra det heller. Hon visste nog, vad mostern hade gjort för henne, och det skulle hon aldrig glömma. Men hon visste också, att i den här saken skulle hon rå sig själv, och ville de tvinga henne med våld, så kunde hon gå sin väg lika gott tvärt, och ville de stänga henne inne, så kunde hon säga nej vid altaret. Och för resten så, hurudan Knut nu än var, men inte var han den karl, som tog en flicka mot hennes vilja.

Därmed gick Emma ut ur rummet, och de talade ej vidare om saken.

Men mostern funderade en stund, och ett ögonblick rann det henne i hågen, hur hon haft det själv, just för samma mans skull, Men så bet hon ihop tänderna i förbittring, när hon erinrade sig allt prat, som skulle komma ut i bygden för det här. Och det harmade henne, när hon tänkte på, hur mycket de redan kostat på jäntan, att de skulle ha gjort det för rakt ingenting och kanske till slut få lov att behålla henne hemma för jämnan.Efter detta förgick ett halvt år, och då kom det ryktet ut i byn, att Emma skulle gifta sig med rike Lars Ersons son, Johan Erson, och att gubben skulle sitta på undantag hos barnen på gamla dagar. Hur det hade gått till, det kunde ingen säga. Somliga sade, att flickan hade låtit locka sig av, att hon skulle bli en förmögen bondhustru, gudbevars, somliga att mostern hade tvingat henne, och somliga (men de voro inte många, som sade så), att hon gjorde det av sorg, därför att det var henne likgiltigt nu, vad i världen som blev av henne, då hon ej fick honom, som hon en gång hållit av.

Och till sist fanns det några som påstodo, att det var alla dessa orsaker, som samverkade.

Säkert är, att Emma var sig icke lik längre. Hon hade haft ett milt, lugnt leende, som alldeles hade försvunnit. När hon nu log, fick hon ett hårt drag omkring munnen, och det kom en tillsats av hån i löjet. Hon såg ej gärna på folk så vänligt och gott som hon förr hade gjort, utan slöt sig alldeles för sig själv. Och när hon gick var det icke med samma spänstiga, fasta gång.

Nej, hon hade blivit förändrad.

Så särdeles stort motstånd hade hon aldrig gjort, när mostern föreslog henne, att hon skulle taga honom, Johan Erson. Först skakade hon bara på huvudet och svarade tvärt nej. Men då började madam Olson att tala, och hon talade länge och väl om, att man skall gifta sig någon gång här i världen, för att eljest kommer man aldrig till någon riktig lycka, att om man får en bra karl och ett gott hus att styra med, så har man ingenting att låta illa för, att Johan Erson var en så hederlig och bra karl, hon kunde önska sig, och att om hon längre gick och vrakade allt, som bjöds henne, så kunde hon hitta på att få gå ogift i alla sina da'r. De sa' omJohan Erson förstås, att han var snål och hård mot sitt folk. Men di pratar så mycket, och en ska aldrig tro hälften av vad folk säger. För då blir en lurad, och för resten så finns det då ingen människa, som inte har sina fel.

Och hur det var, hade Emma sagt ja. Men hon blev både kall och varm efteråt, och hon hade förbehållit sig att inte behöva se honom förrän vid bröllopet.

Och nu skall bröllopet stå till våren.

Johan Erson hade man allt både ett och annat att säga om. Abcd hade han litet reda på, men »Fader vår» kunde han inte alls, sade folk, och man hade alla möjliga historier om, hur han förfört flickor, slagit sina djur fördärvade, och hur snål han var, när det var han, som skulle mäta ut säden till fattighjälp. Ett inhysesfolk påstod di, att han, när arrendetiden var utlupen, hade rivit ner stugan för, medan hustrun låg i barnsnöd, så att hon hade fått föda ute på bara marken. Och det lade de fattiga till, att en bonde han är då som en varg mot den fattige. För kan han ta något ifrån honom, så gör han. Det är ingen som tror, hurdana di kan vara.

Johan Erson var icke tåld i trakten, det var ett faktum. En klok karl var han, men hård och svår att handskas med. Det var en lycka, att han icke drack. Men det sade folk kom av, att han inte hade humör till att göra sig glad en gång.

Men hur det nu var, så skulle han gifta sig med Emma Pehrson, hon hade sagt ja, och en vacker morgon kom han körande från grannbyn där han bodde, med följe och allt för att hålla bröllop hos Olsons, som voro i föräldrars ställe och ville ställa till bröllopet.

Och det blev ätet och drucket, bruden kom ut med krona och krans och den vita slöjankantad över det hårt uppfästade håret. Hennes ögon voro litet röda, och hyn var blek, men det gjorde ingenting. Så är det mest med alla brudar, sade madam Olson, och hon borde väl veta det, som var gammal och förståndig. Vacker är bruden åtminstone, det är säkert, fast i höfterna och smal om livet med en barm så frisk och fyllig och små, ovanligt små fötter stuckna i fina stadsskor av blankläder och med resårer. Brudgummen såg på henne också och sade en kvickhet åt en av de närstående, medan hans klipska ögon lyste, och munnen log ett brett löje.

Och i rörelse satte sig följet upp över kyrkbacken och in i kyrkan, medan klockorna klungo, och orgeln därinne sände sina klagande toner ut i valven. När bruden tog brudgummens hand framme vid altaret, skalv hon till, som om hon fått slag. Och när hon svarade ja, gjorde hon det med en blick, som kom prästen att slå ned sina ögon, liksom om han skämts för att viga dem. Men hon stod upprätt och rak, och var och en i hela kyrkan kunde höra, hur hon svarade ja. Det var intet tvivel om, att hon inte är vigd, och sedan kom välsignelsen, medan brudparet böjde sina huvuden, gummorna gräto, och gubbarna harskade sig. Och när psalmen var slut, gingo alla hem igen, och där var ett stort gille, som varade ända till kvällen. Och när kvällen kom, dansade de kronan av bruden, och kronan fick Stina i Västergården, hon som var så sprittande glad, och som hela sitt liv flugit fram som ett yrväder, både när hon gick till prästen, och när hon lekte käresta med gossarna. Och när kronan var avdansad, tog Johan sin brud och lyfte henne själv upp i vagnen. Han hade druckit både brännvin och vin, och han var glad och sjöng. Och så foro de av gården medanalla ropade hurra, och Kalle smällde av en pistol, och de viftade med hattarna, och gårdshunden satte svansen mellan benen och tjöt.

Det sade folket var ett dåligt förebud. Ty det betyder lik. Men när vagnen kommit ut i mörkret på landsvägen, då gömde bruden ansiktet mellan sina händer och snyftade, utan att få fram en enda tår.

***

Nu var Emma gift, och det fanns ingen, som märkte att inte allt var som det skulle vara, hur mycket de också gjorde sig till för att få veta något. Ty Emma sade icke till någon hur hon hade det, och hon avfärdade helt kort alla, som försökte sig på med att fråga.

Hon hade det bra, det var ingen fråga om det. Och hennes man var den enda, som ibland undrade, vad hustrun gick och tänkte på. Han var stundom nästan rädd för denna kvinna, som lugnt och tyst lydde honom i allt, men hos vilken han anade en egen vilja, som, när den en gång reste sig, skulle visa sig starkare än hans.

Det var ju klart att Emma i början hade mycket att styra och ställa med. Och drygt arbete skingrar tankarna. Men under allt, som dagligen upptog henne, kände hon inom sig en växande plåga. Den kunde tystas ner, läggas åsido, glömmas bort, men den kom ständigt igen. Och när den då kom, var den starkare än förr och växte till en oro, som jäktade och plågade henne, en oro, som blev till ett gissel. Ty den höll hennes själs spänstighet uppe och tillät henne aldrig att vänja sig vid och växa fast i det liv hon förde. Ett hemskt minne förföljde henne.

Första morgonen, när mannen hade gått ut,och hon stigit upp, satt hon länge stilla på sängkanten, och en rodnad

av brännande blygsel täckte hennes kinden Hon såg ned på sina lemmar, och hon klädde sig med feberbrådska. Fick ett oemotståndligt behov att skyla sin oskärade kropp, att skyla den för sina egna ögon, så att de icke måtte se något av den skam, vilken hon visste om, hon och ingen annan. Ty alla andra tyckte ju, att hon var denna mannens äkta maka och en hederlig kvinna.

När hon kom fram till spegeln för att kamma Sig, såg hon på ena sidan halsen en stor blekröd fläck. Hon rodnade häftigt och knäppte ängsligt ihop klänningslivet ända upp till halsen. Och hon stod länge stilla framför spegeln och kämpade med alla de tankar som stego och sjönko inom henne.

Hon hans maka? Hon hederlig? Hon?

När hon kom ut i köket, tyckte hon, att tjänstefolket betraktade henne med förolämpande blickar. Hon gick ut på gården, tittade in i ladugården, såg på trädgården, potatislandet, krusbärsbuskarna, kålplantorna, gick ut genom gårdsporten och såg utåt bygatan, där byggnaderna lågo i en lång enformig rad med röda väggar och gråsvarta portar, alldeles som hemma. Mitt emot på en backe var en väderkvarn i gång. De stora vingarna rörde sig i en stor, långsam cirkel. Ett pinsamt minne vaknade inom henne, och hon kunde ej taga sina ögon från kvarnvingarna. Mekaniskt lät hon ögat följa än en, än en annan av vingarna. Nu var den högt uppe i luften, nu vände den långsamt nedåt, nu strök den nästan utmed marken.

Hon tyckte, att hon var borta hos främmande, där hon icke trivdes, och hon såg med likgiltig blick på allt detta, som icke angick henne.Frampå förmiddagen kom brudskaran dit, och festligheterna fortsättes.

Minnet av denna dag var hennes största plåga, och hon fruktade det. — —

Emma förstod sig icke själv. Hon hade börjat tänka på Knut igen. Knut, som hon så länge trott vara som död för sig. Knut, som hon glömt, som hon stött ifrån sig. Hon tänkte på honom, hon drömde om honom. En natt hade hon drömt, att hans huvud låg på kudden bredvid hennes, och hon fick lov att bita i täcket för att icke skrika till, när hon såg, att det var en annan.

Knut hade plötsligt blivit levande för henne igen. Hon såg honom i allt, vad hon företog sig, den minsta småsak kunde erinra henne om honom, och på alla sina vägar tyckte hon sig skola komma att se hans fotspår. Hon längtade icke efter honom, och hon skulle för intet pris i världen velat se honom igen. Men hennes lönnligaste tankar voro hans, och när hon tänkte på sitt äktenskap, fick hon en ängslig känsla av, att hon bestulit honom.

Stina i Västergården, som hade varit hennes brudtärna och hennes enda egentliga väninna alltifrån det de tillsammans gingo fram för prästen, kom en dag och besökte henne. Då hade Emma redan varit gift en hel månad.

Stina var som ett glatt barn, full av skälmstycken, glädje och lustighet, livlig som en kattunge och munter som en kvittrande fågel. Hon tog Emma med sig in i kammaren, och där började pratet.

Stina tyckte, att det måtte vara alldeles märkvärdigt att vara gift. Hon tog väninnan om halsen, kysste henne och snurrade om med henne, till dess att Emma blev alldeles andfådd.

»Hur är det med dig nu? Hur är det meddig? Tala om för mig, hur det är att vara gift. Hur är det du? Är det mycket underligt?»

Emma såg alldeles lugn ut och svarade blott:

»Å, det får du tids nog veta.»

»Ja, tror du inte jag vet? Ja, jag kan åtminstone tänka mig, ser du. När jag var fästmö åt Jonsson, ja, vet du, när han kom, och jag fick se honom, så for det till så underligt i bröstet på mig, och jag fick lov att se åt ett annat håll. Men när han se'n kom och tog mig om livet, så var det rakt så, att jag kände hur blodet stockade sig vid hjärtat... precis här...»

Hon rörde vid en viss punkt på klänningslivet.

»Och när han då ville kyssa mig, då kunde jag inte hindra honom, om jag aldrig så gärna velat, och han kysste mig, vet du, så jag kunnat dansa. Så glad var jag. Men det är slut med det nu. Hå-hå-ja-ja. Han blev mig otrogen, den fulingen, och nu är han gift med sin juvel. Men vad gör det mig? Vänta ska du få se, snart kommer min tid.»

»Håller du på att få fästman nu igen?» sade Emma och smålog.

»Nu igen?»

Hon satte på sig en förtretad min.

»Ja, kan jag rå för det? Var det jag, som slog upp med honom? Kanske jag skall gå enstöring hela mitt liv för hans skull. Nej tack.»

Hon tog av sig schaletten och rörde med fingrarna i håret.

»Men vad går åt dig, Emma? Vad tänker du på? Du ser ju ut som om någon liktig olycka hänt dig. Vad är det? Säg mig. Jag ska inte säga det till nå'n människa i hela världen.»

Emma hade blivit allvarsam. Hon kunde inte behärska sig längre; hon behövde någonatt tala med, någon, som kunde höra henne. Hon visste, att den andra egentligen icke skulle förstå henne, men hon kunde icke hjälpa det. Med ansträngning, lågt, men tydligt, sade hon:

»Jag är gränslöst olycklig. Du vet inte. Du kan inte veta,»

Och med en snyftning föll hon framstupa över fällbordet.

Den andra reste sig och gick fram till henne, talade tafatt och godhjärtat som ett barn, vilket vill trösta en fullvuxen:

»Lilla Emma. Kära du, säg mig vad det är.»

När Emma blev lugnare, började hon berätta, först avbrutet och häftigt, sedan lugnare. Och ju längre hon talade, dess lättare kände hon sig. Det var, som om hon icke längre bure på bördan ensam. Det var, som om hon hade ett stöd och så blev allt henne klart, tydligt, hemskt tydligt, tyckte hon. Och när väninnan hade gått, kände hon sig så lugn som hon icke gjort på länge.

Men hon förstod, att hon gjort orätt, när hon stötte Knut ifrån sig. Ty det är alltid våra egna brister, som lära oss överseende med andras. Och nu hade hon ett utmärkt tillfälle att tänka sig in i, vad det ville säga att leva tillsammans med någon utan kärlek. Vad hade Knut gjort? Han hade, när han var fri, kastat sig in i en förbindelse, som han sedan skulle velat giva allt för att bliva fri ifrån.

Och vad hade hon själv gjort? Hon hade kallt och överlagt, trots sin kärlek till Knut, först visat honom ifrån sig. Och sedan, fast hon ännu älskade honom, hade hon tagit en annan man, som hon dagligen levde tillsammans med, hon var denne mans äkta hustru, fastän alla hennes tankar vände sig omkring Knut. Hon åt hans bröd, härskade i hans hus, var rik, aktad och äradav alla. Det knep emot för hennes stolthet, men hon måste erkänna för sig själv, att hon hade felat på samma sätt. Endast mycket värre, mycket skamligare. Vad hon begått, var ett brott, som brännmärkte henne. Och med den sega benägenhet till självplågeri, som finnes hos en sådan natur som hennes, gjorde hon redan på förhand klart för sig, att om hon en gång blev fri, så skulle hon dock aldrig kunna tillhöra Knut.

Även om han förlät henne. Hon skulle aldrig samtycka till det. Aldrig.

Med mannen talade hon efter detta mindre än någonsin. Men ju längre tiden led, dess mer mognade hennes orediga tankar till ett beslut. Hennes oro samlade sig som ett skri om hjälp, och hjälpen var icke längre så långt borta. Den var möjlig att nå, den var icke längre något, som hon ej ens tänkte sig.

Hon ville gå från alltihop, gå långt bort. Hon visste bara inte, hur det skulle gå till, hur det skulle kunna vara möjligt. När hon gick i kyrkan, kände hon sig ibland lugnare, och hon böjde sitt huvud i tanken på, vad hon hört prästen tala om på den söndagen, som nu syntes henne ligga så långt, långt tillbaka i tiden. Men hon kunde ej slå

sig till ro med denna tanke. Inom henne föddes en trotsighet, som hon tyckte innebar fröet till något gott. Att böja sig kan vara gott och väl. Men det kan också vara döden och värre än döden.

Och hon ville ej böja sig under detta. Detta onda hade ej Gud pålagt henne. Det hade hon ådragit sig själv. Hon ville bort, bort. Långsamt föddes en plan i hennes huvud. Men hon förtrodde den till ingen. Ty fanns det väl någon, som ej skulle ha avrått henne? Hon teg, och när hon en afton gick ensam över de kala fälten, där icke ett träd höjde sig, där de lågastenmurarna stängde för åkrarna, och där på andra sidan den torra slätten sträckte sig gränslös och vid, då kände hon sig stark, därför att hon var ensam om detta, och därför att ingen anade hennes tankar. Och hon tyckte, att hennes styrka låg i tystnaden.

Men månader förgingo. Hon liksom gick och väntade. Så kom en kväll i september den första frosten, men den förgick genast och dagen därpå var luften mild som förut.

Då blev hon rädd. Vintern, den långa vintern. Hon visste, att hon skulle aldrig stå ut med den, och med darrande hjärta kände hon, att stunden var kommen.

En morgon sade hon till sin man, att hon tänkte gå till mostern. Med detsamma kunde hon fråga efter pengarna till utstyrseln, som morbrodern lovat henne, men som de icke fått. Det var väl en tusen kronor bortåt.

Mannen såg litet förvånad ut, men sade ingenting.

Ja, det var klart, att hon fick.

Så gav hon sig i väg, valde en stig över åkrarna, som genade så att det inte blev mera än en halv mil.

Septembersolen föll frisk och klar i glittrande strålar över den brunskiftade torra marken, ljungen stod med halvvissnade blommor, mellan vilka några friska, som glömt sig kvar, tittade fram, och på fälten var säden avmejad. Här och där hade plogen redan gått fram och kastat upp ny mylla till det nya årets nya skörd.

Emma gick tyst och lugnt vägen framåt. Ibland stannade hon och måste hämta andan, när hon tänkte på, i vilket ärende hon var ute. Dessa penningar, som hon gick att hämta, de voro räddningsmedlen. De voro hennes, ärligen och säkert hennes. Hon hade rätt att taga dem för att kunnabli fri. Ibland såg hon ut åt sjön till, där det blåa bältet löpte runt om den buktiga kusten. Och då kände hon som om något varmt strömmat genom hennes bröst och tryckt emot hjärtat, och på samma gång skymdes ögonen av tårar.

Men hela vägen plågade hon sig med ängslan över, att hon kanske ej skulle få pengarna. Hon gjorde upp hela historier för sig själv om möjligheter, som kunde inträffa, och hon tyckte, att var och en borde se på henne, varför hon kom, ana hennes tankar. Att hon gick vidare, berodde nu knappast på ett beslut. Det var därför att hon tagit första steget och ej ville vända om, därför att hon ville framåt, därför att hon ej hann, ej ville, ej kunde tänka, förrän hon stod hemma utanför den gamla kyrkan och såg hur dess tvära torn allvarsamt och högtidligt stack av mot den klarblå luften.

Och mitt emot hade hon morbroderns gård, hennes hem, det enda hem, hon haft.

Hon vred sakta om låset på porten och gick in på gården. Det var konstigt att gå där nu, att se de små blomvallarna under fönstren, det lilla gröna staketet, som stängde av ifrån stora gården, hela den fyrkantiga inbyggnaden med halmtaken på uthusen och tegeltaket på huvudbyggnaden, denna trånga vrå, som inneslöt hela hennes förgångna liv. Det var något, som smärtsamt vred sig inom henne vid denna anblick, och hon fick ett ögonblick lust att gå bakom byggnaden och in i trädgården för att få drömma i ro. Men med ens försvann denna stämning. Om hon inte fick pengarna? Om morbrodern icke hade några hemma?

Hon gick hastigt fram till kökstrappan och in.

Mostern stod i köket och bommade garn. Hon blev rakt häpen, när hon såg Emma.»Är du ute och går? Nå hur har ni't om dagarna?»

»Jo tack. Det är nog bra. Moster hålls med garn.»

»Ja, jag skulle sätta upp en väv till vintern, tänkte jag.»

Det blev tyst för ett ögonblick. Emma funderade på, hur hon skulle kunna komma fram med sin begäran om penningarna. Hörde knäppningarna på det stora dalkarlsuret och räknade dem omedvetet.

»Det här väl aldrig hänt något hemma till ert?»

Det klack till i Emma.

»Nej, vad skulle det vara?»

Men så tog hon mod till sig igen.

»Johan ville, att jag skulle gå hit för att höra, om jag kunde få ut penningarna till utstyrseln. Han sa' att han behövde dem nu.»

Hon kände, att hon rodnade, därför att hon ljög, men kom genast att tänka på, att mostern skulle tro, att det var, för hon bad om pengar.

Mostem höll upp med arbetet.

»Jag tyckte Olson talte om, att han hade ställt så, att han hade penningar hemma. Du får tala vid honom nu, när han kommer hem.»

Emma tog av sig koftan och väntade. Gick sedan fram till spiseln och frågade, om hon ej fick hjälpa till med middagsmaten. Hon kunde ej sitta och grubbla.

Äntligen kom morbrodern. Han hade gått vid plogen, var svettig och trött. Hälsade på henne utan att säga något mer och slog sig ned vid bordet, medan hustrun satte fram maten.

»Emma är här för de där pengarna», sade madam Olson.

Emma vände sig bort och bet hårt ihopläpparna. Hon kände sig nästan säker, att morbrodern skulle göra svårigheter.

Han åt en stund tyst, hostade så och lade bort kniven.

»Hur mycket var det, du skulle ha?»

Emma vände snabbt på huvudet.

»Det vet ju morbror. Ett tusen kronor», sade hon.

»Hm! Ja. Du vill väl hem, kan jag tro.»

Han gick in i kammaren och stängde dörren. Emma hörde, hur han där inne bläddrade i pappersbuntar. När han kom ut, hade han tio hundrariksdalerssedlar i handen.

Emma tog dem utan att räkna dem och stack dem i fickan, som om det varit en näsduk.

»Jöss' barn, så du lever med pengar.»

Hon var yr, såg ingenting, hörde ingenting, sade bara adjö utan att höra på morbroderns förmaningar att akta pengarna eller mosterns inbjudan att stanna till middagen. Hon bara gick, fast hon kände sig matt i knävecken, och fast det susade i hennes huvud, som om hjässan hölle på att sprängas sönder. över gården gick hon, och när hon kom in i den mörka portgången, där ingen kunde se henne, tog hon häftigt fram sedlarna ur fickan för att se, om de verkligen voro där, räknade dem om och om igen, tryckte dem mot sitt ansikte, medan hennes bröst hävdes, och stora, tunga tårar föllo på de solkiga, gröna papperen. Hon kom att tänka på, att hon ej sagt farväl därinne ordentligt en gång. Och nu skulle hon aldrig få se dem mer, aldrig. Och de hade varit för henne som mor och far. Men hon vågade ej gå in igen. Hon kunde ej hitta någon förevändning. Därför gick hon stilla bort med sedlarna fast ihopkramade i sin knutna hand.

När hon kom hem, sade hon till mannen att morbrodern ej haft pengama hemma, men att de skulle få dem om åtta

da'r.

***

Två dagar därefter sade hon till mannen, att hon ville fara in till Kalmar för att hälsa på en gammal faster till henne, som bodde där.

Mannen spände själv för hästen på morgonen för att skjutsa henne över till Färjestaden på västra kusten av ön, varifrån hon skulle fara över till staden.

Det var en klar morgon, och när de foro vägen fram, satt hon hela tiden tyst, och tankarna välde så underliga fram inom henne, togo med sig hela den värld av liv, som hittills funnits till för henne, bredde det ut, så att allt blev henne klart, och hon tyckte, att nu förstod hon sig själv. Hon förstod, hur hon kunnat bli gift med honom, som satt vid hennes sida, och hur hon kommit så långt, att hon som en brottsling måste rymma från hus och hem. Men rak satt hon ändå, rak och lugn. Och dock vilade hennes blick på landskapet, som de foro igenom, som om hon för alltid velat pränta in varje del därav i sin själ för att minnas det, när hon blev ensam.

Hon såg en äng med ekar, som nu hade fällt sina blad, fälten, vilka för en månad sedan stått gula av den rikaste skörd, en skog med små, magra tallar, ett par gamla, ruskiga pilar. Och allt vad hon såg, kändes som ett farväl.

Till dess att heden tog vid, den vidsträckta, öde alvaren med sitt korta, saftiga gräs och fläckarna av lågväxt, krypande, utblommad ljung. Då greps hon av ett djupt, för henne självoförklarligt vemod. Ty det var här, hon hade stirrat sig trött på himlaranden, när hemmet blev henne för tungt och hon kände ett behov att se långt bort.

Denna utsikt kunde tala om hennes korta kärlekslycka, och den hade sin känsla för henne, även när hon utom sig av sorg dignade ned på dess hårda mark. Hon såg ut över denna hed, där man som oftast knappt ser ett enda träd, där de få, som finnas, äro magra och förkrympta samt ängsligt luta sig åt det håll, dit den pinande blåsten tvingat dem, där små gråa kojor med torvtak och lutande skorstenar stå ensamma, nästan som vilsekomna vandrare eller ligga i en lång, melankolisk rad sida vid sida med de talrika väderkvarnarna, vilka gråa eller smutsröda sträcka ut sina stora vingar, där man från den ena lilla kyrkan kan se över till den andra, därför att ingenting finnes som hindrar utsikten. Och när de kommo upp på backen, där utsikten vidgar sig, där sundet ligger blått med gungande, krusiga vågor rätt nedanför, medan vita segel glida över det blåa vattnet, och solstrålarna lysa upp landet på andra sidan, så att Kalmar synes genom morgonens lätta töcken, då vände hon sig än en gång om och kastade en lång blick på, vad hon ännu såg av Öland. Och nu mindes hon också, hur lätt och klar luften kunde vara under sommarens tid, och hur blankt och färgrikt solen kunde falla långt bort över allt, vad ögat kunde se. Hon hade velat gråta vid minnet.

Men nu höll vagnen stilla och resan var slut.

När hon steg ur och skulle säga mannen farväl, tryckte hon hans hand så vänligt, att han efteråt kom ihåg, att han hade förundrat sig däröver.

Hon satt på den lilla ångbåten, som med flinka propellertag pilade tvärt över sundet. Honsåg staden bliva allt tydligate, urskilde kyrkan med dess runda, rådhusaktiga form, slottet med dess vallar och till hälften ramlade tom, lasarettet med sin hoptryckta fasad, den långa raden av ljusgula magasin, vilka se ut, som om de dragit ned huvudena mellan axlarna och hade tråkigt, och slutligen såg hon, när de svängde innanför hamnarmen, båt vid båt, som låg invid kajen, och i båtarna gubbar, gummor, pojkar och barn, som sålde fisk, vilken de hämtade upp ur tunnor aller fran bottnen av båtarna, seglen fladdrande lösa för den lätta morgonbrisen och båtarna, som skrapade med fören mot kajens stora murstenar. På stranden var ett vimmel av folk, fruar, som gjorde uppköp, flanerande ungherrar, hundar, som sprungo nosande omkring, pigor, madammer, arbetskarlar och arbetsåkdon.

Emma kände sig icke lugn. Det var som om marken brände under hennes fötter. På kvällen gick Lübecksbåten, och ända till dess satt hon hemma hos den gamla fastern. Ett knyte kläder, som hon tagit med, hade hon låtit stå i en bod nära kajen.

När kvällen kom, gick hon ut. Hon sade sig skola gå ner för att titta på båten. Den väntades klockan sju, men

kom först en kvart över åtta. Emma smög ombord och dröjde under däck, till dess att hon hörde rasslet, när linorna kastades loss, ljudet av pipan och det dova, knackande bullret av maskinen, som sattes i gång.

Då gick hon upp på däck och ställde sig vid relingen. Länge stod hon i skymningen och såg ut mot havet, som låg framför henne, och där södra uddens fyr glänste fram som en ljus prick. Hon andades fritt, och i nattens stillhet tog hon farväl av hela det liv, hon lämnat, och hon kände att den dag som kom, kom med ett nytt liv, kanske icke så glatt, men ljust, varmt och rikt,ett liv, som hon kunde leva, ett liv som skulle giva henne åter, vad det gamla tagit.

I flera timmar stod hon, till dess att den ljusa pricken låg bakom henne, och landets konturer tonade bort, medan ångan förde henne fram i den tysta natten över havet, som gungade med svarta böljor mot det land som låg långt bort på andra sidan sjön.

***

En månad senare fick hennes man ett brev. Där stod att hon kommit till Amerika, att hon fått en tjänst och hade det bra, fast arbetet nog var strävsamt. Och så bad hon honom förlåta allt, vad hon mot sin vilja gjort honom ont. Ty hon rådde ej därför. Det var andra, som tvingat henne. Hon kunde aldrig förstå, hur hon kommit att begå en så svår synd. Och nu när hon var borta, önskade hon honom allt gott och all glädje i denna svåra värld. Hon bad honom tro, att hon ej rest för att träffa Knut, utan bara därför, att hon ej kunde stanna.

Hon bad honom hälsa morbroderns och alla andra. Hon ville ej, att folk skulle tänka ont om henne, nu när hon var borta. Ty ingen kan tänka för den andra, och ingen vet, vad som i livet passar en annan bäst.

1885.

*

Tidnings-Kalle.

Han hette Kalle Englund och bodde på vind i ett hus, som var beläget mellan broarna.

Det var åtskilliga som bodde i samma rum som Kalle. Det var far och mor samt fyra yngre syskon. Och då detta tillsammans utgör sju personer, kan man ej påstå, att Kalle bodde ensam. För resten var hela huset fullt av folk. Vägg i vägg bodde en gammal skräddare med sin hustru. I de två nännaste våningarna inunder bodde tvenne murarfamiljer. I den ena slog hustrun mannen, och i den andra pryglade mannen hustrun. Kom man en trappa ner, bodde där en änka, som gick borta och strök, och hos henne logerade en skomakargesäll, vilken tillhörde de arbetslösas förening och bodde inne. Bredvid henne bodde en snickargesäll, som var gift på stockholmska. Och en trappa upp innehades lägenheten av en för detta månglerska, som hyrde ut rum och tog emot om nätterna för femtio öre. Detta var den enda lägenhet i hela huset, som kunde betala hyra. Och på nedra botten var krog.

Frågade man Kalle: »Vad är far din?» så svarade han ögonblickligen: »Han är arbetslös.» Och frågade man honom: »Vad är mor din?» så svarade han: »Hon är brödlös.» Det ena var enföljd av det andra, tyckte Kalle. Och han tog ingenting sentimentalt. Ty han var tidigt härdad.

Han skulle inte hava passat till modell för en målare, vilken önskade göra en rörande bild av ett fattigt, hungrande barn. Han var sådan som nöden i verkligheten gör en pojke: fräck, känslolös, företagsam och fullständigt oberörd av katekesen.

Om dagarna roade han sig och födde sig så gott han kunde. Om aftnarna och tidigt på morgnarna arbetade han. Det vill säga han sålde tidningar.

Fadern var ute hela dagen för att söka arbete, och modern tiggde. Det vill säga, hon gick icke från dörr till dörr och klagade sin nöd eller sålde vispar. Dylikt är nämligen förbjudet, och polisen lägger sig i detta slags näringsfång. Men hon gick till barmhärtighetsinrättningarna och fick polletter, hon sökte upp enskilda personer,

som hade åtagit sig att utdela mat, strumpor, polletter och biblar, och genom att ställa sig fattig, som hon var, och gudfruktig, som hon icke var, väckte hon medlidande, och detta medlidande renderade henne mer, än vad arbete skulle kunnat göra.

Hennes man, som var grovarbetare och socialist, förstod hennes knep och föraktade henne.

När han kom hem och var så hungrig, att han med möda kunde hålla sig upprätt, och hustrun då satte för honom en skål välling eller en tallrik potatis, kunde det hända, att han i en hånfull ton frågade henne, om hon fått detta av välgörenheten.

»Tror du, att jag här stulit det?» sade hans äkta hälft och slängde tallriken eller skålen framför honom.

»Det vore ta mig fan bättre», svarade mannen och slog näven i bordet.

»Låt bli att äta det, det går nog åt», genmälde hustrun.Och inför denna logik försvunno den hungrige mannens betänkligheter. Han åt under tystnad. Men när han väl var mätt, slängde han sig på soffan och förbannade de rika, som kasta smulorna av sitt överflöd åt den fattige för att narra honom att glömma sin rätt.

***

Men arbetslösheten grep omkring sig. Som en ohygglig pest, vilken fortplantas genom smitta, utbredde den sig i de fattigas bostäder, alstrande ett ännu värre elände, en större förtvivlan, än om en verklig pest brutit ut. Ty pesten ger blott död och ångest för döden. Arbetslösheten dödar icke, men den ger ångest för livet. Och den släcker den sista gnistan av självkänsla hos dem, som av förtvivlan tvingas att leva på nåd.

Och under vintern stegrades nöden ännu ytterligare. Den blev det hotande moln, som höjde sig vid horisonten bakom affärsliv, societet och politik; den var fruktad av affärsmännen, omhuldad av societeten, försummad av politici, insedd av alla — både de, som trodde sig kunna bota eländet, och de övriga.

Stockholm var sig under den allmänna nöden likt. Varje morgon strömmade affärsmännen till sina kontor, där kronornas omsättning räknades i tusental, och ämbetsmännen till sina verk, där massor av papper fullskrevos av flitiga händer, vilkas hjärnor voro förbjudna att tänka högt. Teateraffischerna smetades upp bredvid och över varandra, bjudande på dagens sista nyheter, som lovade prakt för sinnena eller en oemotståndlig succès de rire. På söndagarna vimlade promenaderna av högtidsklädda människor av alla klasser. Vaktparaden gick över Karl XIII:s torg,och dess förtrupp var lika livlig och tog sig lika lustig ut i vintersolens strålar, som om dess fria garde varit oberört av dagarnas hunger och nätternas köld. Butikerna bredde ut sina frestande varor, och nutida lyxartiklar av alla slag omväxlade med utställningar av prima matvaror och rusdrycker, vilka bjödo på glömska och lycksalighet.

Och när skymningen kom, och gasens gulaktiga sken bröts mot elektricitetens blåvita glans, då strömmade människorna i skaror fram mot förlustelselokalerna, och guldkrogarna fylldes. Musiken spelade upp, och människorna läto tankarna spela i kapp med den glada musiken.

Men under allt detta gingo hopar av män och kvinnor fram över Stockholms gator. De visade sig i flockar för att tyst eller högt berätta, att de saknade bröd, Polisen följde dem som eskort, och de högljudda stängdes inne. Ty det skulle hållas tyst. Ingen ville höra talas om, vad det glada Stockholms glädje egentligen kostade.

Barmhärtiga människor förenade sig om att söka lindra den värsta nöden, och skarpsinniga huvuden uttömde sig i förklaringar över dess orsaker och förslag angående medlen för dess radikala avlägsnande. Men de barmhärtigas barmhärtighet räckte icke till, och de klokas klokhet bortjagade icke nöden. Varken opinionsyttringar eller folkmöten förmådde bjuda den farlige fienden spetsen.

Nöden grep fortfarande omkring sig, och den lilla familjen uppe på vinden hade dag för dag nya påminnelser om den allmänna. Den enda av familjens medlemmar, som höll huvudet uppe, var tidningspojken Kalle.

Det finnes, som vi veta, teorier, vilka fördöma de altruistiska känslorna, och vissaförfäktare av dessa teorier påstå, att man bör gå sin egen väg och vara glad för allt, som man kan roffa åt sig i livet. Så gjorde Napoleon, så

gjorde Cæsar, Alexander och Bismarck. De gingo genom livet, obekymrade om andras lidanden, och det var deras storhet. De voro övermänniskor och togo alla livets håvor utan att fråga efter varifrån de kommo. De togo bara — med övermänniskans rätt.

Precis på samma sätt betedde sig också tidningspojken Kalle Englund, fastän han icke kunde resonera så vackert, och fastän han överhuvud icke resonerade alls. Han hade svält betydligt under denna vinter, och detta hade utvecklat honom till en säker världsborgare, som förstod att taga sig fram i livets vanskligheter. Och det gjorde han också, utan att någon behövde giva honom någon särskild fingervisning. Ty han var en född fiffikus.

När fadern pratade om, att han icke ville äta den mat, som modern tiggt ihop, då föraktade Kalle fadern. Han tordes ingenting säga, ty då fick han stryk. Men han föraktade honom i hemlighet, och åt tyst och mycket, så ofta han kunde komma åt. Han föraktade också modern. Ty att gnälla och ljuga för att få mat, det tyckte Kalle gick för sig. Men att inte kunna vara med om att efteråt förbanna de rika, det begrep han inte. Själv hatade han dem vid sina tolv år, brådmoget och av instinkt, mer än något annat på jorden — utom polisen.

Ty den hatade han på ett alldeles särskilt sätt, emedan han ansåg polisen som det enda verkliga hindret i kampen för tillvaron, åtminstone i den kamp, vilken han — Kalle — dagligen förde. Någon annan brydde sig den förståndige gossen alls icke om.

Kalle hade nämligen under ett par år varittidningspojke, och då han som sådan var den enda i familjen, vilken under bekymmersamma tider egentligen förtjänade något, ökade detta tidigt hans självkänsla och gjorde honom företagsam. Han var aldrig arbetslös. Vare sig han fick sälja något eller icke, var han aldrig utan sysselsättning. Ty gick det klent med förtjänsten på vanlig väg, uppfann han ständigt nya inkomstkällor, som voro både givande och angenäma.

Att taga på sig en ömklig min och säga, att han inte ätit på åtta dagar, samt att han hade elva syskon, vilka alla voro yngre än han, det var en barnlek för Kalle. Han såg då så eländig och trovärdig ut, att han rörde alla godhjärtade människor innan han sagt ett ord. Och när han stoppade de förvärvade slantama i fickan, såg han sig alltid om med en slug och försiktig min, innan han vågade attackera något nytt offer.

Gick det icke med att tigga, kastade han sig framstupa i snön och grät, så att han kunnat röra en sten. Det dröjde naturligtvis icke länge, förrän en välvillig herre eller ett ömhjärtat fruntimmer böjde sig ned över det stackars barnet och frågade honom varför han grät.

»Jag här tappat tio öre», tjöt pojken, »och nu får jag stryk, när jag kommer hem.»

Det faller av sig självt, att den välvillige herrn eller det ömhjärtade fruntimret tog upp sin portmonnä och gav honom igen den förlorade tioöringen, ej sällan med ränta. Att han då genast upphörde att gråta, föreföll endast naturligt. Men när vederbörande försvunnit ur synhåll, låg Kalle framstupa i snön på nytt och tjöt ännu ursinnigare än någonsin.

Det kunde ju hända, att han under dessa experiment någon gång blev ertappad och ävengenompryglad. Men detta bekom honom icke det ringaste. Ty vid stryk var han van, och ovett var honom mer en likgiltigt. Det roade honom i stället, emedan han efter långvarig övning visste, att han kunde giva svar på tal.

Till hans extra nöjen hörde det att åka gratis på droskor eller spårvagnar, och när ej allvarligare sysselsättningar upptogo hans tid, ägnade han sig med iver åt denna sport. Han var habituè på cirkus och på teatrarnas galleri, kände bakvägarna upp till teatervinden på operan och köpte sig till och med ibland en biljett. Att gnissla med kork på fönsterrutorna för att skrämma vettet av gamla ensamma fruntimmer; att hitta små hundar, som han gömde en halv dag och sedan bar hem under förklaring, att han funnit dem vid Ålkistan eller på andra sidan Galgberget; att i förbigående reta en stor hund på sig, så att han blev biten och fick skadeersättning; att humla päron på Munkbron eller stoppa på sig en apelsin, medan han växlade fem öre i kryddboden; att åka gratis på ångslupar och kila i land, innan båten lagt till; att tigga cigarretter i butikerna och mat i hotellernas kök; att stå käpprak och med händerna i sina byxfickor i rännan på ett fem våningars hus samt från denna höjd spotta på dem, som gingo på gatan; — detta var hans dagliga liv. Och som det synes, var det icke bara förtjänsten, som

lockade honom. Själva äventyret hade också sitt behag, så mycket mer som farorna av ovan angivna skäl voro honom likgiltiga.

När man kom in i början av februari — eller vid den tid, då den ohemula hundskatten bör vara erlagd — fick Kalle en period, då han var särskilt sysselsatt. Ingen polisman kunde nämligen med större iver å ämbetets vägnaranställa razzia bland stadens hundar, än vad Kalle gjorde å sina egna.

När han var ute på de expeditioner, vilka vid denna årstid voro hans bästa inkomstkälla, behövde han bara med tidningspacken under armen gå utefter en ej alltför folkrik gata. Och när han då mötte en hund, låtsade han, som om han känt sig manad att smeka hunden. Ifall den fyrfota individen vid detta tillfälle morrade, så lät Kalle honom passera. Men morrade han inte, så stannade Kalle, tog upp en sten från gatan, spottade på den och kastade den framför sig. I vanliga fall sprang hunden icke efter stenen, men han stannade för att inleda bekantskap. Kalle låtsade om ingenting, klappade hunden ett par gånger på huvudet, såg efter, om han hade skattemärke, samt avgjorde i en handvändning halsbandets soliditet och sannolika värde, upphävde sedan några visslingar, som äro högst obehagliga för människor, men som utöva en underbar inverkan på hundar, samt slängde därefter fram utefter trottoaren, upprepande sitt vanliga:

»Söta, beskedliga herrn, köp en tidning! Det står om sista mordet och bankskandalen.»

Att han så där mitt på dagen högst sällan kunde få sälja en tidning, det visste han mycket väl. Han upprepade sin läxa endast med hänsyn till en poliskonstapel, vilken nyss kommit fram bakom ett gathörn, och sedan han med en obesvärad uppsyn lyckligen passerat denna hotande fara och i ensamheten roat sig med att räcka ut tungan bakom hans rygg, knuffade han till en käring, som bar på en korg, bad henne »gå på h—e och inte på orätt trottoar», samt visslade därefter ännu en gång.

Hunden kunde naturligtvis inte begripa, att den, som nyss klappat honom och velat narra honom att springa efter en sten, så plötsligttycktes vara okunnig om hans existens. När visslingen kom, sprang han därför efter Kalle samt nappade lekfullt i hans rockskört, varefter denne började springa så mycket han orkade, alldeles som om han varit rädd för hunden. Emellertid uppmuntrade han det lekfulla djuret genom att tilldela denne skämtsamma daskar på nosen och ryck i öronen; men när de kommo till en enslig plats, stannade Kalle plötsligt, tog upp en sockerbit, som han bjöd hunden, och undersökte halsbandet med kännarmin.

Därpå tog han upp en tång ur fickan, knep ett säkert tag om det fina hänglåset, som vanligen genast sprang sönder, smekte under tiden hunden, för att han skulle stå stilla, avtog halsbandet och stoppade det slutligen med en van rörelse i rockfickan.

Hunden stod då med hängande öron och bedrövlig min, som om han anat, att ej allt var, som det skulle vara. Men när han åter kände sig fri, viftade han på svansen och syntes benägen att fortsätta leken.

Kalle, som emellertid ej tyckte om komprometterande sällskap, gav honom då en välriktad spark, där revbenen slutade, och när hunden stannade på vederbörligt avstånd och såg ut, som om han inte förstod, varför han blivit sparkad, började Kalle kasta sten med en träffsäkerhet som kom hunden att med det snaraste undfly människors sällskap.

Därefter återvände Kalle en annan väg, än han kommit, och stolt i känslan av den förvärvade skatten utbytte han sin vanliga läxa mot den mera direkta:

»Å, hör nu herrn, köp en tidning!»

De halsband, för vilka Kalle intresserade sig, voro alltid försedda med skattemärken. Hansintressen gingo, som förut nämnts, alltid stick i stäv mot polisens.

Det finns snälla tidningsgossar, vilka lämna förtjänsten av sitt arbete till sin fattiga mor, för att hon skall få köpa mat åt deras små syskon. Ja, det finns tidnings-Kallar, vilka till god del försörja de sina, sätta in på sparbanken och sluta som ryktbara män.

Kalle hörde ej till detta slag av tidningsgossar, Ehuru han aldrig hört talas om övermänniskor, var han stolt, när han kallades »överdjävul» eller rätt och slätt »djävul». I synnerhet var han tillfredsställd, över att en sjöman en gång hade sagt:

»Det var mig en djävul att supa.»

Ty Kalle tyckte om brännvin, han ansåg sig inte för minderårig, och han visste, var han kunde få sig en sup. Ännu mera tyckte han om, när hans bedrifter erkändes. Och den förvåning, varmed en äldre kvinnsperson betraktade honom, när han utan att blinka sväljde »en slät och lurvig» i köket på vissa traktörsställen, gladde honom mera än alla dryckesvaror på jorden. Och för att tillfredsställa denna ärelystnad offrade Kalle många av sina besparingar.

Men litet var han ju ändå tvungen att hava med sig, när han kom hem. Eljest blev morsan odorvig och gnällde. Och Kalle tyckte icke om kvinnogråt.

En afton var det snöyra, och Kalle var pank.

Det hade varit ont om förtjänsten hela dan. Han hade gråtit och tiggt, legat i snön och letat efter obefintliga slantar, haltat på ena foten och sagt, att han blivit fördärvad på fabriken. Men ingenting hade hjälpt. Alla människor gingo förbi, som om de inte sett honom. Det var nämligen så kallt, att ingen ville knäppa upp rocken för att taga upp portmonnän.Detta förstod Kalle, och därför kröp han vid tolvtiden in i en portgång, där han satt i lä för blåsten. Ty han visste av erfarenhet, att herrar, som komma sent hem och druckit mycket punsch, ofta äro både givmilda och mindre känsliga för kyla.

Han höll en bunt av sin mest lättsålda tidning, »Stockholms Nyheter», under armen, och han väntade.

Den ena efter den andra gick honom förbi, och snön yrde upp över hans ben.

»Stackars barn, som skall sitta ute i snön», sade de förbigående.

Kalle hörde det, och han svor över polisen, vilken kunde komma vilket ögonblick som helst och köra hem honom. Ty bland andra obehag, som samhället berett Kalle, var också förbudet för minderåriga att nattetid sälja tidningar, ett förbud vilket han ansåg som en av polisens vanliga kitsligheter.

Emellertid yrde snön upp över hans ben, och Kalle hjälpte till genom att ösa på sig litet själv.

Då kom en herre med uppslagen överrockskrage, hög hatt samt käppen under armen och skulle just gå förbi Kalle.

»Hühuhu!». huttrade den förhoppningsfulle ynglingen.

»Varför sitter du här, mitt stackars barn?» sade herrn vänligt.

»Jag här inte fått sålt några tidningar», svalde det stackars barnet.

»Får du stryk, när du kommer hem, om du här några kvar?» frågade den vänliga herrn, som trodde, att han kände Stockholm.

»Ja-a», svarade Kalle, förtjust över att ha blivit hjälpt på traven.»Hur många tidningar har du kvar?» frågade herrn och tog upp portmonnän.

»Åtta», svarade Kalle sanningsenligt.

»Vad kosta de?»

»Två öre stycket», svarade Kalle surmulet.

Den vänlige herrn letade i sin portmonnä, fann jämnt sexton öre och räckte dem åt pojken, i känslan av att han gjorde en god gärning.

»Nå, här här du sexton öre! Vill du inte ge mig tidningarna?»

Kalle makade upp litet snö, som fallit ned från hans högra ben, och svarade brett och tvärsäkert:

»Ne-ej.»

Och när den vänlige herrn med betydlig förvåning frågade varför, svarade pojken:

»Jag väntar allt, tills det kommer någon som ger mig mer.»

Den vänlige herrn blev ursinnig, därför att hans goda gärning inte blivit uppskattad, samt därför att kylan oroade hans reumatism, och han tilltalade den förhärdade gossen strängt och moraliskt, innan han gick.

Men detta inverkade inte på Kalle. Ty när han väntat ännu en stund, och snön stod honom upp på magen, kom det en mycket ung herre, som gick vägen fram. Han fick höra samma historia, och då han ej hade småmynt på sig, gav han Kalle femtio öre samt lät honom behålla tidningarna.

Varpå Kalle ruskade snön av sig och traskade hem.

***

Det är för resten osäkert, om den äldre herrn vid detta tillfälle hade något egentligt skäl att vara sträng och moralisk. Ty om vi erinra oss,hur vi i allmänhet försumma våra egna barn, är det ej så underligt, om moralen blir något vårdslösad, när sju personer bo tillsammans i ett oeldat rum på en vind. Hade Kalle svultit mindre, hade han varit mindre fräck. Men hade han varit mindre fräck, skulle han å andra sidan under nuvarande förhållanden hava svultit ännu oftare. Det finns många, vilka öppet hyllat samma principer som Kalle samt ej mindre öppet levat därefter, och som ändå hava stenhus i Stockholm och pengar på banken. Jag försvarar inte Kalles karaktär, men jag finner den naturlig, och jag lämnar åt de sakkunnige att avgöra, huruvida han erhållit sin livsuppfattning av fadern, som var socialist, av modern, som var en lögnaktig tiggerska, eller kanske tillägnat sig den på egen hand, när omständigheterna drogo igen svångremmen kring hans tomma mage.

*

Hur Lars Anders och Jan Anders byggde gärdesgård.

Snön föll utanför stugorna i stora drivor, som rasade ner förbi fönstren, fyllande hela luften med ett vitt moln av den omöjligaste snöyra, från vilken en hel natt av sömn och dåsighet bredde sig över trakten. Och inne på sängen låg Lars Anders med näsan i vädret och smorläderstövlarna på fötterna och snarksov.

»Lars Anders», skrek Brita Stina, som gick och ordnade vid spiseln.

Inte ett ord kom till svar, i stället ljöd en lång utdragen snarkning, vilken lät som när man stryker pannan mot väggen vid den berömda lek, som kallas att draga timmerstockar.

»Lars Anders», skrek Brita Stina på nytt så gällt, att det riktigt skar genom rummet.

Lars Anders lyfte på ena foten, plirade med det ena ögat och frågade:

»Vad i helvetet är det om?»

»Ska' du sova hela da'n?» skrek käringen, och hennes ögon gnistrade av förargelse.

»Vad ska' en göra, när det snöar?» sade Lars Anders och vände sig mot väggen igen.

Gumman muttrade något mellan tänderna och gav sig på nytt till att ordna vid spiseln. Men då började Lars Anders att snarka på ny kula.

»Det var då en fuling till gubbe», sade Brita Stina för sig själv. Och i det hon tog ett djuptandetag för att få riktig fart i lungorna, skrek hon igen, så mycket hon orkade:

»Lars Anders!»

Men Lars Anders svarade inte ett ord, och då tog hon en vedklabb, som låg bredvid henne, och drev den i sänggaveln, så att det brakade i hela huset.

»Vad i helvete är det om ?» sade Lars Anders och såg sig omkring.

»Du får ut och hugga ved, Lars Anders. Annars tar det slut innan kvällen.»

Lars Anders vände sig om och sneglade buttert bort till spiselvrån, där vedhögen låg. Där fanns ännu en liten hög med vridna, krokiga granpinnar.

»Det räcker allt till kvällen», sade han. Och därmed vände han sig för ohjälpligt sista gången tillbaka mot väggen.

Gumman stod mitt på golvet och knöt händerna, över att hon skulle ha en så'n latrygg till man. Bara det började snöa, så att han kunde ha det att skylla på, så var han karl till att sova från morgon till kväll och från kväll till morgon. Han vaknade bara till målen, men då vaknade han lika säkert, som om han haft ett urverk i magen, och för var gång åt han, som om han arbetat en hel dag. Men annars var det stort omöjligt att väcka honom. Och mör Brita Stina var så arg, så hon svor på, att hon skulle vidbränna potatisen åt Lars Anders, ända tills hon fått honom åtminstone så pass vaken, så att han kunde börja på att skälla.

I detsamma hon tänkte det, började hyndan, som låg framför spiseln, att ge hals. Och Brita Stina for fram till fönstret för att se, vad som stod på.

Som hon hade tittat ut, skrek hon igen av alla krafter:»Lars Anders!»

»Vad i helvete är det om ?» sade Lars Anders och tittade upp.

»Jan Anders kommer hit», sade Brita Stina.

Och den gången behövde hon inte sutta någon vedklabb i sänggaveln. Ty Lars Anders för opp ifrån sängen, som om det vant eld under honom.

»Sätt på kaffepannan», sade han, »och tag fram flaskan, så vi kan få oss en gök.»

Och trots sina föresatser om att vidbränna potatisen och alla andra önskningar, hon förut haft, började Brita Stina att blåsa upp elden och knacka av på cikoriastången för att det skulle bli litet liv i stugan.

Jan Anders öppnade dörren och började sparka snön av stövlarna. Hundrackan stormskällde och det blåste kallt in genom dörrspringan.

»Goddag, Jan Anders, och välkommen», hälsade Lars Anders.

»Goddag, goddag», hälsade Brita Stina.

»Goddag, Lars Anders, och Guds fred i stugan», hälsade Jan Anders och klev in.

Jan Anders satte sig, och hyndan kröp morrande tillbaka och lade sig bredvid spiseln.

Till att börja med iakttogo gubbarna, såsom sig hör och bör en eftersinnande tystnad. Men till sist yttrade Lars Anders:

»Är det väg i skogen, Jan Anders?»

»Nej», sade Jan Anders och spottade, »det är det förstås inte. Men si patron här varit ute och kört.»

»Hocken patron?»

»Patron på herrgård'n förstås.»

»Å näcken, här han det? Varför har han varit ute och kört då?»

»Hur ska' jag kunna veta det? Vet jag, varför han är ute och kör? Han hade väl inte annat att göra, kan jag tänka mig.»»Nej, han hade väl inte det.»

Jan Anders såg bort i väggen och teg en stund.

»Men si för mig var det nog bra», sade han, »för si jag fick köra efter ve'n, som låg bort i skogen.»

»Det var ju bra det», sade Lars Anders.

»Det var inte så bra heller», sade Jan Anders. »För vi hade frusit i två da'r, innan vi fick hem 'en.»

»Varför har ni inte farit efter'n förut då?» sade Lars Anders.

»För det var ingen väg», sade Jan Anders.

»Ja, men ni kunde väl skotta väg», sade Lars Anders.

»Nej, si det kunde vi inte», sade Jan Anders.

»Varför det då?» sade Lars Anders.

»Jo, si, för de andra bönderna hade också sin ved ute. Och di kunde ju skotta lika väl som jag.»

»Ja, det kunde de förstås», medgav Lars Anders.

»Och hade jag skottat, så hade jag liksom varit dräng åt dem», sade Jan Anders.

»Det är ta mig fan sant», sade Lars Anders.

»Var så god, här har I kaffet», tyckte Brita Stina och ställde koppar och kanna på bordet. »Brännvinet får I hämta själva.»

Det tyckte gubbarna var redt sagt. Lars Anders tog fram brännvinet, och de togo en gök, och de togo två. Och när de hade fått den andra, började de att känna sig livade.

Men då drog Jan Anders fram med sitt egentliga ärende.

»Jag här kommit hit, för att vi skulle få talas vid om den där gärdesgård'n», började han.

Det var en särskild historia med den gärdesgården. Lars Anders och Jan Anders hadenämligen var sitt stycke skog, som gränsade intill varandra. Och i de skogarna gingo bådas kreatur och betade. Men då hände det naturlgtvis rätt ofta, att Jan Anders' kreatur förirrade sig över i Lars Anders' skog, medan å andra sidan Lars Anders'- kor funno mera behag i Jan Anders' bete. Detta hade givit uppslag till åtskilliga häftiga trätor, och det påstods till och med, att de båda grannarna på god svenska hotat varandra med hugg och slag. Därtill kom, att Jan Anders' kor ibland blivit välsignade med kalvar, i vilka Lars Anders påstod sig igenkänna sin egenhändiga tjurs egenskaper och utseende, varemot Jan Anders hade framkastat lömska vinkar om, att Brita Stina brukade mjölka hans kor, när hon händelsevis träffat dem i lag med sina och Lars Anderses. Därför hade det också många år varit tal om, att en gärdesgård borde uppföras på råskillnaden mellan de båda skogsbackarna, men hur detta arbete skulle fördelas, hade man ej lyckats komma överens om.

Nu låg hela skogen på en sluttning, och därför var det jämn mark nere i dalen, under det att den övre delen av skogen just vid gränsskillnaden utgjordes av ett enda vidsträckt och omöjligt stenröse. Lars Anders bodde uppe på sluttningen och Jan Anders hade sin stuga nere i dalen. Därför påstod Lars Anders, att han skulle bygga ett kortare stycke av gärdesgården och Jan Anders skulle uppföra ett längre, därför att hans mark var lättare och bekvämare. Men Jan Anders, som bodde nere i dalen och hade fördelarna på sin sida, ville inte släppa dem. Utan han påstod, att skulle de bygga gärdsgård, skulle de göra hälften var. För om den andra, Lars Anders, hade dålig och oländig skog, så var det en sak, som inte han, Jan Anders, kunde hjälpa. Men då blev Lars Anders arg och sa', att hangav djävulen i både skogen och gärdsgården, men han skulle aldrig i evighet gå in på något, som var orätt. Det ville inte Jan Anders heller. Och därför fick skogen stå, som den stod, och kreaturen rände om varandra så att de fingo sätta märken på dem för att kunna skilja dem åt. Gärdesgården blev aldrig färdig, och i tio års tid hade Lars Anders och Jan Anders trätt om den saken, utan att det blev något av, alldeles som om de hade setat i riksda'n.

När nu Lars Anders fick höra, att det var frågan om den där gärdesgården igen, så började han nästan att ångra, att han hade bjudit Jan Anders på brännvin och kaffe. Men han ville inte vara den, som var omedgörlig, och därför satt han en stund och funderade på, hur han skulle framställa saken.

»Ja, om vi skulle tala om det då», sade han till sist.

»Det ska' vi göra», sade Jan Anders. »Men vi ska' tala med reson och inte så, att vi blir rasande.»

»Nej, inte ska' jag bli arg åtminstone», sade Lars Anders.

»Inte jag heller», sade Jan Anders.

»Det tar vi oss en gök på», sade Lars Anders.

Så togo gubbarna den tredje göken och slogo varandra i hand på, att de inte skulle bli rasande. Och så tego de en stund.

»Si, det är nu den här gärdsgård'n», sade Jan Anders och hostade.

»Ja, det är det», sade Lars Anders.

»Si, den borde byggas nu snart.»

»Innan våren kommer, och vi släpper ut kreaturen.»

»Just det ja», sade Jan Anders. »Tänk vad bråk vi här haft med de kritterna, som ingen kan hålla reda på!»»Ja, det är ett elände», medgav Lars Anders.

»Si om vi hade den gärdsgård'n, skulle vi ha det mycket lugnare.»

»Det skulle vi», sade Lars Anders. »Och du skulle inte behöva få kalvar efter min tjur.»

»Vad sa' du?» sade Jan Anders.

»Jo, jag sa' det.»

»Har mina kor fått kalvar efter din tjur?»

»Ja, de här de.»

»Jaså, kanske det inte är din kvinna, som brukar mjölka mina kor?»

»Det var en evig osanning», skrek Brita Stina borta vid spiseln.

»Hör nu, Jan Anders», sade Lars Anders, »vi skulle ju inte bli arga?»

»Ja, jag är inte arg», tyckte Jan Anders.

»Inte jag heller», svarade Lars Anders.

Och så togo de sig en gök till.

»Men si, om vi skulle bygga gärdsgård'n, så skulle vi också komma överens om, hur vi skulle bygga'n», sade Jan Anders om en stund.

»Vi ska' bygga hälften var, det är klart som dagen», sade Lars Anders.

»Det är ju det, jag alltid har sagt», mente Jan Anders.

»Ja, men si hälften och hälften, det är inte detsamma», sade Lars Anders. »För om nu min del ligger bort i ett stenröse, där en får böka och bända för att få ner var eviga stör, och din ligger på slätten, där en kan trä ner störarna med bara näven, så blir det inte rätt delat, om vi gör lika lång sträcka var.»

»Ja, si jag kan ju inte rå för, att din del ligger i skogen», sade Jan Anders.

»Ja, inte jag heller», sade Lars Anders.

»Men virket blir ändå detsamma», tyckte Jan Anders.»Virket!» sade Lars Anders och blåste framför sig. »Det kan du få ta hos mig om du vill.»

»Ja, men det vill jag inte.»

»Vill du inte?»

»Nu ska' I inte bli arga», sa' Brita Stina borta vid spiseln.

Nej, mente gubbarna, det skulle de inte bli. Och så togo de sig en gök till.

Men när de hade fått den, var det på en lång stund ingen, som tordes säga något. Ingen ville börja gräl, men ingen ville ge med sig. Och så sutto de där och tittade stint framför sig, utan att yttra ett ord.

Men så var det Jan Anders, som började igen.

»Ska' vi inte slå till nu på, att vi göra hälften var», sade han.

»Ja», tyckte Lars Anders. »Men det ska' bli på mitt sätt.»

»Nej», mente Jan Anders, »det ska' bli på mitt.»

»Ja, men då blir det inte hälften var. Då här du ditt färdigt på ett par da'r, och jag får hålla på i många veckor.»

»Hör du, Lars Anders», sa' den andre. »Nu har jag hittat på't. Si, mer än hälften vill jag inte göra. Men om du vill börja på nere vid mitt, så får du gärdsla på slätten, och jag gärdslar uppe i stenröset. Och så möts vi på halva vägen.»

»Skall jag köra allt gärdslet ner till dig», skrek Lars Anders.

»Jag skulle ju köra mitt också», tyckte den andra.

»Nej, det ska' bli lögn», skrek Lars Anders. »Jag arbetar på min egen mark och inte på andras.»

»Ska' vi ta hälften var då?»

»Ja, men det ska' bli på mitt sätt.»

»Nej, det ska' bli på mitt.»Men nu blev Lars Anders arg. Och det hjälpte inte, att Brita Stina lade sig emellan.

»De säger, att rospiggar är envisa», sa' han. »Men maken till dig här jag aldrig sett. Du kommer hit och vill, att vi ska' bygga gärdsgård'n. Och så kommer du och säger detsamma, som du här gått och pratat om i tio år. Tror du, jag är en så'n karl, så jag inte står vid mina ord ?»

»Ja, tror du, jag inte gör det då?» skrek den andre.

»Hellre än jag hålls och bygger upp i stenröset, så ska' du få ta mina kalvar, tills du stryker med», sa' Lars Anders.

»Ja, hellre än jag går och arbetar ihop med dig, så ska' din leda käring få tjuvmjölka mina kor en gång om da'n», skrek Jan Anders.

»Vad sa' han?» skrek Brita Stina borta vid spiseln.

Jan Anders for upp från stolen, slog med händerna och skrek och dundrade som om han hade varit galen.

»Jo, han sa' det du. Leda käring, sa' han. Du har alltid varit en snålvarg, Lars Anders. Men att du var så snål, så du inte var karl för att bygga en gärdsgård, det trodde jag inte.»

Lars Anders flög också opp från stolen, och han slog näven i bordet, så att kopparna hoppade.

»Snål!» skrek han. »Här jag inte bjudit dig på gök kanske? Här du inte setat och sväljt och stoppat dig full med kaffe och dopp och det goda brännvinet? Jag ska' säga dig att jag är karl för att göra gärdsgård'n ensam, om jag vill, och släppa till varenda bit. Men om du kommer och släpper dina kor dit, så att di rakar undan så mycket som en enda pinne, då stämmer jag dig inför rätten, det gör jag.»

Och det blev ett leverne, som slutade med, att Lars Anders flög på Jan Anders och gavhonom en örfil, så att det small i kindknotorna. Jan Anders var inte ledsen, han heller, utan han slog igen, så att Lars Anders blödde näsblod. Hundrackan satte i att stormskälla, i det hon hoppade omkring benen på gubbarna, Brita Stina kom Lars Anders till hjälp med ugnsrakan. Och de pryglade på Jan Anders, så att han måste ta mössa och rock med sig och sprnga ut det fortaste han orkade.

Men Lars Anders tog sig en gök till, och sedan lade han sig på sängen och snarkade lika bra som förut.

Nu var det inte värt att försöka med övertalningar längre. Men så rasande som han nu var på Jan Anders, det hade Lars Anders aldrig varit. Särdeles stack det honom, att den andre inte skulle tro, att han var karl för att bygga en usel gärdsgård. Och när han hade gått och förargat sig ett par dagar, så beslöt han, att nu skulle han allt visa, vem som var bästa karlen av dem bägge. Så fort det slutade snöa gick han ut i skogen och började hugga gärdsel, och när det var gjort, började han bygga på gärdsgård'n uppe på sitt håll. Han lade den inte mitt i rågången, utan en aln in på sin mark, så att Jan Anders inte skulle ha något att säga. Dessutom ville han visa både Jan Anders och hela socknen, att det var han, Lars Anders, som rådde om gärsgård'n.

Men när Jan Anders fick veta, att Lars Anders höll på med att bygga gärdsgård, så blev han fundersam. Och en söndag gjorde han sig ett ärende åt det hållet där Lars Anders byggde, och såg efter, hur det var fatt. Men när han hade fått se den påbörjade gärdsgård'n, som stod en hel aln in på den andres mark, då gick han hem till sig, och så helgdag det var, så gav han sig genast ut i skogen och började hugga gärdslehan med. Och dagen därpå, innan det var dager en gång, var Jan Anders ute och hade börjat bygga gärdsgård på sitt håll efter samma metod som Lars Anders.

Gubbarna byggde i sitt anletes svett, och ju närmare de kommo varandra; dess mer rasande kände de sig. Lars Anders undrade, vad Jan Anders skulle säga, när han fick se honom, och Jan Anders undrade detsamma om Lars Anders.

Nu hade Lars Anders, som börjat på den svåraste hälften, några dagars försprång, varemot Jan Anders, som hade den lättare, arbetade fortare. Och detta gjorde att gubbarna möttes i sitt arbete just på det ställe, vilket Jan Anders velat att de skulle bestämma som mittpunkten.

Mitt emot varandra stodo de och det var inte mer än två alnar emellan dem. Den ene byggde åt sitt håll, och den andre åt sitt. Lars Anders höll sig för god att hälsa på Jan Anders, och Jan Anders ville inte se åt den andre en gång. Och båda två stodo de och funderade på, om motparten möjligen skulle dänga till med yxan.

Men när det led mot middagstiden, så tyckte Jan Anders, att efter det ändå var så han hade tänkt sig det, så kunde han göra ett försök, och när han stod mitt emot den andre, så sade han:

»Du, Lars Anders!»

»Vad är det om?» sade Lars Anders.

»Om vi skulle binda ihop gärdsgårdarna här, så blir det jämnt?»

»Du är allt lika nöjd med att knoga oppe i stenbacken», tyckte Lars Anders.

»Menar du det?» sa' Jan Anders.

»Rätt ska' vara rätt», sade Lars Anders.

»Ja, det ska' det», sade Jan Anders.

Och så talade de inte mer om den saken, utan de byggde vidare var åt sitt håll, till dessatt de två gärdsgårdarna stodo där som ett spektakel för Gud och människor, med bara två alnar emellan sig.

Lars Anders blev förstås färdig först, och när han kom hem till gumman den kvällen, var han så nöjd, som om han fått ärva. Han tog två supar till kvällen och sjöng visor i stugan. Men da'n därpå tog han en käpp och gick ut i skogen och promenerade förbi, där den andre arbetade.

»Det är knöligt i stenröset», tyckte Lars Anders över gärdsgården.

»Ja, men det är jämnt på slätten», tyckte Jan Anders. Han var så arg, så han darrade.

Lars Anders skrattade och gick hem. Och den dagen var han ändå nöjdare.

Men Jan Anders gjorde färdig sin gärdsgård, och när han kom hem, tyckte han, att han hade gjort det bra, han också.

Nu ville olyckan emellertid, att Jan Anders hade en flicka och Lars Anders en pojke. Och de båda blevo kära i varandra och ville gifta sig.

I början sade Lars Anders förstås nej och svor på, att han skulle aldrig gå till Jan Anders och fria för pojken, inte om han fick guld för'et. Men hur det var, så hade det ändå gått några år, och det är inte lätt att hålla ilskan vid liv, när den inte här något att leva av. Det hade den nu inte, eftersom gärdsgården var byggd, och Lars Anders aldng haft något annat att träta med Jan Anders om. När därför Brita Stina kom och sa' åt honom, att det ändå var synd, om barnen skulle gå olyckliga i hela sitt liv för den usla gärdsgårdens skull, så gav Lars Anders med sig och knogade en vacker dag av till Jan Anders. För resten visste han, att Jan Anders hade fyrkar på kistbotten och dem ville inte Lars Anders låta gå ur släkten.Det var många år se'n Lars Anders och Jan Anders hade talt vid varandra, och därför var det inte fritt för, att Lars Anders gick och funderade på, vad han skulle säga sin granne. Och när han tänkte på, hur han och Brita Stina i sin tid hade basat Jan Anders, så var han inte heller rätt säker på, hur han skulle bli mottagen. Men strunt värt, tänkte Lars Anders, jag kan inte få mer än smörj, och så klev han in till Jan Anders och hälsade.

Nu var händelsen den, att Jan Anders hade fått reda på, att det var något mellan hans dotter och Lars Anderses pojke. Och det tyckte han passade bra, eftersom ägorna lågo varandra så nära. Och blevo barnen väl gifta, så kunde de ta ner gärdsgårdarna igen, om de ville, så sluppo sockenborna ha det att grina åt. Ta förstå steget ville han ändå inte, eftersom det var han som fått stryk och blivit utsparkad. Men när han fick se Lars Anders stiga in genom dörren, blev han riktigt glad, och det var inte långt ifrån, att han hade stigit opp och tagit Lars Anders i hand.

Men så kom han ihåg, att de voro ovänner, och därför satt han kvar vid bordet och bara nickade.

»Goddag», hälsade Lars Anders.

»Goddag», sade Jan Anders. »Och stig fram och sitt»

Lars Anders satte sig. Och så kom det fram gökar. Jan Anders' gumma, Karolina, bar själv fram dem.

När de så hade setat en stund och talat om väder och vind, så tog Lars Anders i med själva saken.

»Det är allt dumt, att du och jag ska' vara ovänner», sa' han.

»Ja», det tyckte Jan Anders också. Han höll fram näven, och Lars Anders slog till, och så togode sig en gök på den saken och kommo överens om, att de skulle aldrig mer tala om de usla gärdsgårdarna.

»Si, nu är det så», sade Lars Anders, »att min pojke här gått och blivit kär i din flicka. Och därför tyckte jag, att jag kunde gärna gå hit och tala med dig om den saken.»

»Ja», mente Jan Anders, »det kunde nog passa bra.»

»Si, jorden ligger så bra», sade Lars Anders.

»Den gör det, förstås», sade Jan Anders.

»Och efter vi nu inte längre är ovänner, så kunde du väl inte ha något emot det.»

»Nej, det kunde jag inte förstås», tyckte Jan Anders. »Eller vad säger du, Karolina?»

Ja, Karolina tyckte också, att det var bra. Och så skickade de efter flickan. Hon tyckte detsamma. Och så togo gubbarna sig en gök på det, och det blev ändå konjak i den göken. Och så var saken klar.

Men så skulle de till att tala om hemgiften, och då var Jan Anders så själaglad, så han skulle göra sig kvick, och därför så sa' han som så:

»Om vi skulle ge dem det stycket, som är emellan gärdsgårdarna. Det skulle allt bli ett litet nätt plogland, där fårorna kunde löpa jämnt», tyckte han.

Lars Anders började dra öronen åt sig. Han trodde, den andre ville driva med honom, och därför tittade han snett på Jan Anders.

»Vad var det du sa'?» sa' han.

»Jag sa' väl inte något farligt?» tyckte Jan Anders.

»Den gamla ormen sitter allt i dig», sa' Lars Anders. »Du har nog inte glömt, hur du gick och knogade oppe i stenröset.»

Men då var det Jan Anders, som blev arg. Han flög opp ifrån stolen och började skälla påLars Anders för allt möjligt både likt och olikt. Han drog sta' med tjuvmjölkningen igen, och Lars Anders började på att tala om tjuren. Karolina kom med och satte i att skrika, så det kunde höras lång väg. Och flickan började storgråta. Ty det var inte långt ifrån, att gubbarna hade tagit till att slåss igen. Lars Anders rev till sig mössa och käpp och gick i vredesmod sin väg. Och så var det slut med det frieriet.

Men den, som var mest rasande för den historien, det var Lars Anderses pojke! Han kunde inte begripa, att han inte skulle kunna få gifta sig, för att fadern gick och ställde till gräl med Jan Anders för rakt ingenting. Och hade han haft något att komma med, så hade han gift sig ändå, utan att fråga far eller mor.

Dessutom var han förargad på den där gärdsgårdshistorien. Ty så fort han kom ut i bygden, tyckte han, att folk tittade på honom för den där usla historiens skull. Och han skämdes för de gärdsgårdarna, som om han hade byggt dem båda två själv.

När det därför gått ett år, så började han fundera på, om han inte skulle kunna göra något för att befrämja giftermålet. Han hade nog talat vid Lars Anders, men fadern ville inte höra på det örat. Han sa' som så, att när han var död, kunde sonen göra som han ville. Men så länge han levde, skulle ingen komma och säga, att hans son var gift med Jan Anderses dotter. Men då hittade pojken på, att han skulle tvinga fadern, och en vacker dag tog han yxan och gick ut i skogen.

Lars Anders undrade, vad pojken skulle göra med yxan ute i skogen, när de inte hade något att hugga. Han gick efter för att se, vad sonen skulle taga sig till. Och när han kom opp på backen, fick han se pojken, som stod med yxani högsta hugg och höll på att riva ner gärdsgården, allt vad han orkade,

»Är du elvabefängd, Kalle?» skrek gubben. »Ska' du hugga ner, vad får din far byggt opp?»

»Det rör mig inte», tyckte Kalle och högg, så att splintorna flögo. »Jag får ändå aldrig Lena, så länge den här gärdsgård,n står. Men nu här jag satt mig i sinne' på, att jag ska' ha henne.»

»Låt bli, pojke», skrek Lars Anders. »För annars får du stryk, så gammal du är.»

»Jag tar inte stryk nu längre», tyckte pojken. »För jag är allt så stark som I, jag, far.»

Lars Anders stod och såg på, hur pojken högg. Och som han stod där och inte visste, vad han skulle ta sig till, så tänkte han, att om pojken rev ner hans gärdsgård, och Jan Anderses gärdsgård stod kvar, så skulle Jan Anders få övertaget och skratta åt honom. Och därför sa' han som så:

»Låt bli och hugg nu, Kalle, så ska' jag gå och fria hos Jan Anders en gång till.»

»Ja, men då vill jag följa med», tyckte Kalle.

Och så blev det också.

Lars Anders tog sonen med sig och gick till Jan Anders. Och den gången blev det uppgjort utan gräl eller

slagsmål, och Kalle gifte sig med Jan Anders' dotter och det blev bröllop, som stod i mantal. Lars Anders och Jan Anders blevo gamla och togo undantag. Och då blev det Kalle, som styrde för bägge gårdarna.

Men knappt hade han blivit herre på täppan, förrän han tog ut drängarna och rev ner båda gärdsgårdarna. Ty Kalle påstod, att efter giftermålet behövde ingen skilja varken på kalvarna eller mjölken, och för resten såg det så galet ut för folk, om de gamla stängslena stodo kvar. Den dagen var det nära, att Lars Anders hadeflugit på Jan Anders, och det hade blivit slagsmål mellan svärfäderna. Men på kvällen sa' Kalle åt dem, att nu hade de ingenting att kivas om längre. Han körde hem var sin gärdsgård åt dem och det räckte till vedbrand åt båda undantagen för hela vintern.

*

Huru tjugu man fångade två valfiskar.

Det gick till på ett underligt sätt. Och det skulle aldrig ha gått, om det inte hade funnits kvinnor på platsen. Ty kvinnor kunna åstadkomma de allra mest underbara saker, bara det finns karlar, som de kunna sätta fart i. Ensamma duga de inte till mycket, de heller.

Det var i de första dagarna av september, och sommargästerna i skärgården bodde flerestädes ännu kvar på sina villor. Ty årstiden var vacker och varm, och ingen längtade in till staden.

En afton kommer fiskaren Söderberg hem till sitt och går rätt upp till fru Öman, som hyrde av honom. Fru Öman var en fyrtioårs änka, vänlig, glad, praktisk och hederlig. Hela trakten ansåg henne för självskriven hjälpreda vid alla möjliga påkommande behov, och var det något, som ingen annan begrep, så skulle hon reda ut saken. Därför gick nu Söderberg i sin stora nöd och förskräckelse upp till fru Öman.

Söderberg var alldeles vit i ansiktet, när han kom in, och han stannade nere vid dörren, utan att kunna säga ett ord.

»Vad är det?» sade fru Öman och steg upp. Hon hade lampan tänd och satt och läste. Utanför låg fjärden i skymning, och de buktande stränderna bildade fantastiska figurer. Månen hade ännu inte gått upp. »Vad i all da'r är det?»»jo, vet frun, jag här sett något ute på sjön i kväll. Vi var ute och tog upp torskreven, jag tror, det var själva fan.»

Fru Öman blev förvånad. Ty Söderberg var läsare och svor aldrig. Talade han om fan, så var det på allvar.

»Å prat, Söderberg. Vad är det ni här sett? Hur såg det ut? Och vad var det för slag?»

Söderberg skakade allvarligt på huvudet och steg närmare.

»Det var som ett svart djur. Otäckt långt var det, så långt som allting i världen. Frun kan inte tro, vad det var långt. Och det låg och sam på vattnet och vältrade sig och plaskade, och ibland sköt det just som en fors rätt upp i vädret, och den kom ur mun på'et. Men jag rodde hem så fort jag kunde.»

Söderberg stannade i talet och såg på fru Öman. Han ville tydligen veta, vad hans ord gjort för intryck, och han ville framför allt leta ut, om hon själv verkligen var så lugn, som hon gav sig ut för.

»Det var rakt ett vidunder», tillade han.

Fru Öman började skratta.

»Ja, men det är ju en valfisk, vet jag. Inte är det något att vara ängslig för. Det är en stor lycka. Far till Lars på Svartnö och tag honom med sig. Ni får hjälpas åt att fånga valen. Det kan Söderberg tjäna mycket pengar på.»

Men Söderberg såg tvivelaktig ut.

»En valfisk», sa' han, »som är så lång. Den var som härifrån och ända tvärs över till andra landet. Neej. Det låter nog både Lars och jag bli.»

Men fru öman var envis. Hon beskrev för Söderberg, att just som han nyss gjort, brukade alla tala, första gången de sågo en valfisk. Ochhon gjorde klart för honom, hur mycket pengar, som stod att få, och hur det var, så tog Söderberg med sig en bekant, som hette Anders, och gav sig samma kväll i väg över till Lars.

Lars var en förmögen bonde, som bodde en halvtimmes rodd ifrån Kråkön, där Söderberg var hemma. Lars var femtio år gammal, styvbent och armstark samt känd för att vara ytterst försiktig. Han led därjämte av ett naturfel, som ofta visade sig ganska hindersamt. Han stammade nämligen högst betydligt, och detta blev naturligtvis märkbart i synnerhet vid kritiska och upprörda ögonblick, eller med andra ord just när ett flytande talorgan som allra bäst behövdes.

Och så blev jakten beramad, yxor togos fram, och båtshakar slipades till harpuner.

Klockan fem följande morgon var fru Öman ute i båt för att åse den stora fejden, och med henne satt i båten hennes dotter, en lång, mager och glad jänta, som ännu inte riktigt fått sömnen ur ögonen, men som ändå var utom sig av lycka över utsikten att få vara med om ett så verkligt spännande och hårresande äventyr som att fånga en valfisk. Det hade hon läst om i jaktböcker och sjöromaner, och när hon nu satt i båten, kändes det som en rysning i maggropen, bara hon tänkte på, att snart skulle hon kanhända få se det förfärliga djuret, resande sin svarta rygg över de väldiga böljkammarna och med ett slag av sin väldiga stjärt krossa deras bräckliga farkost i spillror.

Husch. Vad det var farligt och vad det var roligt. Nästan som att läsa en roman.

På stranden stodo Söderberg och Lars och väntade, när fru Ömans båt närmade sig. De hade andra tankar. Söderberg stod alldeles stilla och plirade med ögonen över havsytan för att se riktigt skarpt, och han flyttade och flyttade medfötterna av bara iver. Men Lars gick fram och tillbaka på bron nere vid sjöboden och svor ideligen. Det vill säga han försökte att svära för att på något sätt utfylla vänttiden. Men han lyckades icke få fram ett enda begripligt ord. Anders svor med. Kort, tvärsäker, röd och fryntlig satt han på en upp- och nedvänd gammal båt och valkade bussen mellan tänderna, medan han allt emellanåt för att fördriva tiden spottade svart. Och ett stycke därifrån stodo Larses drängar, Per, Gustav och Olle, för sig själva. De hade dragit ned en gammal räfflad kulbössa, som var försvarligt laddad, en oerhörd stör, på vilken var fastsatt en skarpslipad spets, flera yxor och diverse andra lämpliga eller olämpliga anfallsvapen. När fru Ömans båt lade till vid bryggan, utbytte man under tystnad hälsningar. Det var en underlig grupp, som stod där och tittade ut över havsytan.

Solen hade nyss glidit upp över skogsranden, och långt utåt havet till syntes en tjock molnvägg som stängde utsikten. Vågoma krusades lätt av den första morgonbrisen, som börjat kasta sina lätta, hastiga pustar bort över den blanka vattenytan, där nu små krusiga vågor trillade över varandra i munter lek. Borta mellan skären gav dimman mera vika, och solen blänkte klart och kallt fram genom glittrande sund.

»Nå, hur tänker Söderberg göra?» sade fru Öman till sist. Hon kände till folk och ville ej brådstörtat egga upp karlarna, fast hon i sitt stilla sinne hade beslutat, att jakten nog skulle bli av. Det skulle hon vara kvinna för.

I detsamma syntes bara ett par famnar från land något mörkt, som vältrade sig på vattenytan, och efter en stund sköt en kort vattenpelare rätt upp i luften.

»Vad vi ska göra?» sa' Söderberg. »Ja, detvet jag inte. Men där ser frun djuret eller vad det är för slag. Där sprutar det.»

Fru Öman hade aldrig i sitt liv sett en valfisk. Men att det var en valfisk, det förstod hon ändå. Och nu gällde det att uppträda som auktoritet.

»Det är en valfisk», sade hon. »Naturligtvis är det en valfisk. Vad skulle det annars vara? Jag försäkrar Söderberg, att det är en valfisk.»

Söderberg stod fortfarande rådvill. Han trodde nog att det var en valfisk. Ty vid dagsljus tror ingen människa på fan. Men han var ändå rådvill. Då blev det med ens Lars, som gjorde slag i saken.

När Lars fick se detta förfärliga djur, som spmtade kanntals med vatten och rörde upp sjön i svallvågor, var han for fram, då greps han av stridslust.

»Po-po-pojkar», skrek han till drängarna. »Nu-nu-nu-nu gä-gäller det. I båten med er och skjut ut. Nu ska här djäklar i mig bli luft i luckan.»

Därmed högg han bössan och sprang ned på aktertoften i en av båtarna, allt under det han med ivriga åtbörder ropade upp till drängarna, att de skulle skynda sig. Dessa grepo den ena en yxa och den andra harpunen, klängde ned i båten och togo till var sitt par åror. Lars var alldeles vild. Han tjöt och skrek och fäktade med armarna, ända tills de kommit i väg. Då stod han alldeles tyst uppe på akterbrädan, darrande av sinnesrörelse och oavlåtligt stirrande på den punkt, där böljorna samlade sig omkring en ofantlig gråglänsande rygg, vilken stod upp ur vattnet som en kolossal puckel.

Då sköto plötsligt två vattenstrålar bredvid varandra upp i luften, en stor och en liten.»Det är två», skrek Lars och hoppade upp och ned. Han kunde inte stå stilla.

»Den djäveln har en unge», skrek han åt de andra, som stodo uppe på bryggan.

Nu kom båten mitt för djurets huvud. Lars lade bössan till ögat, siktade lugnt och sköt. Röken blåste i lätta flagor bort över trädens grenar, löstes upp och försvann.

Djuret var ett ögonblick borta, men båten rullade starkt i svallvågorna, och efter några sekunder steg åter en vattenstråle upp över vattenytan. Men denna gång var vattnet färgat med blod.

Nu blev det liv i Söderberg, som stod kvar på land. När han såg blodet, var han klar med situationen. När Lars tordes, då ville inte han vara rädd. Nu gällde det bara att gå på. Han tog tag i en yxa och gick lugnt ner i den ena båten.

»Det är så gott du tar ökan, Anders», sade han, »så bli vi fler.»

Anders tog ökan, och nu började de tre båtarna att förfölja det sårade djuret. Rätt vad det var, syntes ungen alldeles vid kanten av Larses båt. Då släppte en av drängarna åran, och innan Lars, som höll på att ladda, hann få på knallhatten, smällde han till honom med all sin makt med harpunen. Den blev sittande, och fisk och harp.un försvunno plötsligt från vattenytan.

Ett vilt hurra skallade, och Lars sköt i glädjen på måfå efter den stora fisken.

»Nu-nu ska-ska vi ha fatt på stora morsan», skrek han.

Båtarna bildade linje. Fru Öman och unga fröken hade rott ut i sin båt, och flera båtar hade kommit till. Som en löpeld hade underrättelsen spritt sig, att det kommit en valfisk in blandskären, och nu kommo från alla kanter och håll båtar, som skulle taga del i den stora jakten. De kommo från norr och söder, öster och väster, och i båtarna sutto män, kvinnor och barn. På sjön bildade de en regelbunden linje, och för varje manöver som valen gjorde, upphävdes från båtarna ett vilt hojtande.

Den lilla valen hade försvunnit, varför man antog, att den var död, och allt intresse samlade sig nu kring den stora. Den hade givit sig utanför öarna och låg nu mitt ute i fjärden och vältrade sig och sprutade.

Mitt över på andra sidan fjärden var ett långt, skogbeväxt land, som var ituskuret av en smal ränna vatten. På båda sidor om denna ränna, som skar sig långt ut i sjön, låg en lång sträcka av grunt vatten, och kunde man jaga valen dit, var man trygg för att ha honom fast.

Därför bildade de anfallande båtarna linje. I en halvcirkel närmade man sig från olika håll det väldiga djuret, som i sin ångest och förskräckelse än dök ned på djupet, än visade sig uppe på ytan, piskande vattnet med sin väldiga stjärt. Man sköt på det, man skrek, man kastade med stenar vilka förut tjänat till barlast. Det var ett oväsen, till vilket de skogiga stränderna med sina klippor och stenar säkert sällan hade skådat maken. Djuret blev vildare och vildare. Plötsligt stannade dess väldiga kropp högt över vattenytan, och man förstod, att nu satt valen fast på den långgrunda sandbottnen. Ett väldigt jubelskri dånade över vattnet, och nu började båtarna lägga till. Först kom

Lars, svärjande och stammande, under det han med hemska åtbörder svängde en yxa. Karlarna började hoppa ur båtarna, och anföllo vidundret på nära håll. Det blev förfärligt sargat, hänsynslöst höggo de in, framifrån och från sidorna, blodet flöt från detsårade djuret och färgade vattnet med sin mörka, levrade färg.

Lars blev så ivrig, att han sprang upp och satte sig gränsle på djurets rygg, i tanke att på så sätt bakifrån giva det dödshugget. Men då gjorde fisken en sista ansträngning och med stjärten klippte den till Lars på örat, så att han stod rätt på huvudet i det grunda vattnet.

Men då sprang Lars upp igen. Han var så arg, så att hela ansiktet gick i vågor på honom, och han stammade och ansträngde sig, så att det rann svart utefter mungiporna.

»De-de-de-t sk-sk-ska du, ta mig fan, ha igen», skrek han.

Och därmed sprang han framför huvudet och klämde till valen, så att nosen klövs. Det starka djuret föll tungt ned på sidan, en blodström färgade vattnet, och några väldiga ryckningar skakade hennes stora kropp.

Då fick Per Gustav, Larses dräng, se något märkvärdigt som rörde sig framåt på vattnet. Toppen av en stång vippade fram och tillbaka ovan vattnet och kom allt närmare. Valens unge var inte död, fast harpunen satt fast i dess nacke och nu kom den simmande för att söka efter modern, dök upp från djupet, därför att den anade fara, eller kanske därför att den ville dia, som den gjort, när Söderberg först upptäckte valen, och tyckte, att den var så farligt lång.

När Per Gustav fick se stången, som syntes av sig själv vippa fram över havsytan, förstod han genast, att valens unge icke var död, och han greps av ett häftigt begär att förvärva ära och utmärkelse. Han sade inte ett ord till någon, utan ensam och allena hoppade han i en av båtarna øch gav sig till att ro emot djuret. När han kom intill stången, tog han en lina, som låg i båten, ochkastade en ränknut omkring stången samt gav sig sedan till att hala och dra, allt vad han orkade. Men då blev det en annan dans, än Per Gustav hade drömt om. Han hade trott, att han skulle kunna sätta fast linan vid en årtull och på det sättet ro och hala fisken i land. Men det blev annat av. Knappt kände valen, att det drog i stången, som med sin hulling hade säkert fäste i dess kött, förrän den tvärt dök mot botten. Och han hade kraft att dra med. Det fick Per Gustav erfara, »där han röd i ansiktet och med vidöppen mun, utan att kunna få fram ett ord, stod och höll i linans båda ändar, som om han setat på en hövagn och hållit i ett par oxtömmar. Ty det bar av med båten för hundra hakar. Per Gustav höll i, så att linan skar stora märken i handlovarna, och han skrek ptro-o-o-h av gamla vanan, allt vad han orkade. Men det hjälpte inte. Båten sköt fram genom vattnet, så att fören dök ner, och vattnet stod som skum på båda sidor om relingen. Fisken var starkare än Per Gustav. Han drog av med både honom och båten, och en sådan färd hade Per Gustav aldrig varit med om. Fisken var alldeles vettskrämd, och den bar i väg rätt bort emot bryggan, vid hemmets strand, och när den kom dit, så satte den av in i sjöboden, där den blev liggande och slog med stjärten och vältrade sig, för att den ej kunde komma ut igen. Och hela vägen måste Per Gustav följa med, röd i ansiktet som en tupp och utom sig av fasa. Och det förargligaste av alltihop var, att så länge han var inom hörhåll, så förföljdes han av de andras skrattsalvor. Ty Lars skrattade, och den andre drängen, Olle, skrattade med. Och Söderberg skrattade, och den lilla hjulbenta Anders skrattade, och Fru Öman skrattade, och unga fröken skrattade, så hon skrek. Och alla de andra karlarna, som kommitut, skrattade också. Och det var inte underligt. Ty när det bar av med Per Gustav så där fort, då sågo de till sist inte annat än vattnet, som forsade omkring stäven, och båtskrovet, som stod opp med aktern, och Per Gustavs röda ylletröja, som stod som ett rött streck tvärs över sjön.

Inne i sjöboden blev emellertid valens unge dödad, och ute på sandgrundet blödde den stora springvalen till döds. Den var förfärligt sargad, blod strömmade av dess nos och utför dess sidor, och det blänkande, gråa skinnet hängde i trasor, mellan vilka blodet rann.

Från havet hade valen kommit, och inne mellan de trånga skären blev hon och hennes unge hetsad till döds.

***

Men i hela trakten blev det ett jubel. Folk strömmade till från alla kanter, och på aftonen företedde fjärden ett egendomligt skådespel.

På Söderbergs brygga var det fullt med folk, gummor, gubbar, flickor och barn stodo där och tittade i solnedgången ut över vattnet.

Där kom en stor båt roende, och på vardera sidan om båten var en av valarna fastsurrad. Tre par långa åror stucko ut över djurens ryggar, vid det förstå paret satt Söderberg själv, och i aktem av båten stod Lars upprätt och slängde med hatten åt fru Öman, som viftade ifrån bryggan.

Så forslades jaktbytet i land på en liten ö, där det skulle förvaras över natten.

Dagen därpå blev det stor rådplägning, vad man skulle göra med fiskarna, och fru öman blev naturligtvis i första rummet rådfrågad. Hon funderade en stund, men hennes dotter, som hadegott om ljusa idéer, föreslog, att Lars skulle taga fiskarna med och segla in till staden och lägga sig med dem ute på strömmen och visa dem för pengar för skolpojkar.

Då började Lars att stamma igen.

»Fa-fa-ra till sta'n», sa' han. »Och så surnar de under tiden, och så ligger de ute på strömmen och stinker, och så kommer polisen, och jag får en spark, så jag får fara hem igen. Jo, i helvete.»

Men då kom fru Öman fram med sitt sunda förstånd.

»Nej, det ska ni inte göra», sade hon. »Men vi ska telegrafera till vetenskapsakademien om saken, så får ni nog sälja dem.»

Vetenskapsakademien var det ingen, som visste, vad det var. Men fru öman kände de alla, och därför gjorde de, som hon sa'.

Och samma dags kväll kommo två herrar ditut. Och de köpte djuren för 250 kronor (Lars hade först begärt 1,000), och de styckade dem och togo ut benknotorna och foro till staden med dem. Det skulle vara att läsa på, sade en av herrarna, som hade polisonger och glasögon.

Men späcket fingo karlarna behålla, och det kokades olja av och såldes för en krona och femtio öre kannan; så att det blev också mycket pengar. Och de 250 kronorna delades så, att Söderberg och Anders och Lars och hans två drängar fingo 25 kronor var, och resten skiftades lika mellan alla de övriga.

Ty de, som hade varit med ifrån början och gett valen förstå grundskottet, de skulle ha mest. Det hade fru Öman sagt, och det var ingen, som opponerade sig däremot. Ty rätt ska vara rätt, och det var dagspenning, som kunde vara bra att få oftare.Men hjältebragden glömdes inte, och den blir omtalad, antingen sommarsolen gassar över grönskande öar och blåa sund, eller istäcket ligger säkert och fast mellan de mörka skären.

1885.

*

En smålänning.

För några år sedan var jag tvungen att tillbringa ett par dagar i Köln. Jag måste invänta ett rekommenderat brev, var ensam och var därför hänvisad till mig själv, om jag på något sätt önskade förströ mig.

Det vore synd att säga, att Köln är en rolig stad. När man sett domkyrkan och gjort några fruktlösa och själströttande promenader genom de smala, slingrande gatorna, stått och tittat en stund från bron och ned på Rhen, som smutsgul, stark och melankolisk snor de väldiga vattentrådarna om varandra och utmed de höga lerväggarna skrapat sig allt mera gul och allt mera melankolisk, när man då till på köpet varit inne på ett postkontor och frågat efter ett oumbärligt rekommenderat brev, som icke anlänt, då är det icke underligt, om man känner sig något nedsatt till lynnet och tillgriper den i Tyskland vanliga utvägen att bliva vid gott humör, nämligen att gå in på en bierlokal och rekvirera fram en mugg kyligt, fradgande öl.

Den lokal jag kom in på, var i den stil, man ofta ser i Tyskland. Låg och halvmörk, med brunmålade träbänkar utmed väggarna och bord i samma färg, mångfärgade ölsejdlar av porslin, målat glas, tenn eller trä på hyllorna, fönster med målat glas i matta färger och omsorgsfullt snidade panelningar.Jag slog mig ned vid ett av borden och beställde den efterlängtade sejdeln. Den kom fram. Jag hade nu god tid att se mig om, och de få kunderna voro snart undersökta och syntes ej ägnade att verka uppiggande.

I ett hörn av rummet satt emellertid, läsande en tidning, en herre, som väckte min nyfikenhet, och som jag snart märkte var värden på stället.

Det var en liten outsägligt välmående karl med små blågrå, nästan mongoliska ögon, slätrakat ansikte och ett tunt knollrigt hår, vilket liksom drog sig tillbaka vid pannan för att lämna utsikten fri. Hans läppar voro tjocka, hans hals så fet, att när han lyfte på huvudet, såg det ut som ett enda rakt streck från spetsen eller rättare slutet av hakan och ned till nyckelbenet, vilket skymtade fram över hans elegant urringade skjortkrage. När han talade, lät det, som om orden halkat ur munnen på honom. Han talade en ganska vacker tyska, men i vissa ögonblick tyckte jag mig urskilja ett slags brytning, som jag fåfängt sökte förklara, varför den föreföll mig så bekant.

Han syntes emellertid hålla god ordning i sitt hus. Oupphörligt hade han en påminnelse eller uppmaning till hands för de uppassande, och hela tiden gledo orden fram som välnötta medar på glanskis, medan han ivrigt gestikulerade med händerna, slängde på huvudet och allt ibland själv sprang upp och ryckte en illa påfylld sejdel eller en slarvigt serverad smörgås från en yngling med servett under armen för att visa, hur han skulle bära sig åt. Därpå bar han själv fram artikeln i fråga till den väntande gästen, bad honom under en flödande ordström om ursäkt för dröjsmålet och slog sig därefter ned igen i sin vrå och vid sin tidning, i det han vårdslöst kastade den ena foten upp över knät.

Han satt ett gott stycke ifrån mig, och detvar tämligen skumt. Men emellertid började tidningens utseende att väcka min uppmärksamhet. Den såg för mina ögon icke det ringaste tysk ut. Jag steg upp igen och gick förbi honom fram till disken, i det jag gjorde mig ett ärende med att taga en tändsticka. I förbifarten passade jag på och betraktade den misstänkta tidningen på nära håll.

Min själ och gud var det icke gamla »Dagbladet». Jag kände genast igen hela tillställningen, det dubbelvikna landsortsformatet, de korta, stela spalterna, trycket, »tidningsöversikt», Spada, »Egyptiska frågan», Rättegångs- och polisärenden.

»Förlåt mig, år ni svensk?»

Den tjocka herrn kastade tidningen på fällbordet framför sig och stod ögonblickligen uppe på fötterna, och bockade sig.

»Nej, det var trevligt att träffa en landsman. Vad tycker herrn om min enkla lokal? Vasa? Jag är värdshusvärd här, ser herrn, och i den här förbannade sta'n ser man sällan några landsmän.»

»Gustav», ropade han därefter på tyska, »bär hit herrns sejdel.»

Därefter på svenska igen:

»Nå, hur står det till i gamla Sverige? Var det länge sedan, herrn reste hemifrån?»

Jag svarade att det skett för tre veckor sedan, att jag bara var ute på en liten tripp, och att jag snart skulle vända tillbaka hem igen, samt att jag just nyss i Köln skilts från mitt sällskap, en bekant skådespelare.

Han frågade efter namnet, och då jag nämnt det, utbrast han:

»Herre gud, det är en gammal vän till mig. Ja, den tiden ja. Tycker herrn om teatern?»

Om jag tyckte om teatem? Jo, det var en fråga det.»Jag är alldeles galen i teatern», svarade jag. »Jag hör till de där människorna, som om jag en kväll fått känna oset från rampens lampa icke kan gå hem, förrän föreställningen är slut, om det också är aldrig så tråkigt.»

Han tog min hand och såg mig rätt i ögonen, under det att hans ögon sågo fuktiga ut, och orden trillade ur hans mun med ännu större lätthet än vanligt.

»Mitt namn är Ekström», sa' han, »vill inte herrn göra mig den äran att äta middag i mitt enkla sällskap? Vad är klockan nu? Jaså, hon är elva. Ja, jag ska' gå ut ett ärende på banken, och så ska' jag in ett tag te en slaktare och te bagarn. Den fan skickar mig inte bröd ordentligt om mornarna. Och då blir det alltid mitt fel, förstår herrn, i kundernas ögon. De här dumma tyska brackorna äta aldrig senare än tu. Och man får ta seden, dit man kommer, ser herrn. Men om herrn vill komma tre, ,så få vi äta i fred. Eljest är det ett spring och ett bråk, som aldrig tar nå'n ända. Och om herrn vill hålla till godo med en enkel middag... För jag har alltid älskat konsten, jag har varit aktör, ska' jag tala om, och är herrn vän med — så behöver jag inte veta mer.»

.»Mitt namn är G—m», avbröt jag honom.

»Jaså, fägnar mig. Vad är herrn, om jag får lov och fråga? Är herrn också aktör?»

Jag försökte så gott som möjligt att klargöra för honom min tämligen obestämda position i samhället, vilken då för tiden utgjordes av det aritmetiska mediet mellan tidningsskrivare, student och informator.

»Är herrn författare?» utbrast han.

»Nej,gudbevars, inte än åtminstone.»

»Herrn kommer i alla fall klockan tre?»

»Jo, jag tackar mjukast.»»Man behöver ett avbrott i de här materiella bestyren. Herre gud, det här hade jag inte kunnat tänkt mig, när jag satt och draek kaffe i morse. — Ja, adjö så länge.»

Och i det han med en hastig ryck kastade hatten på huvudet, hoppade han ut genom dörren och lämnade mig åt mina funderingar och att vänta på middagen.

***

När jag på slaget tre återkom till min nye väns restauration, mottog han mig själv redan i dörren.

»Stig in här», sade han med en hemlighetsfull min, i det han öppnade en dörr till vänster och bugade sig, »stig in här. Det är min enskilda festlokal. På ett halvt års tid här jag inte sett någon skandinav, som man kan tala med. Och det här Tyskland! Jössus i himmelen!» — Här räckte han på ett ytterst uttrycksfullt sätt ut tungan och fällde upp och ned ögonlocken. — »Men är det inte rätt bra här?»

Därpå gick han till dörren och ropade:

»Gustav!»

»Ja wohl», svarades inne från skänkrummet.

Under tiden såg jag mig omkring. Rummet var stort och inrett med mycken både smak och kostnad. Särskilt var det en viss artistisk fläkt över det hela. Möbleringen var hållen i grönt, soffor med gröna sammetsitsar, emmor och länstolar av samma slag, i ett hörn bredvid de tunga, mörkgröna gardinerna ett mahognybord, kring vilket stodo den nämnda soffan samt emmorna och stolarna, på golvet en präktig brysselmatta samt i taket en gaskrona med matt slipade glaskupor. Gardinerna voro omsorgsfullt dragna förfönstren, och alla gaslågorna voro tända i kronan. Mitt på golvet stod ett litet bord, som var dukat för två, och på bordet upptäckte jag ett litet smörgåsbord med inlagd sill och kumminost samt en välbekant flaska, som var fyrkantig av välmåga.

»Gustav», ropade min värd igen samt tillade några välmenta önskningar för sagde persons framtid jämte en anmodan att låta oss få in äkta Nürnbergeröl. Därpå gjorde han ett par danssteg tvärt över golvet fram till sin stol samt inbjöd mig med en rörelse med högra handen att taga plats på stolen mitt emot.

Jag var fortfarande något förvånad. Hela tillställningen syntes mig vara ett det mest besynnerligaste äventyr, jag någonsin råkat ut för. Ensam i Köln träffar jag på en den allra hyggligaste ägare till en restauration, vilken herre utan vidare bjuder mig till middag, därför att han är god vän med en av mina vänner. Han har varit aktör och vill

höra nytt från Sverige.

Jag började framstamma några tacksägelser för hans vänlighet jämte komplimanger för den förträffliga anordningen, hans vackra lokal och dylikt. Men han avbröt mig.

»Ni tycker det är besynnerligt av mig, det här», sade han. »Men jag är på det sättet. När jag ser en människa, som jag tycker om, går jag rätt på henne. 'Ska det inte vara en liten halva?' Jag har inte varit så livad på ett helt år, som jag är i dag. Herre gud, när jag tänker på alla mina gamla minnen. Det var glada tider i Stockholm, ska' jag säga. Och ledsamma också ibland.» Här kom det en våt glans i hans små ögon, och han vaggade på huvudet. »Jag har haft många tråkiga stunder i mitt liv. Och livet är inte stort att stå. efter,, det är säkert det. Och hade man inte glada människor, goda vänner och så litet konst ochpoesi... Det är då fan också. Kommer inte pojken med soppan snart!»

Han sprang till dörren igen och ropade »Gustav», så att det skallrade i fönsterrutorna.

»Så'na uppassare man här här! Den där är den värsta av dem allesammans, och därför låter jag honom alltid passa upp mig själv, för att han skall få lära sig folkvett. Se nu, så han sätter fram ett glas! Det ser ju ut, som om man hade blåst damm på det oupphörligt under tio år.» Hans jovialiska ansikte fick i hast ett grymt och blodtörstigt uttryck, och han höll under en massa de allra hemskaste grimaser upp glaset under den unge mannens näsa. Därpå räckte han honom det över vänstra axeln och fortsatte:

»Kan ni tänka er, en dag kommer jag in och får se en kund, en gentil karl i sta'n, som jag kände, sitta och äta kräftor. Det var den här unga lymmeln, som serverade. Jag slog mig ned bredvid honom och beställde också ett halvt tjog kräftor. Då säger den dumma fan högt åt mig: 'De är visst inte riktigt friska.' Jag trodde, jag skulle slå ihjäl honom. Vad skulle jag säga? 'Varför sa' du inte det åt gästen i stället för åt mig? Ta genast bort kräftorna', sa' jag.»

»Servera vin», sade han därpå med samma grymma och blodtörstiga utseende, under det den unga herrn i svarta fraeken sprang fram och tillbaka omkring bordet och bockade sig vid vartannat steg.

Härefter började herr Ekström att utfråga mig, om allt vad jag visste, angående teaterförhållanden i Stockholm, var den var engagerad, och vad som hade blivit av den, om hr X. fortfarande var kvar vid teatern, om fröken Y. hade dragit in på staten och gift sig, om sistaspelterminens repertoar samt om ttt par nya stjärnor vid teatern, som han aldrig hade sett.

»Jag här inte varit i Sverige på två år», tillade han. »Och då var jag där bara på en liten titt för att hälsa på min gamla mor.»

»Lever hon ännu?» frågade jag.

Emellertid hade middagen fortskridit livligt och muntert. Utan att vi märkt det nästan, hade vi redan hunnit med desserten och sutto nu med tända cigarrer och smuttade på ett glas portvin.

»Ja, vad hon lever», sade min värd. »Hon är kry och rask gumman, trots sina 67 år. Men ska' vi inte ha oss litet kaffe? Om vi skulla flytta oss i soffan ?»

Vi stego upp och sjönko snart ned i den gröna soffan, där kaffe och likörer väntade framför oss. Middagen var slutad, och det bästa återstod, njutningens stund, cigarrernas, munkens, uppsluppenhetens och de plötsliga förtroendenas härliga ögonblick.

»Vad var er far?» förmådde jag mig slutligen att fråga. Nyfikenheten blev mig övermäktig, och en känsla av tycke för denna öppenhjärtligt godlynta och naiva människa gav mig mod. »Eller tycker ni inte om att berätta om er själv?»

»Jo, för all del, om ni vill höra så! Men det blir en lång historia, om jag skall tala om, hur jag här kommit hit som restauratör i Köln. Men vill ni höra på, så ska' jag gärna berätta.»

»Min far var torpare i Småland», började han.

»Jag kunde just tro det», avbröt jag honom.

»Ja, det har hjälpt mig fram i världen det, ska' jag säga. Smålänningen har alltid setat i mig, och den sitter för resten i mig än. För jag här alltid förstått att reda mig i de allra kinkigaste förhållanden, och kan man inte det, då kommer man inte långt. Och så här jag alltid varit glad och hurtig til lynnet i sällskap medandra människor. När jag är ensam, kan jag vara alldeles som förtvivlad ibland, men bara jag kommer ut med andra, är det, som om det blåste bort. Och därför tycka alla människor, att jag är en så'n glad och livad själ. Och börjar man en gång att bli ansedd för det, så är man tvungen att hålla på. Nåja, min barndom var just inte någonting märkvärdigt. Jag gick hemma och hjälpte te med litet av varje och gjorde ett par dagsverken på herrgår'n ibland. Det är för besynnedigt, när jag nu tänker tillbaka på det här gamla. Vad jag väl kommer ihåg min konfirmation.»

Han darrade plötsligt på rösten och kastade sig tillbaka i soffan. Han fick tårar i ögonen, och hans ansikte fick ett alldeles obeskrivligt uttryck av något, som jag skulle vilja kalla för godmodig fromhet.

»Om en människa någonsin har stått ren och skär inför sin Gud, så gjorde jag det i den stunden. Jag grät som ett barn, och något så skönt har jag aldrig upplevat. Jag minns så väl, hur jag var klädd: i en svart rock, som var köpt för två riksdaler utav en gammal bonde, en rosig väst, som jag hade fått låna utav en dräng, och ett par gamla byxor, som jag hade förut. Och så hade jag min fars gamla hatt, som vi borstat opp, och en ljusgul halsduk.

»Och på eftermiddagen minns jag hur jag var ute och satt i backen, som låg på andra sidan skogen en bit ifrån stugan. Och där såg jag på solen, som sken ner mellan granarna, och på den mörka mossan under träna. Och då kom den där sköna känslan över mig igen, och i desamma så grät jag. För jag kom att tänka på, att vi inte hade så mycket som en brödbit i huset, och att jag knappt fått något till middag. Min gamla mor grät, när vi komhem ur kyrkan, för att hon inte hade något att ge mig. Och så började jag och fundera efter, om jag inte ändå skulle kunna hitta på någon råd. Och då kom jag att tänka på, att nära intill, där jag satt, fanns en gammal potatisgrav, där bonden, som rådde om den, nyss hade tagit bort all potatisen, som han skulle ha att sätta. Och jag kom att tänka på, om inte där kanske kunde ligga nån potatis kvar. Och hur jag gick där och påtade med en käpp, så hittade jag aderton potatisar. Och dem kokade mor, så att den kvällen fingo vi potatis och salt. Tänk er det, potatis och salt på konfirmationsdagen. Det var inte roligt att leva då inte.

»Och på det sättet hade vi det många gånger.

»Jag fick förstås lov att komma hemifrån. För det var smått om det på alla sätt, och med en mun mindre blev det genast lättare. Då hade jag, kan ni tänka er, läst på en gammal trasig tidningslapp, som jag hitta' i en hage, att de höll på att bygga en järnväg. Jag visste inte, vad det var. Jag hade för mig, att det var en slät väg av järn, där man åkte tort på något sätt. Och så hade jag hört, att det fanns pojkar anställda där, som inte hade annat att göra än att bära redskap från ett ställe till ett annat.»

Mannen hade blivit alldeles förändrad. Han talade som under inflytande av inspiration, fast han tydligen icke ett ögonblick tänkte på eller sökte efter uttrycken. Jag gjorde ovillkorligen den reflexionen, att om han talat så på scenen, skulle han hava varit oemotståndlig som skådespelare.

»Vad mor min var mån om mig, när jag skulle i väg», fortsatte han. »Jag kände hela tiden på mig, hur svårt hon tyckte det var, att hon inte skulle ha mer att ge mig. Hon rustadei ordning min lilla ränsel med att par skjortor, några strumpor, helgdagsrocken, och vad det kunde vara, som jag skulle ha med mig. Och till matsäck fick jag en kaka rågbröd och en sillstjärt. Mer hade mor min inte att ge mig. Far min tog jag adjö av hemma, honom tänkte jag inte så mycket på heller, men min mor hon följde mig en hel fjärdingsväg till en grind, som låg borta i skogen.

»Hon sade inte ett ord först, när hon tog adjö av mig, hon bara klappade mig på axeln och kysste mig. Och så gav hon mig aderton skilling, som hon sparat ihop, utan att far min visste av det. 'Herran vare med dig, mitt barn!' sa' hon till sist. Men när jag kom igenom grinden, så vände jag mig om och såg efter, vad min, mor tog sig till, och då fick jag se, att hon hade satt sig ned på en sten och grät. Och så ensam i verlden och olycklig här jag aldrig känt mig. Jag lade mig ner i gräset en lång stund och grät, jag med. Och jag minns, att bredvid mig där jag låg

stodo några stycken röda svampar, kantareller tror jag de heta, som växte i mossan. Jag kan se dem när jag vill, och hela platsen också. Jag gick dit sist när jag var hemma, och ni må tro mig eller inte, men det var icke långt borta, att jag hade börjat på att gråta igen.

»När jag reste mig upp och såg bortåt vägen, där mor min setat, hade hon gått sin väg, och så gick jag på! Brödkakan och sillbiten voro snart slut förstås, och jag hade tre mil hem. På kvällen kom jag till en bondgård i trakten, där jag visste, att de höllo på med järnvägsbygget. Och där fick jag ligga över natten. För jag passade på och gjorde mig nyttig. Jag hjälpte pigorna med att bära in vatten, och så späntade jag stickor. Men ni ska' få höra, hur underligt det se'ngick, som det alltid har gått mig. För när jag inte har kunnat hjälpa mig själv, då har jag haft tur, och när jag inte haft tur, då har jag hjälpt mig själv.

»Dagen därpå gick jag direkt upp till ingenjören, som ledde arbetet, och frågade, om jag kunde få arbete där. 'Vad kan du göra?' sa1 han. 'Jo, jag kan väl alltid hjälpa till med att bära redskap', sa' jag. Då tittade han på mig, och hur det nu var, men han tog mig, och jag fick börja genast.

»Nu var det förbjudet för arbetarna att slå pojkarna. Men en dag skulle jag skjuta en skottkärra över ett bräde, som var lagt över ett dike. Det var inte mitt fel, för brädan låg löst och vände sig. Men det gick ikull. Och då sprang en av karlarna på mig och gav mig stryk. Och han drog mig i örat, så att det gick loss ett långt stycke. Titta», fortfor han, »det här jag märke efter än. Men då gick jag till ingenjören, och han tog mig i försvar. Och för att jag inte skulle få igen det på annat sätt, så tog han mig som betjäntpojke och lät mig vara med sig och följa med honom och bära hans doningar, när han var ute och mätte. Det var ett slags befordran förstås, och alla de andra arbetarna voro så avundsjuka på mig, så det fanns de, som hade svurit på att slå ihjäl mig, bara jag visade mig utanför dörren.

»När jag hade varit hos honom ett år, så tyckte han det var synd, att jag inte skulle få lära mig något ordentligt. Han hade fått tycke för mig och tyckte väl, att jag var pigg kan jag tro och rapp i vändningarna. Och då skaffade han mig, så att jag fick komma in som frielev vid mekaniska verksta'n i Malmö.»

Han gjorde ett uppehåll i berättelsen, och vi klingade med varandra.Därpå fortsatte han igen, sedan han satt sig till rätta och lagt upp benen på en stol.

»Men då började jag att tänka på saker, som jag aldrig hade tänkt på förr. Jag tyckte, att det i alla fall var trist, att jag skulle gå på det sättet som ett slavdjur och aldrig få se allt det sköna och härliga, som fanns i världen. Jag läste allt, som jag kunde komma över, Blanche och Braun, Tegnér, Victor Hugo och Eugène Sue. Var jag gick och stod, så drömde jag om, hur stor och vid världen var, och hur jag skulle kunna komma i åtnjutande av allting, som jag visste fanns där ute, och som jag aldrig hade sett.»

Han satte sig rätt upp i soffan och lade handen på mitt knä.

»Då kom en teatertrupp till sta'n. Det var Bromanders gamla trupp. Och de spelade gamla tragedier, riktigt stora saker ibland och operetter och folklustspel. Det förstås, att inte var det nå'nting mot att se dem i Stockholm eller Paris — för jag har vadt i Paris också. Här ni vadt där?»

»Nej, det här jag inte. Var det hos honom, ni först kom till teatern?»

»Ja, det gick inte med ens. Men jag gick och funderade på det. Jag minns, som om det var i går, hur jag såg dem spela Daniel Hjorth. Minns ni det där stället i fjärde akten, när han ligger bunden i kedjor och berättar om sina öden och talar om sin faders grav.

'Och denna grav var en schavott'.

»À, hur jag gick och spelade det där för mig själv. Ty jag ville bli tragiker. Jag lärde mig den ena rollen efter den andra — jag var inte så fet den tiden, som jag är nu, och jag hade inte så mycket att äta heller för resten — jag läste uppdem för mig själv, när jag var ensam på mitt rum, eller när jag var ute om nätterna och gick. Det kom en så'n oro över mig, och jag visste, att jag aldrig skulle kunna bli lugn och lycklig igen, om jag inte fick bli artist.

»Och under den här tiden gick jag ner till kajen en middag. Studenterna reste igenom sta'n, det var vid sommartiden, och de skulle fara igen med ångbåten. Det var sångarfärden till Paris. Och där stod jag ensam ibland folkmassan, som hurrade, och såg, hur de svängde med mössorna, och hur fruntimmerna viftade med näsdukarna och kastade blommor, och så sjöngo de, när båten lade från land: 'Sätt maskinen i gång, herr kapten'. Jag vet inte, hur det kom till. Men jag kände mig så lycklig, där jag stod, och ändå var jag så bedrövad, för att jag skulle behöva stå ensam på strand och se på, när de andra drogo ut i världen med glädje och sång. Det gick som varma vågor i bröstet på mig, och innan jag visste ordet av, så stod jag och grät, så att tårarna trillade. Och i den stunden beslöt jag, att jag skulle bli skådespelare.»

Han drog tillbaka sin hand från mitt knä, tog sig en klunk av det kallnade kaffet och teg en stund, innan han fortsatte.

»Jag gick till truppen och anmälde mig och blev antagen. Och nu var jag med om allt möjligt i många år. Det var ett tarvligt sällskap, jag reste med först, och några roller fick jag inte heller i början. Svalt gjorde jag också ibland, och det var svårt på många sätt. En gång hade vi legat i Kalmar vid jultiden och inte lyckats få något folk. Och hela truppen var skuldsatt för hyra och mat, och inte ville vi precis skicka ut tiggarlistor, inte. Men då hittade jag på något, som slog an på Kalmarborna. Jag föreslog direktören, att vi skulle annonsera om negerbalett i kostym, och helatrappen klädde ut sig med svärtade fårskinnsperuker och målade ansikten och ben, från direktörens fru och ner till småbarna, och så dansade vi två kvällar å rad, fan vet, vad vi hittade på för hopp. Men det knep dem, det är säkert det, så att när vi räknade ihop pengarna fick vi femton kronors utdelning per afton, och med det betalade vi våra skulder och åt oss mätta och reste ur sta'n. För vi skulle vara över julen på Öland och spela i Borgholm.

»Gud en så'n resa. Och så'na ångbåtar, och vad det var kallt se'n. Men när vi kom till Öland, då var det Mats i kassan igen, och då fick vi tjugufem öres utdelning per man te köpa oss var sin limpa för. Men jag var litet gourmand redan på den tiden, så att jag bromsade med direktören, till dess att jag fick tjugufem ore att köpa mig smör för också. Jag glömmer aldrig, när jag gick uppför backen till en bondgård, där jag skulle få smöret; då fick jag se vår förstå älskare, som låg framstupa på barfrusna marken och gnagde på en stor limpa, så att mjölet stod som landsvägsdamm ur halsen på honom.

»'Vänta Ute', sa' jag, 'så ska' du få smör också. För vi hade alltid varit goda vännen

»'Det ger jag fan', sa' han och mumsade på. Men jag gick och köpte smöret och fick ändå låna en kniv till breda på't med.

»Skulle jag nu tala om alla mina kärleksäventyr också», fortfor han, »då bleve det aldrig slut, så det låter vi fara. Nå, jag kom emellertid till den ena sta'n efter den andra. Och till sist fick jag engagemang vid Södra teatern. Det var just i den vevan, som direktörn där gick och hängde sig. Och där stod jag då utan pengar och utan engagemang och hade inte ett öre och visste inte, vad jag skulle ta mig till. Jag hade alltid skrivit litet i tidningar och så'nt där och brukat görarolighetsvers och annat. Och då hittade jag på, att jag stängde mig inne i en hel vecka och skrev ihop en bok Kulissmysterier av Pelle Ekström. Men jag ville inte gå till nå'n förläggare. För då visste jag, att jag skulle inte få något för det, och inte ville jag ha den i bokhandeln heller, för då skulle de ta en tredjedel av förtjänsten. Utan jag viggade mig litet pengar och förlade boken själv. Det blev inte mer än ett litet häfte, snyggt, men enkelt utstyrt, och det kostade bara femtio öre. Men jag hade kolportörer, som sålde boken på alla kaféer, och som fick bara ett par öre på vart nummer. Och ett par dagar, innan boken kom ut, skaffade jag stora röda plakat på gathörnena, som jag var ute om natten och klistrade opp själv. 'Pikant boknyhet, Kulissmysterier o. s. v.' Och så kände jag förstås alla möjliga cigarrflickor i sta'n, som jag brukade handla cigarrer hos och stå och prata med vid disken, och de togo den gärna, när jag gav dem ett par exemplar för egen räkning. Jag försäkrar, att det inte fanns några svinaktigheter i den. Om folk trodde, att det skulle vara det, eller inte, det vet jag inte, men den gick ut, så att jag fick göra en ny upplaga inom tre da'r. Och på det sättet förtjänade jag fem hundra riksdaler på en vecka, som jag hade behövt att skriva den. Det här kanske ni aldrig gjort?»

»Nej, det ska' gud veta.»

»När jag nu hade så mycket pengar, så tänkte jag, att nu skulle jag förverkliga en älsklingsdröm, som jag länge hade haft och resa till Paris. För när jag bara kommer dit, tänkte jag, så reder jag mig väl alltid på något sätt. Och så ska' jag säga, jag vet inte hur det var, men jag var visst aldrig riktigt bra som skådespelare.»

»Inte det?» '»Nej, jag minns, när jag spelade på teatern i Falköping, att just som jag kom in på scen, var det någon i första radens loge, som viskade, så att jag hörde det: 'Se där är han igen.' Och en tid fick jag inte uppträda, för att direktören påstod, att publiken inte kunde vänja sig vid mig. Och ser ni, det är inte så roligt alltid att vara konstnär. Gud, vad jag svalt ibland, och så'na kläder jag hade, manschetter, som jag hade klippt fransarna av med en sax, vända skjortor, byxor med hål i och en rock, som jag hade smetat över i sömmarna med bläck. En gång när jag kom till en ny direktör och sökte engagemang, så frågade han mig, om jag hörde till dem, som ville äta både fmkost, middag och kväll. — Ja, sa' jag, nog vore det det bästa alltid. — Men då sa' han, att jag dugde inte vid hans teater. — Men ser ni, får man slita ont och svälta och gå i dåliga kläder och ta ovett i tidningarna, när man tror sig ha blottat sina heligaste känslor, då ska' jag säga er, att man ska' allt ha en djävla kallelse, om man ändå går på i ullstrumporna. Tror ni inte det, va'?»

Jag erkände, att jag trodde han hade rätt.

»Jo, det kan ni bita er i tummen på, och har man kommit ur sadeln en gång, så är det inte så lätt att komma i den igen, när hästen tjuvskalar uppför backarna. Nej, ser ni, det lärde jag mig i Paris, och när jag hade varit där en månad, började jag på att tänka på att knalla mig hem igen. För där fanns det ingen möjlighet att ta sig fram, och så fick jag respengar av några hyggliga vänner, så jag trodde, jag skulle komma till Malmö.

»Det var då, jag kom hit till Köln — litet tyska hade jag lärt mig, medan jag var skådespelare — jag tänkte bara stanna här över natten för att titta på domkyrkan. Och hur jag nu haderäknat, när jag for ifrån Paris, men när jag kom ner på morgonen och skulle köpa biljett, så räckte inte pengarna längre än jämnt till Hamburg. Nå, tänkte jag, då lilla Ekström är det inte värt, att du reser hem till Sverige, utan det är så gott, att du stannar här och hittar på något geschäft, som du kan slå dig fram med. Det är ingen skam att arbeta, bara man tjänar sitt bröd på hederligt sätt, och här känner dig ingen för resten.

»Jag tog mig en funderare, som räckte en hel dag, och så gick jag ut i sta'n och hyrde mig ett rum. Se'n skaffa' jag mig arrack och socker och allt som behövdes för att brygga punsch. En gammal kittel fick jag låna, och jag höll till i en bryggstuga ner på gården. Sedan annonserade jag om »Echt schwedischer Punsch» för fyra mark buteljen. Jag hade inte mer än 10, men de ströko åt samma dag och då kunde jag göra en större brygd.

»Ja, så gick det undan för undan. Men när jag hade kommit så långt, så det var mig möjligt, så skaffade jag mig en liten diversehandel, och på vintern gick det nog någorlunda. Jag hade skapligt med folk, och om någon kom och ville köpa ett större parti socker eller gryn, så kunde det nog hända, att jag inte hade något inne för tillfället, utan fick springa bakvägen över i en annan butik och köpa varan för att sedan sälja den utan att förtjäna ett enda öre, bara för att hålla opp bodens kredit. Men det var detsamma, bara det gick. Men så kom sommaren och folk började dra sig ur sta'n och jag såg, hur svårt det var för de gamla butikerna. Själv kunde jag stå hela dagen i boden och knappt få sälja ett skålpund kaffe. Och då förstod jag, att jag fick lov att hitta på något särskilt, om det inte skulle stå still för mig igen. Och så hyrde jag mig två pojkar, som jag lät göra röda mössor åt, där mittnamn stod graverat på en plåt, och gav dem var sin annotationsbok och plyertspenna, och åt dem köpte jag sommarbiljetter på små båtarna, som gå opp och ned för floden utmed sommarställena. Och så annonserade jag i tidningarna, att man för en liten procent kunde få alla sina uppköp av kött och grönsaker och annat ombesörjda av firman Ekström & komp., om man lät anteckna sig hos de i röda mössor klädda pojkar, som anträffades på båtarna. Och det tog skruv ska' jag säga; jag fick så mycket att göra, så jag måste åka i droska hela förmiddagarna, medan bodbetjänterna hos de andra satt och sov bakom disken. Alltid blev det nå'n förtjänst, och så drog det folk till butiken.

»Jag kom i ropet, och jag låg som en rem efter backen för att kunna hänga i. Jag hittade på, att när det var nå'n piga, som jag kände igen, som riktigt länge hade gått och handlat hos mig, så köpte jag två biljetter på andra

raden, när jag visste, hon skulle komma, och så sa' jag åt henne, när hon då kom:

»Tycker lilla jungfrun om att gå på teatern?' sa' jag.

»'Ach Gott, det är det bästa som finns', sa' hon. 'Rövare och herrar i trikot och så'nt där.'

»'Här ska' lilla jungfmn få för gammal bekantskaps skull', sa' jag. 'Hon kan ju bjuda nå'n av sina bekanta med sig. Det finns väl alltid nå'n god vän. Vasa? Adjö, lilla jungfrun, kom snart igen', sa' jag.

»På det sättet gav jag teaterbiljefter åt halva sta'ns pigor, så att när jag gick på teatern ibland, kunde jag se dem sitta där radtals. Men jag gav aldrig åt en, så att en annan såg det, och jag bad dem alltid att tiga med det, så att de andra inte skulle bli avundsjuka.

»Och följden var den, att alla pigor, somvoro ute för att göra uppköp, kommo till mig, om de hade aldrig så lång väg att gå. Och jag var alltid glad och vänlig vid mina kunder, och så till sist blev den här lilla lokalen ledig, och så köpte jag den, och nu tjänar jag, oss emellan sagt, tjugutusen mark om året. Men det rör inte de här djävla dumma tyska ölpumparna. För det är ett rackarsläkte, det ska' jag säga er.»

Han tystnade och såg sig omkring i det eleganta rummet med de tunga gardinerna, den tjocka mattan och de fina möblerna. Därpå hällde han i glasen, vi klingade, och sedan vi en stund tittat på varandra, började vi skratta, räckte på en gång fram händerna och kommo överens om att kalla varandra för du.

»Tack ska' du ha bror», sade min nye vän, i det han tog upp näsduken och torkade sina läppar. »Tack ska' du ha, det är förbanna mig den första människa, jag har druckit brorskål med i Köln, fast jag nu här bott här i elva år. — Ja, så här det gått med mig här i världen, ser du. Men det ska' jag säga dig, att jag har aldrig glömt min kärlek till det, som är stort och skönt. Och om jag nu har hållit på med det här i så många år, så har det bara varit, för att jag en gång inte skulle behöva tänka på utkomsten längre, utan kunna slå mig i ro och leva för allt, som jag har längtat efter i hela mitt liv. För om jag inte kan göra något själv som konstnär, så kan jag åtminstone njuta av allt, vad andra människor gjort, som är mycket förmer än jag, det vet jag nog. Men mitt hjärta är lika varmt nu, som det var, när jag stod på stranden och grät, för att jag inte kunde få följa med studenterna, när de foro bort för att sjunga i Paris. Och jag vill bosätta mig i Sverige, för jag trivs inte här i Köln! Jag kommer ihåg, vad min direktör vid Södra teatern, salig gubben, som gick och hängde sig, sa' åt mig,da'n innan han gick till en bättre värld: 'Pelle Ekström', sa' han, 'du blir ta mig fan ingen konstnär, men konsten kan du ändå aldrig glömma', sa' han. 'För den som har luktat på ramplamporna, han är fast för livet.' Och det hade han rätt i, fast han aldrig kunde veta, hur sant jag skulle tycka att det var här i Köln, där jag bara längtar till gamla Stockholm och Dramatiskan och Södra.»

Därmed satte han sig upp i soffan, och såg på klockan. Han hade åter fått samma besynnerliga veka uttryck i sitt jovialiska ansikte, som jag förut iakttagit.

»Min själ är hon inte åtta.»

Han sprang fram till dörren och ropade ut i skänkrummet:

»Gustav. Ta mig fan sitter inte den lymmeln och sover.»

Och som en katt slank han ut genom dörr'n, och jag hörde från det yttre rummet ett par smällande ljud, som hade en förvånande likhet med örfilar.

Därpå kom han tillbaka igen och då var han fullständigt den glada värden igen.

»Är det inte förbaskat, att man inte ska' få ha ett ögonblicks ro. Om vi skulle gå ut ett slag? Och titta på sta'n? Vasa? Det är café chantant i kväll?»

Därefter satte han hatten på huvudet och hoppade två steg baklänges för att låta mig gå först ut genom dörr'n.

»Var så god! Var så god! Det är jag, som är hemma här.»

På gatan gjorde han ett par livliga pas-de-grace, som skulle hava berövat honom alla allvarsamma kunder, om de kunnat se det, tog mig sedan under ärmen och viskade mig i örat, under det vi i broderlig endräkt trillade fram

efter trottoaren.»I dag är jag den gamle igen. Aktör, ser du, artist och vagabond. At helvete med värdshusvärden. Här ska' festas. Kommer du ihåg gubben Deland i 'Sodom och Gomorrha,: Ja vi ska' sudda, sudda, sudda. Ja, vi ska' sudda, sudda och sudda.» -- -- --

Vi tillbragte aftonen och mer än halva natten tillsammans. Men dagen därpå fick jag mitt rekommenderade brev, och när jag då for, följde han mig ner till tåget. Han tryckte min hand tiir avsked, och när jag steg in i kupén, sade han :

»Nu ska' jag hem igen och spela värdshusvärd. Aktör är man ändå, hur man vänder sig.»

1884.

*

Fem kronor.

Stranden var öde. Icke ett träd, så långt ögat kunde nå. Kort gräs växte på den magra, sandiga grunden. Himlen var grå med stora, drivande skyar, och havet välte i tunga slag in mot stranden.

Huset var litet, grått och förfallet med två fönster och alla rutorna skiftande i grönt och blått. Skorstenen satt på sned, och staketet kring trädgårdstäppan var prytt med mässingsbitar, minnen av ett strandat fartyg, vilket Lars Anders varit med om att rädda. Två barn lekte på gården med kalkstenar, som de krossade i bitar och byggde ladugård av.

»Tror du far kommer hem?» sade flickan och såg upp mot brodern.

Pojken stötte mössan upp i pannan, spottade långt ut, som han sett fiskarna göra, och såg bortåt havet: »Ja vars, vad han gör. Han kan sköta en båt, han.»

Två mil öster om Öland ligger ett grund, där befolkningen fiskar sill. I gott väder kan en karl segla dit ensam och till och med ligga ute där över natten. Men mot hösten är det allt gott att vara två. Då kastar stormen vågorna alldeles lergula upp mot den långgrunda stranden. Det finns ej en fläck utomhus, där man är skyddad för blåsten, och en natt behöver man aldrigtillbringa därute. Ty man seglar ut på en timme och lika fort tillbaka igen.

Lars hade rest för två dagar sedan med god vind och lugnt hav, och nu satt hustrun och väntade på honom. Den som är van att vänta, oroar sig ej i onödan. Men stormen hade nu varat ett dygn. Den hade redan börjat mojna av, och ännu hade ingen Lars kommit tillbaka.

Hustnin gick ifrån spiseln, där hon nyss gjort upp eld, gick fram till fönstret, torkade av rutan och såg ut. Havet låg framför henne svart och grått med vita kammar och en lysande grön skiftning. Det hävde sig i lugna, starka dyningar. Längst bort skönjdes en blå rand, och in i stugan hörde hon de egendomliga smällarna av vågorna, som stötte mot stranden.

Två karlar kommo långsamt uppför gångstigen från sjön. Ingen av dem var Lars. Hon bemannade sig och gick ut på trappan till barnen, just som karlarna kommo fram till grinden. Hon såg på dem och förstod allt, men kunde ej få fram frågan.

»Var är Lars?» sade hon till sist.

»Han är borta», svarade den ene efter en stund. »Vi såg båten driva omvänd en mil till sjöss.»

Hustrun satte sig på trappan. Hon grät ej högt, men hon krökte sig under slaget.

Barnen sprungo till, en på var sida, men hon märkte dem ej. Karlarna stodo tysta och sågo på scenen framför dem. Ingen talade. Man hörde blott havets tunga dyningar, som långsamt grävde sig in i sanden.

Slutligen gjorde den ene av karlarna en rörelse får att gå. Den andre såg sig om som i ovisshet. Så gick han fram, lade handen på kvinnans skuldra och sade: »Det var en bra karl. Gud fröjde honom.»

Hon satt alldeles stilla. »Det var han», mumlade hon, »det var han.»

Karlarna gingo, och hustrun satt där ensam med sina barn. De små gräto och hon hörde det ej. Men allt som kvällen kom, blev hon vekare. Hon gick in för att få barnen i säng. Men då tog smärtan henne, och hon föll i en häftig gråt. Barnen hade gråtit sig till sömns utan kvällsvard, och hon satt där ännu på sängkanten med händerna i knät. Så kom natten och med den vilan. Dagar kommo, år kommo och med dem glömskan.

Det blev ingen begravning, ty havet hade sörjt för det alltsammans. Det hade vaggat honom genom livet, burit honom i sin famn, när han var ett barn, givit honom hans uppehälle, när han blev man, och nu gungade det hans döda kropp på vågorna, tills den sjönk i djupet eller kastades opp på en strand eller ett grund.

Han var borta.

Men det var ej tid att sörja, om det också sved en smula i hjärtat. Här voro tre liv att uppehålla. Här var arbete att göra, och änkan tog ärligt itu med saken.

Först måste hon köpa en stuga. Den gamla var torp, och hon kunde ej betala arrendet eller fullgöra dagsverkena. En visste hon om, som var till salu för trettio riksdaler. Hon hade blott fem, men hon bad att få utbetala resten så småningom, och det skulle hon få.

Strax därefter fick hon höra om en annan, som såldes för femton. Den var sämre, det förstås. Där var kallt om vintern och hett om sommaren. Men den, som blott har fem, är glad att ej behöva vara skyldig mer än tio, och hon gick till bonden och bad, att köpet skulle få gå om.

Det blev ett långt samtal.

Tiderna voro svåra. Om man skulle göra så med alla! Han kunde ej vara säker att få densåld igen. De fem kronorna kunde hon i alla händelser ej få tillbaka. Alldeles omöjligt. Något för något.

Och hon gav med sig. Fast nog grämde det henne alltid. Han skulle ha kunnat undvara dem bra mycket bättre än hon.

Men åren gingo, och hon drog sig fram. Hon spann, hon stickade strumpor, hon gick på dagsverken, och hon sparade. När barnen blevo äldre, sattes de i skola, och när sonen blivit konfirmerad, visste hon utväg för att utrusta honom, så att han kom till sjöss. Ty till sjöss ville han, och hon ville det ock. Hans far hade velat det.

Och så levde hon sitt liv på den kala stranden, där hon aldrig såg ett träd, där blåsten pinade igenom mosstoppningen på väggen, och där snön om vintern stängde henne inne ensam. Ty sonen hade med tiden satt eget bo, och dottern var ute i annans tjänst.

Våren kom ju dock till sist och smälte snön, så att vägarna blevo farbara, sjön isfri, marken torr och vindarna ljumma.

***

När jag såg den gamla, var hon inne i staden för att sälja garn, som hon spunnit.

Dagen var solig, trottoarerna utan skugga, luften fylld med damm och hettan kvävande.

Hela dagen hade hon gått ur hus och i hus, och nu var klockan fyra på eftermiddagen. Hon hade gått, som man går i hettan, tills lemmarna styvna och fötterna bliva ömma.

Hon hade varit inne i köket och fått sig mat. Nu satt hon på stentrappan utanför och vilade sig. Den sista garnhärvan hade hon blivit av med, och om en stund skulle hon vända tillbaka med den lilla ångbåten.Vi stodo omkring och försökte komma i språk med henne. Hon var krokig och grå med detta på en gång trötta och forcerat vakna uttryck, som kommer av näringssorger. Näsan var böjd mot hakan, munnen infallen och ansiktet rynkigt.

Men allt som hon kryade till sig, blev hon meddelsam. Hon svarade på frågor och berättade vitt och brett med ett eget tungt uttryck och i platta, vardagliga vändningar, hur hon hade det.

»Svårt var det i vintras, förstås», sade hon. »På tre veckor kunde jag inte komma ut för snö. Det var det att jag hade sillen, och mjöl hade jag också. Men till sist tröt bränslet. Och då fick jag gräva mig igenom snön själv och fram till vedbo'n.»

Och sist kom hennes historia eller de bitar därav, som jag berättat här. Det kom lugnt och simpelt. Det som hade hänt, det hade hänt. Och nu var det förbi.

Men ju längre tillbaka den gamla kom i sina minnen, dess mer förmörkades hennes ansikte. Munnen kneps skarpare samman, och ögonen fingo ett vasst, pinsamt uttryck. Hon berättade om sitt släp, om tider, när hon ej visste, var hon skulle få brödbiten ifrån, om dagar av arbete, när hon om kvällen av trötthet ej förstod, hur hon dagen därpå skulle komma upp ur sängen. Därpå berättade hon om mannens död och om allt det andra.

Jag kände mig helt beklämd, där jag stod. Var det att leva detta, att dag ifrån dag, år ifrån år ej hinna med mer än att hålla hungern och kölden på avstånd? Jag tyckte mig se släkte efter släkte födas och dö utan att hava hunnit mer. Och ännu skulle miljoner ryggar krökas, miljoner hjässor bliva grå, miljoner anleten fåras, utan att de i livet ens kunnat sträva efter ett annat mål än det att hålla livet vid makt.

Men är det ett mål?

Så såg jag åter på gumman. Hon höll de knotiga händerna sammanknäppta och nickade sakta med huvudet.

»Jag kan inte hjälpa det», sade hon. »Men det grämer mig, när jag tänker på de där fem kronorna.»

*

Ett resultat.

Om torsdag skulle han komma hem, och Ingrid gick och väntade.

Nils Gustav hade varit ute till sjöss, och nu sade de, att han arbetat på varv någonstädes i Amerika, och att han var en storkarl riktigt, nu när han kom hem. Brev hade hon ej fått mer än en gång, men hälsningar hade han skickat, att han var frisk och hade det bra. En gång hade en liten ask följt med hälsningarna. En ring låg däri av guld, liten och slät. Den passade blott till vänstra handens lillfinger. Därför lade hon den tillbaka i asken igen och gömde asken längst in i sin översta byrålåda.

Brevet hade ej varit långt. Där stod om, vad han sett, vilka skepp han rest med, hurudant befälet varit och hurudan födan, hur mycket han sparat ihop samt hur han kommit på varvet. Där stod ock, att ute i den stora världen aktade man en arbetare som en annan människa. Det sista förstod hon knappt, men hon tyckte, att det var något hon längtade efter, när hon hörde det. Och sist stod det, att han höll av henne och skulle komma tillbaka.

Nu var brevet utnött och nästan söndertrasat, men på torsdagen skulle han komma.

***På fredagen fick Ingrid veta, att han kommit, och hon tyckte hela dagen, att det var underligt att allt var som vanligt.

På aftonen gick hon ner åt ängen, som går fram mot fyren till, den gröna fläcken på Ölands stora öde alvar. Där hade de mötts förr, när hon var en sjuttonårs flicka och aldrig varit ute i världen. Nu hade hon varit i tjänst i två år och tyckte, att hon kände livet.

Det var skymning och kallt. Grönskan var mörk, med gult och rött mellan bladen. Ekarna stodo ännu gröna, men björkarna hade redan börjat fälla. En lätt dimma steg upp över kärren, och full tystnad rådde. Som en sista pust av liv gick genom skogen, och långt borta hördes havet som ett oredigt sorl. Det var en kväll i september med klara stjärnor.

Hon satte sig på den gamla bänken mellan två träd och väntade. Om en stund kom han verkligen. När ingen på gården visste var hon var, hade han gått hit.

Nils hade lagt ut, såg starkare ut, hyn var mörkare, och skägget hade växt. Han satte sig på bänken och drog Ingrid till sig. Hon stödde sig mot hans bröst, och de talade om allt, som hänt under dessa åren. Om Ingrids far, som hade dött, om hans far, som ännu bodde i den gråa stugan nedåt sjön till, om hur fisket gick för gubben och om gamla tider.

Men skymningen föll alltmera, och orden dogo.

Ingnd kände, hur hennes puls gick fortare. Hon nästan kvävdes under hans famntag, men hon tänkte intet, fruktade intet. Hon var blott lycklig.

Så lade Nils sin hand på hennes kind: »Vill du tro mig, Ingrid? Till julen kan jag gifta mig.»

Hon kysste honom till svar, och så kom det tyst, staccato: »Det gör ingenting.»

»Vad menar du?» stammade hon och ville resa sig. Han drog henne ned igen: »Säg icke, att du icke förstår.»

Men Ingnd reste sig. »Jag får lov att gå hem», sade hon.

Nils Gustav följde, med armen om hennes liv. Så gingo de fram till den lilla vita byggnaden, där Ingrids husbondfolk bodde.

Det var tyst på gården. Alla ljus voro släckta i fönstren. Månen kastade en skarp glans över mitten av planen, men runt omkring var det djup skugga under de lummiga träden. Blott en och annan strimma lyste med ett matt, gulaktigt sken igenom det tjocka lövverket. De gingo allt långsammare, ju mer de nalkades trappan. Allt oftare sökte deras läppar varandra. De stannade i en lång omfamning. Så gingo de vidare igen, hårt pressade mot varandra.

De kommo fram till trappan.

»Godnatt», sade Ingrid och kastade armarna om hans hals. Han omfamnade henne ännu häftigare, men sade intet. Den ena handen hade han pressat mot hennes bröst. Han höll henne så, när de gingo uppför trappan.

Nils Öppnade dörren.

»Du får inte», viskade Ingtid. »Gå, Nils.»

»Tro mig», sade han på samma sätt. »Säg icke nej. Till jul kunna vi sätta bo.»

»Jag törs ej, Nils», viskade hon. Men han drog henne till sig. Ingrid lutade sin panna mot hans hals och följde honom sakta in.

Så stängde Nils förstugudörren varsamt, utan ett ljud.

***Några dagar därefter var det nordostlig stickande storm med svår sjö. Nils' far hade fiskdonen ute en halv mil till havs. Det var allt vad han ägde, och på morgonen seglade Nils ut med fadern för att bärga dem.

På söndagen fick Ingrid veta, att de ännu ej kommit åter. Då hade emellertid stormen stillat av, och sju båtar sattes under segel för att söka dem. Vid middagstiden återvände dessa. De hade funnit båten drivande med kölen uppvänd, men fiskredskapen voro borttagna. Antagligen hade båten varit för hårt lastad och kantrat på hemvägen. Liken och redskapen måste av stormen ha blivit drivna söderut.

Ingrid var nere vid stranden, när karlarna kommo tillbaka. Hon gick därifrån som i feber. Det blåste kallt ifrån sjön. Tunga skyar hängde över den gråa alvaren.

Ingrid hade ingen redig känsla. Det syntes henne vara så tröstlöst mörkt allting, och så visste hon, att hon nu var alldeles ensam. Hon hade ju varit så lycklig dessa dagarna. »Han är död», mumlade hon för sig själv, när hon gick framåt vägkanten, »död.» Det låg något så hårt och tillika så underbart i det ordet. Död!

Hon satte sig ned på dikesrenen och grät länge.

När hon reste sig upp var det skymning. Hon var trött och gick med långsamma, vacklande steg hem till sina sysslor.

Tiden gick enformigt, tungt, glädjelöst. Om dagarna arbetade hon, och om nätterna grät hon, sov, vaknade, grät igen och somnade på nytt i en orolig, drömfylld slummer. Fann hon om dagen en stund ledig, gick hon upp på vinden. Där satte hon sig på en bjälke vid takfoten, pressade huvudet i sina händer och önskade, att hon vore död. Omsider kom en slags slölikgiltighet över henne. Hon gick till sina sysslor som till en förströelse. När hon höll på med dem, var hon lugnare.

Så förgick ett halvt år. Ingrid hade länge vetat, att hon bar på ett barn, Nils' och hennes.

En dag i början av mars kallades hon in till sin matmoder och fick det besked, att hon skulle flytta i april. Intet skäl blev nämnt, men Ingrid hade på sista tiden lagt märke till, att man såg på henne, när hon gick. Hon blev också ej ens förvånad. Det kunde ju ej vara annorlunda.

Ingrids mar hade dött, när dottern ännu var ett litet barn, och när flyttningsdagen kom, stod denna därför helt allena. Hela trakten visste om hennes olycka, det såg hon på människornas sätt mot henne.

På morgonen tog hon ett litet knyte i handen och vandrade bortåt landsvägen. Vart hon skulle gå, visste hon ej egentligen. Blott ett stod som en fix idé för henne — att hon skulle gå ut och söka sig en plats.

Det var en kall aprilmorgon med sydvästlig blåst. Våren kom sent detta år. Töväder och snöyra hade avlöst varandra oupphörligt. Snön låg tätt över marken igen, vinden var bitande kall, lärkorna, som kommit, hade tystnat, och tussilagon, som börjat skjuta upp sin fjälliga stjälk, vissnade. Isen låg kvar utmed stränderna, och luften var hård att inandas. Det var vinter igen.

Ingrid gick åt norr utmed den västra kusten. För vart steg hon tog, sjönk hon ner över hela foten. Vart hon såg, syntes blott den en tum djupa, nyfallna snön, vilken låg som en lätt matta över den gamla. Vägen hade yrt igen under natten. Skyarna hängde lågt. Tungt, kallt och ödsligt låg landskapet framför henne.

Hon hade blott gått en halv mil, när hon kände hur krafterna sveko henne. Bredvid vägenlåg en bondgård, men hon var känd där och ville ej gå in. Hon stod vid grinden, villrådig och ängslig. Hon frös, och hon var trott. Hennes fötter voro våta och ömma, och för varje steg hon tagit hade de sjunkit ned i den lösa snön.

Ingrid lade handen på låset. Hon kunde ju dock försöka.

I stugan satt bondhustrun med ett barn i knät.

»God dag», hälsade Ingrid och stannade vid dörren.

»God dag», sade hustrun.

Därpå blev det tyst.

»Kunde jag få stanna här en stund?»

Ingen av dem fick ett samtal i gång, och ingen försökte det egentligen heller. Hustrun gav barnet di, småpratade vid det och vaggade det i knät. Ingrid satt tyst kvar vid dörren. Hon hade velat smeka barnet, men hon vågade ej, ty hon trodde, att hon ej skulle få det.

Slutligen reste hon sig upp: »Jag får väl gå nu.»

Ingnd stod där en stund.

»Ja, du får väl det.»

»Adjö.»

Hon lade handen på låset.

»Vart skall du gå?»

»Jag vet inte.»

Ingrid öppnade dörren långsamt, dröjande.

»Ja, adjö då.»

»Adjö.»

Och hon låste dörren efter sig.

Hon kastade på huvudet i ett slags trots och gick bortåt vägen. Hon kände kraft och lust att hjälpa sig själv. Så kommo tårarna ymnigt och häftigt. Vart skulle hon gå? Vart i vida världen skulle hon gå?

Efter ett par timmar gnagde hungern henne. Hon försökte att få köpa mat, men hon fick deticke. Hennes tankar voro ej rediga längre. Som av instinkt såg hon nedåt sjön och tog av på en väg, som ledde ditåt. Hon frös ej mera, hon var het i hela kroppen. Ådrorna brände som eld. Och så var det så tungt att gå, så oerhört tungt Hon fick stanna för att draga ändan. Fullkomligt mekaniskt strök hon håret åt sidorna och rätade på huvudklädet.

Då hörde hon det egendomliga, skrapande ljudet av vågorna, som sköljde upp mot landisen. Hon spratt till och såg sig skyggt omkring. Hon kom ihåg, hur det var, när hon var mörkrädd som barn och sprang utan att veta för vem, men sprang med flämtande bröst och rysande avfruktan.

Hon kastade knytet ifrån sig, satte händerna för ögonen och sprang framåt, stannade för att draga andan, skakade snön av kjolarna och sprang igen, alltjämt ned mot sjön.

Hon tyckte sig dyka ned i det kalla vattnet för att söka rätt på Nils. Och han var därnere. Han tog emot henne med öppna armar och kysste henne. Men hon tyckte att hans mun var så kall och hans famn så ohyggligt livlös. Och hon talade vid honom om deras barn, som hon bar under sitt hjärta, och så kände hon sig sjunka ned, allt djupare och djupare.

Det svartnade för hennes ögon, och hon föll sanslös i snön.

***

När hon vaknade, låg hon i ett litet tarvligt rum i en varm säng. Hon såg sig om en stund, lutade kinden mot den vita kudden och insomnade ånyo.

Det bodde en rik bondänka där i stugan. Gumman var liten och tunn med ett magert, skarpt anlete. Hon hade varit änka i tjugu åroch haft många friare, dem hon alla avspisat. Och säkert är, att icke ens det kyskaste hjärta skulle haft något att invända mot renheten av mor Anna Lisas änkestånd.

Hit var det som Ingrid hade kommit. Gårdsdrängen hade funnit henne avsvimmad på stranden och burit henne in.

Gumman hade genast förstått, var skon klämde.

»Men fast hon är ett stycke, kan man väl ej låta henne dö för det», sade hon. Och så fick Ingrid stanna.

Efter en veckas sjukdom fick Ingrid ett barn. Den själsspänning, hon levat i, jämte överanstfängning hade väl påskyndat hans födsel. Det var en gosse. Han var ovanligt späd, lemmarna voro spensliga och bröstet infallet. Han såg ej ut att leva länge.

Men Ingrid blev kryare för var dag. Hon gav själv den lille di och kunde ligga långa stunder och se på honom med tårar i ögonen.

»Du är lik Nils», viskade hon i barnets öra. Hon ville ej säga det högt.

Men bamet blev ej friskare. Det tynade långsamt av, och en morgon, när Ingrid vaknade, låg det dött bredvid henne.

När Anna Lisa kom in i rummet, låg Ingrid framstupa med huvudet gömt i kuddarna och grät. Gumman försökte fåfängt att få henne att tala och måste slutligen själv lyfta undan barnet.

Då reste hon sig upp med en våldsam åtbörd, men när hon fick syn på det livlösa anletet, brast hon ut i en högljudd snyftning och föll alldeles handlöst tillbaka mot kuddarna.

Allt som dagarna gingo, blev emellertid Ingrid mera stilla. Kanske var grämelsen ej mindre bitter för det, men i

det yttre var hon dock lugn. Och så kom ju begravningen.Den hade Anna Lisa styrt om. Ingrid hade stannat hemma.

Samtidigt hade gumman talat till kyrkoherden om vad de skulle göra med Ingrid. Hon frågade, om han ej visste någon utväg att skaffa flickan plats som amma, då vore hon åtminstone försörjd. Och kyrkoherden lovade att tänka på saken.

Nu visste kyrkoherden om en handlande i köpingen, vars hustru nyss hade fått ett barn. Frun hade varit mycket sjuk. Kanske kunde det vara något för Ingrid?

Kyrkoherden funderade på saken och gick slutligen till Ingrid. Hon såg blek ut och hade mörka ränder under de ljusa, blå ögonen.

Kyrkoherden talade länge med henne i enrum, föreställde henne hennes synd och hur mycket hon hade att ångra. Ingrid hörde på tyst och med nedslagna ögon. Flera gånger färgade en rodnad de vita kinderna. Till sist bröto tårarna fram, och under snyftningar mumlade hon titt och ofta: »Nils är ju död. Jag kan ju ej rå för, att han är död.»

Men när kyrkoherden började tala med henne om den plats, han ville skaffa henne, då torkade hon tårarna och hörde allvarsamt på. Han förklarade fördelarna för henne, att hon fick komma i ett aktningsvärt hus, och hur svårt det skulle vara för henne att taga sig fram på egen hand. Och när han gick, tog hon honom i hand och tackade honom. »Det är gott att slippa ligga andra till last», sade hon.

När kyrkoherden kom hem, skrev han till handlanden ett långt och sirligt brev, där han ordade om, mänskligt att tala, förmildrande omständigheter.

***För lngrid blev det en tung tid, som nu följde. Hon hade nog haft sin lilla dröm om lycka. Hon hade önskat sig ett hem, där hon kunde få bo med Nils, vänta på honom, när han var borta, och taga emot honom, när han kom hem. Smått kanske det blev, men det skulle dock ha varit hennes eget Och ett barn hade hon tänkt att få vagga på sitt knä, sköta och se växa opp. Men i stället låg hennes barn i en vrå av kyrkogården, och hon skulle aldrig kunna tala till människorna därom utan att rodna.

Från handelsman — patron som han kallades — hade kommit jakande svar. Och Ingrid skulle nu bort till andra. Hennes tid skulle tillhöra andra, hennes arbete andra, och det barn, hon gav di, skulle aldrig kalla henne för mor.

Ingrid flyttade dit. Och hon fick pröva, vad det vill säga att återvinna aktningen i världens ögon, när man en gång förlorat den.

Hon stannade där i fem år, och man behandlade henne allmänt med vänlighet. Hon stannade där i tio och fick rang av trotjänarinna. Varför hon kom dit, hade man väl reda på, men man hade tröttnat att tala därom längre. Det var så länge sedan.

Och då tackade Ingrid Gud, att hon ej behövde slå ned sina ögon för människorna längre. Men det sved i henne också, ty hon hade ju intet i världen, som var hennes, mer än kläderna hon gick i, blommorna i fönstret och Nils Gustavs ring, som ännu låg i sin ask innerst i hennes byrålåda.

Hennes gamla husbonde dog och sonen efterträdde honom i affären, men Ingrid blev kvar, fast hennes hår var grått och hennes rygg krökt.

Numera hade hon föga arbete. Man uppdrog åt henne blott en viss tillsyn över tjänarna, mest som förevändning att få giva henne lön. Barnen,patrons barn, gamla patrons barnbarn, brukade springa in till henne. Hon sjöng visor för dem och gav dem socker.

Om sig själv talade hon sällan, men desto mer om herrskapet. Hur hon kommit dit, hur snälla gamla frun och patron hade varit, hur de hade dött, hur unga patron hade blivit gift, samt hur hans bror, just den hon ammat, drunknade, blev fiskad opp och begraven på köpingens kyrkogård.

Hennes rum låg på nedre botten och vette åt torget. Utsikten var ej mycket att tala om. Torget var litet och öde.

Magra trän, med stängsel omkring till skydd för kreaturen, växte där i en fyrkant. De voro böjda av blåsten, allesammans åt ett håll, och över hela planen växte gräs mellan stenläggningen.

Om vintern var där vitt av snö med stora drivor. Gångstigarna voro smala, och få vågade sig ut i onödan. Men i fönstret bakom geranierna och pelargonierna satt gumman med sin stickstrumpa och då och då ett rosigt barnansikte bredvid sig, som låg emot rutan och försökte andas därpå för att få bort isen.

Utanför hade hon en liten rabatt, tre alnar lång och två alnar bred. Där växte bland balsaminer och krasse en »provinsch», som var hennes stolthet, och var gång den blommade, bröt hon av rosorna, allt som de kommo fram, och bar dem till en liten grav med ett svart kors på, där patrons gosse var begraven.

Till sitt eget barns grav, som låg en mil därifrån, hade hon ej kommit på trettio år.

*

För att lära sig något.

Madam Ström stack tidigt på morgonen ut huvudet genom förstugudörren och ropade sedan in till sin man: »Det är förskräckligt, vad det snöar, Ström, inte kan vi låta barnen gå i skolan i dag.»

Det var över en fjärdingsväg till skolan, och då skulle man ändå gå en genväg över skogen, där det inte var vidare banat. Eljest var det dubbelt så långt, gott.

Men Ström, som var kusk, hade varit dräng hos en major, som låg ute på möten och därför visste ett och annat om sättet att hålla husdisciplinen vid makt, han hade för princip att aldrig hålla med sin hustru och svarade därför, medan han med ena benet klev över sängkanten: »Det får di lov och lära sig. Inte duger det för fattig folks barn te inte kunna tåla snö.»

Madam Ström visste av erfarenhet, att det inte lönade sig att tala emot, och som hon var en klok kvinna och ej ville, att barnen skulle höra, att föräldrarna voro oeniga, nöjde hon sig med att stoppa in litet mer och bättre matsäck än vanligt samt bad dem därefter se sig väl för på hemvägen och inte sätta sig någonstädes och vila. När de hade gått, var hon litet orolig. Men den som ständigt har arbete, tänker ej i onödan på olycka, och dessutom sade Ström,när han hade fått i sig kaffetåren och gick ut för att se till stallet: »Se, barnen får lov att lära sig något. Om jag hade fått det, så hade jag inte behövt gå här och lanka inte.»

Det var en pojke och en flicka, de som nu begåvo sig i väg. Gossen var åtta år och flickan nio. Hon hette helt enkelt Hilda, men gossen hade blivit döpt till Gottschalk, ty det hette majoren, som Ström hade tjänat hos, och det var den gentilaste karl han visste.

Snön föll i täta flingor. Den lade sig mjukt över barren på granarna, smög sig fast i de fina öppningarna dem emellan och bildade som en liten ås med skarp kant, vilken gick ända ut i grenarnas yttersta spetsar, och när man tittade uppåt, underifrån, låg den tätast utåt, glesare invid stammen, och högst upp i toppen gjorde den nästan all grönska osynlig. Och på vägarna föll den mjukt och lätt, lager för lager. Den gjorde de små gångstigama i skogen osynliga. Blott för den, som gått där många gånger, syntes de som smala fåror, litet lägre än den övriga snön, som bländande vit låg över marken, så långt man kunde se, in under granarnas djupa skuggor, över gärdesgårdarna, borta där gärdet började, och som ett oändligt fält av bara vitt över slätten, där skogsstigen ett ögonblick krökte ut ur skogen och gav ögat synvidd. Luften var full av de där stora stjärnlika flingorna. Såg man upp, gjorde det ordentligt ont i ögonen, och de små måste oupphörligt torka sig i ögonen med yllevantarna för att kunna se.

Men nu voro vantarna också tämligen våta, och därför blevo de små röda kindema ej torrare, för att de blivit torkade på vantarna. Och tungt var det att gå. Ty snön gick över fotknölarna, och de snavade oupphörligt på de våta trädrötterna, lönnhalt som det var. Men de knogadepå med böckerna i matväskan för att ej väta ner dem, sade inte ett ord, ty även barn tiga helst, när de gå och flåsa. De bara knogade på, och så turade de om att bära väskan.

Till sist stannade Gottschalk, eller Schalken, som folkhumorn Gud vet av vilken anledning döpt om honom till, och pustade.

»Du får lov och skynda dig», menade Hilda, »mamsell blir så ond, om vi komma för sent.»

»Det bryr jag mig inte om», sade Schalken, som kände sig modig, därför att han hade långt kvar. »Hon skulle gå själv, finge hon se, hur gott det är.»

Men Hilda bad honom så vackert, att han skulle gå, att han till sist gav sig i väg. Och så kommo de då fram.

Skolsalen var ett stort rum, ödsligt och kallt med vita, kalkrappade väggar, långa bänkrader, kartor och planscher över växter och djur på väggarna, framme vid ena kortväggen lärarinnans bord och stolen med skinnsits, till vänster kartställare och till höger en stor, svart tavla, linjerad med rött.

Det hjälpte inte stort, att det var eld i kakelugnen. Lärarinnan frös, och barnen fröso. De små sutto inte och blåste i fingrarna eller trätte på kölden. Ty de voro inte vana vid bättre. Men nog hade det varit förmånligare, om de varit mindre våta om fötterna. Och nog hade de frusit mindre, om de, när de kommo fram, varit mindre upphettade av att vada i snön.

Psalmen lät inte vidare vackert, när de sjöngo den. Men sjöngo gjorde de ändå av alla krafter, så att ett par gummor, som just gingo förbi, måste stanna och lyssna andaktsfullt på, hur barnen ansträngde sig med »Min gärning nådigt skåda».Sedan lästes bön och så skulle man läsa katekes.

Lilla Schalken satt och svettades. Hilda kunde alltid bra, och mamsell brukade säga, att han skulle följa sin systers exempel. Han hade läst på tio gånger hemma och en gång i skolan. Men han kunde ändå aldrig, när han fick frågan. Det visste han, och det gjorde honom inte djärvare.

»Fjärde bönen, Oottschalk», sade lärarinnan.

»Vårt dagliga bröd giv oss i dag», sade Schalken utan att stappla. Ty han fick alltid läsa fader vår innan han somnade på kvällarna, så att bönerna kunde han.

»Luthers förklaring», fortsatte lärarinnan. Efter att man börjat fästa vederbörlig uppmärksamhet på, att Quds ord ej finge förvandlas till en utanläxa, sade hon aldrig: »Vad är det?» utan i stället alltid »Luthers förklaring». I början var det nog litet konstigt för barnen, men de hade så småningom vant sig vid det också, så att nu visste de, vad de skulle svara.

Schalken började: »Ond giver väl utan vår bön dagligt bröd ...»

Nej, nu stod det fast.

»At, åt», försökte lärarinnan.

»At, åt», sade Schalken. Och så blev det tyst en stund igen.

»Ja, vem är det, Gud ger bröd åt?» frågade lärarinnan alldeles utom boken. Ty hon hade studerat pedagogik och kände till, att man borde uppmuntra barn att begagna sitt förstånd.

Schalken funderade. Några flickor Täckte upp fingrarna, Hilda skämdes, en och annan lade huvudet på sned och satte handen för mun.

»Nå, min gosse, hur blir det? Vem är det Gud ger bröd åt? Ger han bröd åt alla människor?»Lärarinnan undvek med flit den negativa formen på frågan, som här varit naturligast.

»Nej», sade Schalken tvärsäkert, »inte åt tiggare.»

»Ger han inte bröd åt tiggare? Har du sett någon tiggare, som inte fått bröd?» Nej, det hade Schalken inte sett. Han hade hört talas om dem, som svultit ihjäl. Men det tordes han inte säga. Han teg.

»Sätt dig ner och läs över bättre tyst för dig själv», sade lärarinnan. »Nå, svara då, Hilda. Du kan, det vet jag då.»

»Gud giver väl utan vår bön dagligt bröd åt alla människor, jämväl de onda, men vi bedje i denna bön» etc.

Hon läste fort, säkert och utan att resonera. Det lät, som när man drar en barnvagn på ett kvistigt trägolv.

»Det var snällt, min flicka», sade lärarinnan. »Nå, Ida, vidare, huru går det till?» — Av samma skäl som ovan begagnade hon icke uttrycket: »Huru sker det?»

Och så gick det vidare.

Men Schalken satt tyst och stavade för sig själv på, att Gud giver väl utan vår bön dagligt bröd åt alla människor. Han tyckte, att han kunde ha fått litet mer, när han gick hemifrån. Nog fick han det dagligen alltid. Men det vore allt skönt om det räckte till litet bättre. Han kände sig just nu bra hungrig. Och så läste han vidare om alla de sköna saker, som alltsammans bara är dagligt bröd, såsom gods, åker, bohag, god och trogen överhet, from maka och fromma barn m. m. som de flesta aldrig ha sett en gång, men som Gud ändå ger åt alla människor, jämväl de onda. Det förstod han sig emellertid inte på ännu. Och kanske skulle han aldrig lära sig begripa det.Men timmarna gingo. Efter katekesen var det räkning, och efter räkningen skrevo de välsknvning en timme, under vilken lärarinnan roade sig med att elda och sköta om brasan. Så blev det middagsrast med efterföljande geografi och innanläsning. Och så skulle de nu gå hem,

Där ute hade det upphört att snöa. I skogen fanns det ingen skottad väg, endast spår av ett par människor, som hade gått där förut, så mycket att man kunde hitta vägen. Det hade börjat frysa på, men det var nedan och mörkt redan på skolgården, litet ljusare ute på landsvägen, på slätten, men i skogen, där Hilda och Schalken fingo gå ensamma, var det mörkt, mörkare blev det, ju längre in de kommo, men allra mörkast var det vid det lilla kärret, som låg långt ner i dälden med stenbackarna omkring. Där tog alltid Schalken hårt tag i Hildas hand, och deras små fötter gingo mycket fort, tills de kommo upp på backen på andra sidan.

Där stannade de en stund för att pusta ut. Nu voro de bra trötta, och ängsligt och mörkt var det också. Men de hade ju gått vägen så många gånger. Inte gick det an nu att springa hela vägen och gråta, som de gjort första gången.

Men det var kallt, och det gjorde rysligt ont i fötterna, som blivit stela av att strumporna fått sitta på våta. Det gjorde förfärligt ont. Och tungt var det att gå. Dessutom blir man så trött av att lyfta fötterna högt upp för vart steg i djup snö. Schalken ville gå in i stugorna där det lyste, men Hilda höll fast hans hand. »Vi äro snart hemma nu», sade hon.

Men det var nog en bra bit hem, och Schalken började gråta.

»Vad gråter du för?» sade Hilda.

»Det gör så ont i fötterna.»

Det gjorde ont på Hilda också. Men hontordes inte gråta, ty hon skulle trösta lille bror. Hion kände sig så gammal emot honom och trodde, att han aldrig skulle taga sig hem ensam. Det kom en sådan besynnerlig ångest över henne, en brådmogen känsla av ansvar, hon fick ett smärtsamt vaket uttryck, som man ofta kan iakttaga hos en nio års flicka av arbetsklassen. Barnet inom en dör, när man får lov att liksom andligen förlyfta sig.

Hon gick framåt, pratande för att hålla brodern vid gott mod. Det värkte i hennes händer och fötter. Men hon kände det ej, hon skulle hava kunnat skrika av rädsla för att brodern skulle sätta sig ned i snön och ej orka gå vidare, men hon pratade oupphörligt om skolan och mamsellen, om patrons barn och kvällsvarden, som mor hade färdig.

Men när de kommo in på gården, och hon ej behövde vara rädd längre, då började hon gråta med tunga, häftiga snyftningar, så att Schalken blev rädd och tystnade. Och när modern frågade henne, vad hon grät för, svarade hon, att hon var så rädd. Och så grät hon igen borta i vrån mellan spiseln och dörren, där hon stod och värmde händerna, medan modern kokade gröten, och Schalken redan börjat retas med lilla syster.

Ännu när hon hade ätit och skulle läsa på läxorna till andra dagen, sutto snyftningama kvar i halsen på henne, stämman slog över ett par gånger, när hon försökte läsa över sin läxa högt, och sedan hon hade lagt sig, och

madam Ström kom för att stoppa täcket omkring henne, såg hon på modern med vidöppna, stirrande ögon.

»Är det lika mycket snö i morgon?» sade hon.

*

I gamla dagar.

Längst ut i skärgården, där kobbarna försvinna och Östersjön öppnar den fria synvidden, ligger på det väldiga skäret, vars klippor äro rundspolade av vattnet, ett högt, vitt tom. Högst upp i tornet är en fyr. Och när skymningen faller, blänker det plötsligt till ifrån tornets spets, antingen sjön i lugna, jämna dyningar slår emot klipporna, eller den i otämt raseri kastar de tunga vågorna högt över berget, så att vattnet slår upp emot byggnadens fönster och omvälver hela tornet med en massa av yrande skum. Skenet blinkar alltid i långa, breda floder fram över det mörka vattnet, och milslångt ut till havs synas de gula vägarna, vilka med styrkan av ett månsken upplysa den vida farleden. Det är fyren, som är tänd, och efter dess ljus spejar seglaren oroligt, när han i nattens mörker söker det säkra inloppet.

Men i gamla dagar fanns där ingen fyr. En liten by med låga kojor sträckte sig längs efter skäret, och stenmuren av tunga, sammanhopade klippblock hindrade vattnet att, när stormarna kommo, skölja bort de rödfärgade stugorna ifrån klippan eller åtminstone slå över land och rycka de uppdragna båtarna med sig i svallet.

Där ute bodde ett underligt släkte av människor, onådda av landets plägseder och bruk,obundna av lagar och förordningar, starka i begär och fria i handlingar. Ut till dem for ingen länsman, och prästen kom icke dit mer än två gånger om året. Det var vid vårtiden, när isarna lossade, och om hösten, när det stora vinterväldet började sin stränga regering. Därför hade de sina egna lagar, och över denna samling av omkring sjuttio människor, män, kvinnor och barn, vilka togo sin näring av havet och bodde mitt i dess vilda ensamhet, rådde en nämnd av fem män, vilka voro ett slags sedernas väktare och utkrävde böter, dömde i tvistigheter och pålade skatt. Och denna nämnd ägnades en vördnad, vilken icke kommer alla regeringar till del. Dess domar voro utan vad, och dess befallningar åtlyddes, som när människan böjer sig för naturens egen tvingande nödvändighet.

Men någon fyr fanns där icke då. Mörkt, lågt och osynligt för seglaren, som spejade efter inloppet, låg det långa skäret, dolt bland skummande bränningar. Och den befolkning, vilken bodde där, var lika underlig som dess boningsplats. Den älskade havet och dess faror, det fria, obundna levnadssättet, där man ena dagen vågade livet och den andra latade sig, ena dagen arbetade, så att kroppen av utmattning sjönk i en dvala av sömn, vilken intet kunde rubba, under det man den andra åt och drack, till dess ruset kom och förvandlade den lilla gråa klippan till en tummelplats för den vildaste backanal.

Dessa människor fruktade på sätt och vis den inre skärgårdens befolkning, liksom denna icke utan en viss skygghet betraktade dem. När dessa havets barn kommo inåt skärgården, vare sig för att göra några uppköp eller för att begrava någon död, nalkades de varje främmande med en försiktighet, som om de i varje ögonblick fruktat någon dold fara. Deras uppträdandevar stillsamt och tillbakadraget, deras ord voro få, och vid det mest alldagliga samtal hände det gärna, att ur deras ögon sköt en snabb, forskande blick, som om de velat övertyga sig om, att intet försåt lurade bakom den talandes ord. Men när de vände hem igen och båtarna, lastade med varor och folk, vände ut till havs, då ljöd det ofta sång från de säkra farkosterna, och de, som seglade dem förbi, förvånade sig över deras käcka, frimodiga utseende, så olikt mot vad de visade i land.

Ut till dem flyttade ingen från den inre skärgården, där odlingsbara marker avbryter granskogens växt över de gråa klipporna. Och hände det någon gång, att en enstaka individ av kärlek eller vinstbegär drogs från havsbandet och in till mera ordnade samhällen, då blev han underlig till lynnet, sorgsen och tvär. Ty han längtade åter tillbaka till sina faders hemlighetsfulla liv. Och folk sade, att det var havet som drog honom.

Det fanns många hemligheter ute på det långsträckta skäret och mellan kojorna i den lilla byn. De gömdes och bevarades från far till son, och kom en främmande på besök, var det alltid något rum, som icke öppnades för

nyfikna ögon. Endast någon gång hände det, att en praktfull ostindisk schal, ett dyrbart smycke eller en slät, hemmasydd klänning av tjockt, utländskt, glänsande tyg skvallrade om tillgångar, vilka ingen skulle veta om. Blev nöden stor, var det ej sällsynt att engelska sovereings eller holländska dukater växlades och gingo ur hand i hand, tills de hamnade hos någon guldsmed i Stockholm, vilken tillhandlade sig dem för guldvärdet. Ty sanningen att säga levde befolkningen icke enbart av sälskytte eller fiske. Den hade även ett annatnäringsfång, vilket i våra dagar fått det fula namnet strandrov.

Ty när mörkret föll på, medan oktoberstormen drev vågorna in emot skäret, då stängdes försktigt de små stugornas dörrar, då bommades fönstren igen, eller elden släcktes i spiseln, allt för att intet vägledande ljus skulle tindra ut övcr det upprörda vattnet. Och utmed de låga klipporna, med vana ögon spejande ut över den vräkande sjön, smögo i mörkret dunkla gestalter, väntande på, att »Gud skulle välsigna de fattigas strand». Och lystna ögon spejade utåt det dolda grundet, som milslångt och förrädiskt hindrade varje fartyg att oskatt komma in emot ön.

Upptäckte då dessa ögon mitt igenom mörker och strm ett segel, som nalkades, då tändes ett ensamt sken på skärets yttersta udde. Och när fartyget stod högt uppe på grundet, fast inkilat mellan klipporna, medan bränningarna i krossande svall spolade dess sidor, då släcktes det förrädiska ljuset, och i bidande klungor avvaktade befolkningen den stund, då de bräckliga räddningsbåtarna slogo i stycken mot klipporna. Hände det, att någon obehörig kom i land, då small ett skott från en räfflad sälbössa, och havet begrov honom i sin vida famn, det stora tigande havet, som aldrig yppat en hemlighet.

När vågorna sedan lade sig till ro, och vinden mojnade ut, då låg ett fartyg vrak ute på grundet. I båt efter båt rodde befolkningen dit, lastens rikedomar fördelades av den edsvurne nämnden, och på fartygets förråd levdes det sedan kungligt i veckor och månader, ute bland de låga fiskarkojorna.

Men tiden går, och med den försvinna människorna, små och stora, vilda och tama, lyckliga och olyckliga. Som en väldig rensare går han sakta fram, där människor byggt hus för sinlilla glädje eller stora sorg, där sopar han sakta, och ljudlöst igen varje spår av liv, styrka, hälsa och kraft, utplånar från jorden varje minne av människor, som varit, och efter fullbordat värv går han vidare, städse till nya arbeten av förödelse och glömska.

Så gick det också på det låga skäret. Det kom andra tider och andra människor. De vilda sällarna med sina kvinnor dogo bort eller flyttade inåt landet, sökande nya förvärvskällor, där mord och rov icke längre spelade huvudrollen. Men de, som flyttade inåt landet, tvinade bort av längtan. Ty havet drog dem.

Den siste, som fanns kvar av de gamle sälfångarna i östersjön, levde ensam i en fiskarekoja inne i skärgården. Han drog sin not och sålde sin fisk, och ännu hör man sägnen om den gamle sjörövaren, som i stor sälskinnsmössa mitt i sommaren, med ett långt skägg, vilket täckte ett väderbitet ansikte, och skarpa ögon, som försiktigt och liksom frågande granskade den person, med vilken han talade, varje lördagsmorgon lade till vid badortens brygga för att sälja fisk.

En söndag hade han kommit ensam ut till skäret, där fyren då var nästan färdig. Vit och hög reste den sig över det blåa vattnet, som glittrade med vita vågor i den klara högsommarsolen.

Han hade icke gått i land, utan suttit nere i båten, suttit stilla och stirrat på fyrtornet, utan att säga ett ord åt arbetarna, vilka drevo omkring nere vid stranden på söndagsförmiddagen.

Han mindes kanske de mörka nätterna, de förfärliga skeppsbrotten, de förtvivlade nödropen av de drunknande, bössskotten, som smällde, ankarkättingar, som sprungo, räddningslinor, vilkaobarmhärtigt kapades. Och sedan dagar och nätter i rus och sinnesyra, medan oktoberstormen ven omkring ön.

Han seglade inåt skärgården, utan att ha talat vid någon.

Men ännu lyser fyren över Östersjön på den plats, där strandens fribytare lockade fartygen in att förlisa bland bränningarna.

*

Stilla död.

Den bleke ängeln, som bär timglaset i sin hand, och vars öga bådar den eviga natten, väntades en trettondagsafton i en liten stuga, som låg nedbäddad i snö utmed branten av ett kalkberg på Gottlands östra kust. Det var en gammal lotsänka, som väntade döden. Hon var så gammal, att hennes dotter, vilken ensam med henne bebodde den lilla stugan vid bergets fot, redan bar grått hår och talrika rynkor i sitt åldriga ansikte. I många år hade de båda gamla burit livets glädje och sorg samman i den ensamma stugan, över vilken reste sig bergets gråvita block.

Såväl mor som dotter hörde till de väckta inom församlingen. Och bibeln lästes flitigt i deras hus. Men när fattigman dör av ålder, och den stora tröttheten kommer, vilken bådar döden, då synes det, som räcka ej längre de skrivna orden till. Skilsmässans stora ögonblick, när livet stannar av och den levande glider bort ur de levandes åsyn, tyckes med sin storhet stundom liksom vara nog för dem, vilka ej hava annat att lämna än varandra och sitt eget fattiga liv.

Det sägs, att den, som dör av ålder och trötthet efter ett liv av kroppsligt släp, vet när döden nalkas. Och när solen sjönk bakom berget, vinkade den gamla kvinnan sin dotter och sade:»Jag vet, att jag har icke många timmar igen. Men du skall inte vara rädd att vara ensam med mig.»

Och sedan hon en stund sett sig omkring, som om hon fruktade något, tillade den gamla:

»Du skall inte släppa in någon främmande i kväll. Jag tycker, att nu skall här inte finnas någon annan än du och jag.»

Dottem hade inte trott, att moderns sista stund var så nära, men hon trodde hennes ord. Och i det hon gick ut och stängde dörren, svarade hon:

»Det skall bli, som I vill, mor. Här skall ingen främmande komma in.»

Det föll icke den gamla dottern in att känna fruktan för att vara allena med en döende. Det var henne som en stor underlig högtid, vilken kom vid slutet på deras stilla jul. Hon drog ej ens ner gardinerna för fönstren, utan den vita vintermånen, som stod rund över den gnistrande snön, kastade fritt sitt klara skimmer in i det låga rummet. Sakta och utan att tala skötte dottern dagens sysslor. Stilla gick hon fram och åter förbi sängen, där den döendes insjunkna ansikte låg blekt i månskenet mot den nötta kudden. Och när hon slutat sitt arbete, satte sig den yngsta av de båda gamla mittemot bädden, väntande, att döden skulle komma. Hon kände sig till mods, som om hon satt där för att lära, hur hon själv en gång skulle sluta sina ögon till ro.

Då såg den döende upp och sade:

»Jag känner mig så kall, och jag svettas på ryggen.»

Dottern nickade.

»Då kan mor vara viss om, att döden är nära.»

Hon sade det i en ton, som om hon lovat den döende modern tröst. Och utan att flyttasig från sin plats, satt hon stilla och betraktade denna avtärda kropp, vilken avtecknade sig i täckets veck.

Och timmarna gingo. Det blev kväll. Månens sken blev bjärtare och det låga rummet var ljusare än på en mulen vinterdag.

»Du skall låta mig ligga kvar i min säng i natt», sade den gamla modern, och hennes händer famlade över täcket som om hon sökte något. »Du skall ej vara rädd att ligga här inne, fastän jag är död. Flytta mig inte ut i kammaren förrän i morgon.»

»Var lugn, mor», svarade dottern. »Det skall bli som I vill alltsammans.»

Och när hon såg, att den döendes händer fortfarande famlade på täcket, som om de sökte ett stöd, steg hon upp

och satte sig på sängkanten. I det hon böjde sig ned över den döende, grep hon de darrande, skrumpna händerna, knäppte sakta ihop dem och lade dem över den gamlas hopfallna bröst.

Så satt hon en stund med sin ena hand över moderns bädd. Och när hon till sist såg, att den döendes blick höjde sig, som om den gamla haft svårt för att dö, då sade dottern med samma lugna röst:

»Slut nu era ögon, mor, i Jesu namn.»

Som om hon böjt sig för en barmhärtig vilja, slöt den gamla sina ögon, utan ett ord till svar. Det förnams en ryckning i hela hennes kropp, och med dotterns hand vilande över sina båda hopknäppta somnade hon in i den eviga sömnen.

Men när hon sett, att allt var slut, gick den gamla dottern, som nu var ensam, länge uppe och sysslade i den tysta stugan. Hon tog fram allt, som behövdes, och lade det vitt och rent på bädden, till dess att hjälphustrun följandemorgon skulle komma för att svepa den döda. Hon var lycklig, att modern fått dö så lätt, och att hon fått hjälpa henne.

Vid midnatt somnade hon lugnt i sängen, vilken stod mitt emot den dödas, medan månljuset lyste heliga tre konungars dag in i den låga stugan.

*

I snön.

Det var idel ungdom, som samlat sig på isen nere vid stranden. De voro tre par, raska skärgårdspojkar och duktiga flickor, och dessutom en sjutton års pojke, vilken hela aftonen önskat att få sig en flicka, men icke fått någon.

De kommo från stugan, vars fönster lyste svagt genom den yrande snön, och där dansen gått hela aftonen vid ljudet av fiol, handklaver och triangel. Framför dem låg isen överyrd av oerhörda snömassor, och luften var tjock av snö, så att intet öga kunde se från det ena landet till det andra. De vita drivorna tycktes vältra ned genom mörkret, och blåsten ven med ett skärande ljud genom alarna, vilkas spröda kvistar skavde emot isen.

Genom mörkret hördes från stugan en röst av någon som nalkades.

»Gå inte!» ropade rösten. »Vänta till i morgon. Ni tar er aldrig över till andra land!»

Rösten kom närmare, och en gubbe kom ned till ungdomen, mödosamt arbetande sig fram genom drivorna.

Men när de unga fingo se honom, och han började upprepa sina ord, var det, som om en motsägelsens anda gripit dem alla. Gossar och flickor försäkrade om varandra, att det var ingen konst att hitta över fjärden, och till och medsjuttonårspojken, som gick i ullvantar och hade fars sälskinnsmössa neddragen över halva ansiktet, förklarade att det var den lättaste sak i världen.

»Om vi gå rätt fram», sade en stor, grovväxt yngling med sydväst och sjöstövlar, »så ha vi vinden rakt på vänster. Och rätt så ifrån alarna har jag landmärke på våran brygga, när jag ror.»

Därmed vadade han ut i snön, hållande sin flicka i hand, och de andra följde honom. Gubben ropade efter dem men ljudet av hans röst förtogs av blåsten, vilken strök fram genom sundet.

Det såg ut att bliva en munter färd. Ty det finns ingenting härligare, när man är ung och stark, än att arbeta sig fram genom blåst och drivor. Själva motståndet eggar, svårigheterna höja livsandarna, och ynglingens krafter mångdubblas, när en flicka stöder sig på hans hand. Kring det ungdomliga sällskapet ven nordanvinden, och mörkret och snöyran dolde det ena paret för det andra. Skratt och rop ljödo genom stormens buller, och när det blev tyst, växlades i mörkret mången hemlig kyss, medan de djärva paren strävade fram mellan blåst och drivor. Endast den ensamme sjuttonåringen önskade ännu sig en flicka, där han sist i taget kavade fram i de äldres spår.

Svettiga och andtrutna, stannade de gående omsider för att pusta ut.

»Än kunna vi inte se land», sade en undersätsig yngling, vars ögon knappast syntes under en yllemössa, som neddragen täckte hela ansiktet.

Han avtog en vante och höll upp handen i blåsten.

»Det är land», sade han och pekade.

De andra nickade, och tåget satte sig åter i rörelse.

Men om en stund sade en av flickorna:

»Det är märkvärdigt, att vi inte komma i land!»

Ingen svarade. Det var, som om dessa ord inneburit en hemlig känsla av skräck, vilken alla delat, men ingen velat uttala.

Den långe med sydvästen avtog sin yllevante, höll upp handen och pekade.

»Där är land», sade även han. »Vi gå rätt.»

Och tåget fortsatte sin färd genom snöyra och mörker. Men de unga gingo ej längre så raskt som förut. Männen hade släppt kvinnornas händer, i en lång rad gingo de alla i varandras spår, och den ensamme sjuttonåringen hade länge sedan glömt att han önskat sig en flicka på hemvägen. Kvinnorna klagade, att den vassa snön sårade deras bara ben under kläderna, och för att ej händerna skulle stelfrysa, måste de upprepade gånger stanna och slå ihop armarna över bröstet. Men på samma gång dröp deras hår av svett, och bröstet hävdes av den oerhörda ansträngningen att vada fram genom snön. Samtalen avstannade. Ingen hade längre ett skämtsamt ord eller ett uppmuntrande tillrop för sin närmaste kamrat. Tysta gingo de fram, medan blåsten piskade dem från vänster, och snön lade sig i små högar över axlar och huvud, skägg, ögonbryn eller hår. De gingo envist och i sävligt tramp, städse vidare. Den muntra leken med elementerna hade förvandlats till ett segt, ihärdigt arbete för att nå land, och det fanns icke en, som icke kände, att de arbetade för livet.

Till sist stannade skaran och en av männen framtog sin klocka. Med svårighet lyckades man genom att tränga sig tillsammans och bilda skydd mot vinden få eld på en stryksticka. Vid skenet av denna såg urets ägare, hur länge de hade gått.Och hans röst lät tjock, när han svarade på de andras frågor.

»Klockan är snart tre», sade han. »Vi ha gått i mycket mera än två timmar.»

Med förtvivlans visshet förstodo alla att de gått vilse. En förfärlig skräck bemäktigade sig dem. De stodo hopknipna i en ring, med ryggarna vända utåt, som när hästar flocka sig tillsammans i ångest, då åskans buller väcker fasan för döden i deras blod. En av kvinnorna satte sig ned i snön. Hon slog schalen om ansiktet och grät högt.

»Jag orkar icke gå längre», sade hon.

En av männen lutade sig ned över henne.

»Gråt inte», sade han. »Det tjänar ingenting till!»

Hon lutade sitt huvud mot den talandes knä, och utan att se upp sade hon lågt:

»Du vet, hur det är med mig!»

Det blev ett ögonblicks tystnad, vilken bröts av ynglingen.

»Vi tänkte gifta oss till våren», sade han som en förklaring.

Det kom intet hånande ord eller skämt ens från de båda andra flickorna vid denna bekännelse. Men hennes närmaste och en annan av karlarna lyfte henne opp.

»Vi måste gå», sade de. »Annars förfrysa vi.»

Och de gingo vidare med vinden på vänstra sidan i det envisa hoppet att finna land.

Land, så att man kunde leta sig till, var man var. Land, så att åtminstone ett träd eller en nedsnöad buske, en sten, som de kände igen, eller en backe, vars rundning var dem bekant, kunde giva dem förnyade krafter att gå vidare. Men de funno ingenting. Ingenting annat änen djup snö, där varje steg tog hört den sista resten av deras krafter och där varje nytt ras, som störtades ned av den vilda stormen, skvallrade om den grav, som med förtvivlans visshet skulle nedbädda dem alla.

Och som människor, vilka kämpa livets förtvivlade kamp, utbröto männen i förbannelser och kvinnorna i jämmer. Männen förbannade den stund, då de tagit kvinnorna med sig, och kvinnorna klagade att de förlitat sig på männen. Den ensamme sjuttonåringen grät som ett barn, ur stånd att förstå det vilda raseri, som utbrutit omkring honom.

Vems var felet? Vem hade narrat dem på på denna farliga färd? Hädelser och vilda ord ljödo genom stormen, som oupphörligt fullföljde sitt verk och slungade ned snömassor, som om den ägt ett osynligt hav att ösa dem ur.

Och medan de vilsegångna gingo vidare, städse i samma riktning, tystnade de vilda orden på deras läppar. De glömde bort, att förbittringen över deras öde lagt onda ord på deras tungor, och när den stora tröttheten kom och de segnade ned i snön, sökte paren åter varandra, och den olyckligaste kvinnan av dem alla lade armarna om den långväxte ynglingens hals, som om de vid sommartid suttit allena ute i den gröna hagen.

Då ljöd i tystnaden den ensamme sjuttonåringens röst, och alla tystnade. Ty de hörde att gossen bad:

»Fader vår, som är i himmelen!»

Långsamt och entonigt läste han den gamla bönen, vid vars ord generationers smärta sövts till ro. Han satt med mössan i hand mitt i blåsten, och han kände ej, hur drivorna hopade sig över hans huvud och lade sig som ett kyligt,allt utjämnande täcke över dessa unga, som aldrig skulle finna det land, mot vilket de gått.

***

När morgonen kom, fann man dem alla översnöade och döda. De lågo nära en mil ut till havs. Ty de hade gått efter blåsten, men medan de sökte efter land, slog den förrädiska vinden om och förde dem steg för steg allt längre bort från räddningen och hemmet.

*